

شورا

عدد ۱۹ * سنه ۱۹۱۲

№ ۱۹

محرری: رضا الدین بن فخرالدین

ناشری: «م. شا کر م. دا کر رمیفلر»

مندرجہ سی :

معاویہ

الک. مشهور خلیفہ لردندر.

تعدیل احوال انسان
و قرآن.

امام و مدرس سرورالدین.
کوزسز، قولاقسز، تلسز
محرره («Огонекъ» دن)
نونایسکی.

محمد کمال افندی مقاله
سی مناسبتی ایله .

«خیر خواه» .
تل و ادبیات مسئله سنده

فائده لی اغوم .
معلم عبدالرحمن سعدی .

تاریخمز .
امام لرنک و عظمه تدبیرلی

آخوند السعدی .
فنی اوقو . علی رفیقی .

معاومنی اعلام یاخود
پیتر بورغ مسجدینک

استیلی .
مفتی دارالتضا محمود خواجه

بهودی . «سمرقند» .
تربیه و تعلیم :

«تربیه و تعلیم» - ابراهیم
بیکقولی . تاغن . کتب

و مدرسه لرمز - یوسف
شرفی . «فیلدشولک مکتبی»

(فیلدشولسکی اشقرا) -
محمد کمال مظرف .

مراسله و مخابره :
اونا، ایمانقل، فانای،
وایسکی قتلومبت دن .

متنوعه .
اشعار :

ایسکی بورده، بر بهش شا-
عرنک جیلکنوی یا که

أسته گانلری . یاش محبت
خاطره سی، آینه ملت، آق
ایدل

ادبیات : موغش .
عشائی زاده خالد .

مترجمی : شریف زاده عبدالله .
حکایه : «بشیرنک موغنی

کونلری» - صابر .
لطائف .

آثار قديمه مفتونلار يئنه

نەمەز اولە سەزە لاقق قىبول ايلەك فقيرانە

قرنچەلەر چىكرتكە نىڭ بوغۇن چىكىدى «سەلىمان»

عبدالسلام مفتى طرفىدىن تەرتىپ ايدىلۇپ دە، خەبرى بو كۈنگە قىدر مەتبۇعاتتە كۆرۈلمەگان ايسكى بىر مەجمە قولىزغە توشىدى. آثار قديمه مفتونلار يئنه عرض ايدىلە چىك نىسەمز ايشتە اوشو اثرىدر.

«مەجمە» نى آلدىغىمىز ايلە اڭ ايلەك اشمىز بىتلەرگە رقم قويۇپ چىمىقى اولدى. يۈز يىلدىن آرتق ياشامىش بو كىتاب بىتلەر يئنه ھىمىشە رقم قويامامىش و فەرسىت ياصالمامىشدر. صاحىبىنىڭ رضا اولۇپ اولمىيە چىغنى بىلمەدىكەمزدىن فەرسىت ياصارغە جىسارتەز يىتمەدى.

مەجمە، زور قولمە بورونقى ياشىل كاغىدە اولۇپ اوچ دورت اورن استىنا ايدىلسە بتونلى عبدالسلام مفتى قىلمى ايلە يازمىش، يازوى واق و طغىز اولۇپ ۵۰-۵۵ سطرلى بىتلەرى وار. ۲۸۶ صحىفە نىڭ بىش اون بىتىدىن باشقىسى تامامەن ازو اياھ طولمىشدر.

مىندىر جە اعتبارى ايلە بۇندە مە نىسە وار: سەد ونخىس كونلەرى، طلسملەر، اسماء حسنى خاسىتلەرى، قرآن سورە لرىنىڭ نىندى خىستە لىكلەرگە دوا ايدىكلەرى؛ مىثلا بورن آورتىسە قايسى سورە وتىشلەر سىزلا سە قايسى سورە اوقۇرغە تىوشىلى ايدىكى، اوراد فەئىخە و ھەر تورلى تاشلار دەغى مەنەوى تاثيرلارنىڭ بىانلەرى، نوش تەبىرلەرى، فەقە و اخلاق مىسئللەرى و غىرلەر. فقط جدى و اساسلى علم جىنىستىدىن بىر شى يۇق، دىيوراك درجە دە آردىر. ظنمىز خىتا اولماسە مفتى حضرت بو مەجمەنى اصل كىتابلارنىڭ اوزلردىن انتخاب قىلمەق طرىقى ايلە دىگل، بلىكە تورلى فەكرە و تورلى طىبىعتدە اولان آدمىلەر طرفىدىن يازمىش ايسكى و بواز مەجمەلردىن چو پىلە مىشدر. شونىڭ اىچون بۇندە يازمىش نىسەلەر كۆپ، ماخذلارنىڭ الوغ قىسمى حاللەرى مەلۇم دىگل ياكە حاطب لىل ايدىكلەرى مەلۇم، سوڭقى آدمىلەر و علم بازارندە ناقدە و جەمللەرى اولمادىغى حالدە قىدر اويناوى سىبىندىن «عالم» اسمىنى آلمىش موصوفى بالىقبۇل طرفىدىن يازمىش اثرلەردىر.

آثار عىمقە اھلار يئنه خەبر و پەرە چىك نەقتەلەر بونلەر دىگل، بلىكە تارىخغە مەتعلق اولغان يىرلەردىر. چۈنكە بوقارىدە تەرىف قىلدىغىمىز نىسەلەردىن باشقىە، بۇندە عبدالسلام مفتى طرفىدىن اوز حالىنە و اوزىنىڭ عائىلە سىنە مەتعلق بىش بىر

مەلۇمات يازمىش و علامە ابوالنصر القورصاوى طوغىر و سىندە بىش بىر مەكتۇبلەر درج ايدىلمىشدر. بونلەر اعتبارغە آلتورغە تىوشىلى نىسەلەردىر.

«آثار» دە عبدالسلام مفتى تەرجىمە سىندە، مرفوعە اسمى خاتونىنىڭ قەبرى «اوقا» مزارندە اوز يانندە ايدىكىنى يازمىشدىك. «مەجمە» دە ايسە مفتى، اوز قىلمى اياھ مرفوعە نىڭ وفات اولمىش تارىخىنى يازمىش. بوڭا كۆرە مرفوعە «اوقا» دە دىگل بلىكە مفتى اولمازىدىن مەقمە، اورنىبورغ شەرىندە وفات ايتەمىش. سويلە و چىلەر نىڭ يازمىش خەبر و پىر مەكلەرى سىبىندىن «آثار» دە يازمىش نىسە مەز خىتا اولمىش.

اورنىبورغ شەرىندە كۆپ ياشامىش و اعتبارلى آدمىلردىن بو كۈندە صاحىب گىرى كالمىتوف اسمىندە بىر قارىت وار. آنىڭ خەبرىنە كۆرە «اورنىبورغ» نىڭ ايسكى قەبرىلىكى تاسىس قىلىنۇپ يۈز يىلدىن آرتق بىر وقت اوتىمىشدر. شوڭا كۆرە عبدالسلام مفتىنىڭ مرفوعە اسمى خاتونى اوشو ايسكى قەبرىلىككە دىفن قىلىنىش اولور.

بو مەجمە، بو كۈندە قازان شەرىندە مەتبۇر بايلردىن مەھمۇد رەھىم يۈنۈسوف كىتەبخانە سىندە طورر ايتىمىش. مەككۇر مەھمۇد رەھىم افندىدىن عارىت طرىقنچە بىرھان افندى شەرف آلوب قابتوب بىزگە وىردى. صور اوچى ايلە و بىر اوچى گە بو نىڭ بىر اىر يئنه مكافات قىلورغە اقتىدارمىز يوق. انشاء اللە بو ھەمتلەرى بوش قالماز، عالم غىيىدىن كىلە چىك خەلقلەرمىز بىزنىڭ اىچون بونلەرغە رەھمت اوقۇرلار. زىرا بىز، اوشو «مەجمە» دىن استىخراج قىلۇپ ۶۰ بىتىدىن آرتق بىر نىسە يازدىق. كۈنارنىڭ بىرىندە بو اثرمىز آثار قديمه گە مەفتون اولان خەلقلەر مەزنىڭ قوللار يئنه توشار و آنارنىڭ بىرر اشلار يئنه يارار.

رضا الدىن بىن فەخرالدىن.

۱۵ نەچى سەنئابىر ۱۹۱۲ مەنە.

جوابلار:

۱

مەھتۇرم بەھرام بك حضرتلار يئنه جواب

سىزنىڭ بىلمەك اىستە دىكىڭىز «بوغ» و «توغ» سوزلەرى توركىستان توركلەرى آوزىندە بورونقى ايسكى قالىپنچە بوزلمەي قالغان. لىكن بو سوزلەردە اصلندە «بووق» و «تووق» بولغانلەر؛ توركىستانلىقلەر بىر واونى خىتف قىلغانلەردە «ق» اورنىنە غىلظ اولارق «غ» يازغانلەر. «غاط» دىدىك، چۈنكە (آخىرى ۳ نەچى صحىفەدە)

ذوالقعدة ۳ - سنه ۱۳۳۰

۱ اكتوبر - ۱۹۱۲ سنه

مشهور آدمى ۋالوئغ ھادىسى

معاويە (*) .

صافلارغە طرىشەق ھىزىت ھىلى گە قارىشو چىقىمىش خوار ھىنى صافلامق ايجون يول ھازىرلەمكىدر . چونكى آنلرنىڭ ھىزىت ھىلى گە مۇخالىفلىرى جىزافا دىگىل ، بلىكىكە اوزلارنىڭ اجتھادلرى سېىنىدىن ايدى . بو ايسە ھىلىم بىر مۇسئىلدر .

معاويەنىڭ ھىزىت ھىلى گە ، خلىفە گە قارىشو چىقىمىش اجتھاد گە مېنى اولسە و شونىڭ ايجون بو ھىلىمىدە مەنور كورلسە ، اوزىنىڭ سىفە اوغلى بىزىدىنى خلىفە لىك مېىرىنە اوپورتوب كىتوبى دە اجتھادىنە مېنى اولورغە و شول سېىلى ئوابلى اولورغە تىوشلى كورلور . ھالىوكە بو امەنىڭ قانىنە توز سالوچى ومۇسلمانلرنى شىزىرەندىر قىلوب اخلاقلرىنى بوزوچى شول بىزىد ايدى . بونىڭ خىرىسىز بىر آدم اولەچقى شول زىماندە بتون اسلام مەملىكىتىنە مەلوم اولدىقى ھالىدە معاويە گە باشرون قالمامىش اولسە كرىك . خلاصە : ھىزىت معاويەنىڭ اوشبو ھادىلەرىنى « اجتھاد » و « مېتھىلك » گە بنا قىلوب كوسترىمك اساسا باطل اولدىقى اوستىنە چابو كىسوب بىگى بالغامق قىلىندىن مۇناسىبتىسىز بىر اشدىر .

شول كونلرنىڭ قارىخلىرىنى بى طرف اولەرق درس قىلوچىلر ومعاويە سىرتى ھىم تىرجمە ھالىلرى ايلە آشنا اولوچىلر قاشىدە آچىق مەلوم اولدىقىنە كورە بو مۇسئىل دە اجتھاد دە يوق ، استىدلال دە ھىزىت ھىلىمىنىڭ قىصاصىنى اىستەمك دە يوق ، ھىزىت ھىلىمىنىڭ خلىفە لىكىگە مستىق آدم ايدىكىنى و خلىفە لىكىنى انكار ايتىمك دە ! بلىكىكە دەوى و نىزانىڭ كوچەرى يالىكوز شام غوبىرىناتورلىقى اوستىندە

بعض آدمىلر خلىفە لىك نىزاعىسى ھىقندە معاويەنى عىبىسىز ايدوب قالدىمق قىلدى ايلە : « معاويە مېتھىد ايدى بو طوغرىدەقى اجتھادى خطا اولدى ، مېتھىدلرنىڭ خطاللىرى مەغفو اولوب ، ھىتى شول خطاللىرى بىرابرىنە ئواب واردىر » دىرلر . مېتھىدلرنىڭ خطاللىرى مەغفو اولوب اولمادىقى مۇسئىلە سىنە تارىخ مەداخلە ايتماز . فقط معاويەنىڭ بو ماچراللىرى دىنى مۇسئىلار چەلسىندىن دىگىل ، بلىكىكە اجتماعى ، مەدىنى و سىياسى اشلردىندىر . شونىڭ ايجون بوگىا اجتھاد مۇسئىللىرىنى تىطبق قىلەق مۇمكىن دىگىل . اجتھاد مۇسئىللىسى ايسە دىنى مۇسئىللىرى و شىرى ھىكىملىرگە ھىص بىر اشدىر . ھىظارلرىنى رىعايت ايجون بو « بعض آدمىلر » گە موافقت ايتسەك ومعاويە ماچراللىرىنىڭ « دىنى » اولەچقى ايلە اعتراف قىلوب طورساق ، اول وقتىدە معاويەنىڭ اجتھادىنە اورن يوق . چونكى اھل ھىل و ھىقندە معاويەنىڭ ھىزىت ھىلىمىنىڭ خلىفە لىكى قىرار نابدى ، قوتىنە كرىدى و شىرى خلىفە اولدى . شىرى خلىفە گە قارىشو طورر ايجون اجتھادغە مۇساعىدە وىرلماز . نىصغە قارىشو و قىطعى اشلرگە خلاق اولان اجتھادلر قوتسىزدىر . يوقسە دىنيادە ھىچ بىر خلىفە دوام قىلەق مۇمكىن اولماز ايدى . چونكى ھىر بىرىنە قارىشو بىر كىمەسەنىڭ « بىم اجتھادىم شوبىلە ! » دىە قارىشو چىقىمى مۇمكىن . بوندى بھانەلر ايلە معاويەنى

(*) باشى ۱۸ نچى عددە .

اولوب شوندىن باشقا اورتالقدە بر نرسەدە يوق .

معاويە ، حقيقت حالده حضرت عثمان قصاصىنى دعوى ايتىش اولسە ايدى بوتىك ايجون اك ايلك حضرت علينىڭ خليفەلىكى ايله اقرار ايتەك (بيعت وبرمك) لازم ايدى . زيرا قصاص يورتىك خليفە حقيدر . ايدى خليفەلىكىنى اعتراف ايتمايدىكى بر كيمسە دن قصاص يورتىكمن طلب ايتىمكە نە معنا وار ؟ اگرده حضرت علينىڭ خليفەلىكىنى اقرار ايتىش اولسە ايدى اوزىنى عزل ايدوب يبارمش حكيمىنە بوى صونمش اولور ايدى . بو- بر . ايكنچىدىن اگرده معاويە ، حضرت عثماننى اولدر وچىلر حقندە تفتيشنى كىچىكركمكى (بو زمان اصطلاحىنە كورە : صودغە ويرمى طورمقنى) مجرد بر بهانه دگل ، بلكە حقيقت اولهرق خليفەلك گە منافى تابىش اولسە ايدى اوزى خليفە اولديغىدىن صوك بو اشنى تفتيش ايتىش و حضرت عثمان قانلارنى قصاص يورتىش اولور ايدى . حالبوكة حضرت معاويە ، بتون اهل اسلام طرفىدىن خليفەلىكى تصديق ايدىلدىگىدىن صوك حج قصى ايله حجازغە واردى واوشبوسفرنىڭ «مدىنە» گە كرديكىندە حضرت عثماننىڭ قزى آتاسىنىڭ قصاصىنى طلب قىلدى ، اما بوتوننىڭ حقى و شرعى طلبى حقندە خليفە نە كىي تدبير قىلدى ؟ تدبير ايسە : «چو بالام ! عثمان اسمىنى آغزىگە آلماسا .. بو حقندە مسئله چىقسە بنى خليفەلىكىدىن توشىرلار !» دىمىكىدىن عبارت اولدى . احتمال ، معاويەنىڭ بو عىرى ، مقبول بر عىردى ، خليفەلك گە منافى دگلىر . لىكن معاويە خليفەلىكىنە منافى اولماش بو حال حضرت على خليفەلىكىنە نيچون منافى اولدى و معاويە حقندە عىر اولورغە يارامش بر شى حضرت على حقندە نيچون عىر اولورغە يارامادى ؟ حالبوكة بو ايكى آدمنىڭ آراسىندە غى فرق بىك الوغىدر . حضرت على اختلال ايچىندە خلافت منصبىنە چىقتى واوزىنىڭ آرقا نايانچىلرى اوزىنە خلاف طرفغە چىقوب زور فلاكتلر كىتوردىلر . اما معاويەنىڭ خليفەلىكى زمانىدە بتون اهل اسلام بر نطقغە جيولەش و معاويەنىڭ آرقا نايانچىلرى اولىكى كىي اوزىنە مخلصلر ايدى .

* * *

معاويە ايله ابو سفیان رسول اکرم زمانىدە «مؤلفه قلوب» جملە سندن اولوب صدقه آلار ايدى . حضرت ابوبكر خليفە اولديغىندە : «ايدى مؤلفه قلوب گە ويررگە لزوم يوق» (۱) ديه بونلرغە و عموماً مؤلفه قلوب گە صدقه (۱) مؤلفه قلوب نىڭ مصرف صدقه آراسىدىن توشىرلىكى يوق ،

ويرمامشدر .

معاويە ، اوزىنىڭ خليفەلىكى زمانىدە اسلامنىڭ نارالقينى خدمت قىلدى ، كوب شهرلر فتح ايتدى و ۴۹ نچى نارىغىدە استانبول اوستىنەدە عسكرى يارمىش ايدى . ابو ايوب الانصارى او شبو عسكرى جملە سندن اولهرق استانبول قويمەسى ياندى صوغىشىدىغىدە شەيد اولمشدر (۲) . معاويە امرى ايله آفرىقادە «قىروان» شەرى بنا قىلدى (بو كوندە فرانسىزلىردەدر) .

حضرت حسن ايله صلح اولديغىدىن صوك اسلام دىناسى حضرت معاويەنىڭ خليفەلىكىنى اعتراف ايتدى و بيعت ويروب هر تورلى تدبيرلر بىنە رضا اولوب طوردىلر ايسە دە «خلفاى راشدىون» جملە سندن صائناماشلردىر ، او شبو سبىلر ايچون (۳) :

(۱) اولىكى خليفەلر ديموفرات فاعدەسىنە تابع حكومتلر اصولنچە انتخاب ايدىلدىكىلرى حالده معاويە ، خلافت منصبىنە اوزىنىڭ اميرلىرى و سرارى خادملرى عسكرىلردىن عبارت اولان كوچلى بر حكومت تائىرى ايله صايلانەش ايدى . خلقلردىن باشقا تايانچى اولماش سلطان ايله ، قوراللىرغە تايانەش سلطان آراسىدە الوغ آيرما اولهچى و هر ايكى سلطاننى بر درجەدە قويارغە يارامايەچى اوز اوزىدىن معلوم .

(۲) اولىكى خليفەلر زمانىدە حرىت ، مساوات و عدالت شول درجەدە حكوم سورر ايدى كە حتى الوغ بر جهاىت حضورندە سويلەمكە اولان خليفە گە قارشو اولهرق خاتو- نلرغە قدر چىقروب شىبە عرض قىلورلر ، خليفەلردە شول خاتونلارنىڭ سوزلر بىنى درست كورسەلر اوز سوزلر بىنى كىرو آلورلر ، يا كىلش سىويلەدىكار بىنى اقرار قىلورلر ايدى . معاويە گە قارشو سويلەوچى و عمللر بىنى انتقاد قىلوچى حتى الزام ايدوچى خاتونلر اولەش ايسەدە بو حال عىومى مجلسلردە دگل خاص مجلسلردە اولمشدر . معاويە اوزى بىلدىمى يوقمى اما مأمورلر بىنىڭ استىبادلرى سببىدىن بتون اسلام دىناسى مشقت چىكىدى ، گناهلرى يوق يردە كوب آدملر نقى اولدىلر و بىك كوب عزيز آدملر اولدىلر . (۳) اولىكى خليفەلرنىڭ حكومتلرى بو كوونكى آمريقا

بارى لزوم كورلمايدىكىدىن گە توقتالدى ، اكرده برەر وقت لزوم كورلسە هيشدە مصرف صدقه اولوب زكاتلرنى ويرمك جازز اولور .

(۲) ابو ايوب الانصارى قىبرى نە يردە ايدىكى معلوم اولماسدە او شبو صوغىشە وفات اولوب صوغىش مېياندە دفن قىلدىغى معلوملر .

(۳) بو سبىلر ۱۷ نچى عدد «شورا» دە يازلامش ايدى ، معاويە گە متعلق بحثلر بر يردە اولسونلر ايچون بونەدە هم نقل ايتىك .

بر اورن اولوب آندن سانالور ايچون آز نرسه لرده مانع اولور .

سنن مؤلفلىرى طرفندن روايت ايدلمش اولان : « الخلافة فى امتى ثلاثون سنة ثم ملك بعد ذلك » حديثى درست اولسه اول وقت، معاويه نك خلفاى راشدوندى گند دگل حتى بتونلاى خليفه لنگى درست اولما ديغينه دليل اولدر . فقط بو حديثنك امويلر دشمنلرى طرفندن وضع ايدلمك احتمالى يوق دگل . حديثنك روايسى اولان سعيد بن جهان اوشبو حديثنى سويله وجى « سفينه گه بنو اميه ايله بحث ايتد يكنده سفينه رضى الله عنه گويا : « يوقنى سويليلر ، آنلر پادشا هلرنك ده اوصال لردن ، ايمدى خليفه لك نه برده ؟ ! » ديمش اولدر . هر حالده بو حديثنك روايسى اولان سعيد ، بيك اشانچلى آدم دگل ، بوندى الوغ مطلبلرده آنك سوزى ايله استدلال ايتمك ممكن اولماز .

* * *

خليفه اوزى سلامت وقتده اوزينك اوغلى يزيد ايچون بيعت آلوب اوزينك وفاتنده نزاع چيقيمازلق روشده حكومتى محكم فيلوب قالدردى . بونك سببندن خليفه صايلاقم طوغر وسندى مشورت اصولى اسلام دنيا سنده ابطال ايدلوب آنك يرينه قيصرلر نظامى يرله شدى . بر چهارشنبه كونده « دمشق » مسجدنده جمعه اوقود يغنى مسعودى روايت ايتسه ده (ج ۷ ص ۱۰۷) بوگا انابت قيلوى كوچدر .

معاويه ، اوزون بويلى و گوزل يوزلى ، فصيح سوزلى ، فقيه (۱) و قارلى ، زيرك و حلیم ، جومرد و داهى ، دورانديش و دنيا اشلرنده تدبيرلى ، غايت حريرتپور و شوننگل برابر افرط مستبد و اوز سوزلى بر آدم ايدى . حجرنى اولدرتديكى ايچون حضرت عائشه شلته ايتد يكنده هميشه اوز سوزينى سويله دى و حجرنى عيلى كورساتورگه طريشدى (۲) .

معاويه الوغ صحابه لردن اولسه ده معصوم دگلدر ، انسان و بنده در . بنده چيلك ايله قيلمش خطالقلرى الوغ صحابه لگينه و مسلمانلرنك خليفه سى اولمقينه منافي دگل

(۱) صحيح البخارى . ج ۴ ص ۱۳۱۹ .

(۲) قال الحسن البصرى : اربع خصال كن فى معاوية لولم تكن فيه الا واحدة لكانت موبقة انتزاهه على هذا الامة بالسيف حتى اخذ الامر من غير مشورة و نهم بقايا الصحابة و ذوالفضيلة و استخلافه بعده ابنه سكيما خميرا يلبس الحرير و يضرب بالطنابير و ادعاؤه زيادا و قد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الولد للفراش و للعاهر الحجر وقتله حجرا و اصحاب حجر فيا و يلاله من حجر ويا و يلاله من حجر و اصحاب حجر . الكامل . ج ۲ ص ۱۹۲ .

جهوريتينه كورده كيڭ و ايركن اولان بر جهوريتدن عبارت اولوب ، معاويه زماننده غى حكومت ، حكومت مطلقه نك ده كڭ فورنچليسنندن ايدى . آمريكا جهوريتى حكومتى ايله خلفاى راشدون حكومتى آراسنده غى فرق ايسه : خليفه لرنك عمر لك گه صايلا نوب ده آمريكا جهوريتى رئيسينك وقتلى انتخاب قيلنوق نقطه سنده غنه در .

(۴) عميد اسملى بر آدم نك شرعى خاتونندن طوغمش اولان « زياد » نى اوزينه طوغمه و ابو سفيان غه بالا ايتمك حقدى غى ماجراسى سببلى اعل اسلام ، معاويه دن خيلى صوندى و بوگا نه كسى معنا ويررگه ده بلماديلر .

(۵) اولنگى خليفه لر صرف منهج نبوت و مسلك رسالت اوزرنده كون كچرديكلرى حالده معاويه حضرتلرى قيصر و كسرالر اصولنچه كون كچرر اولدى .

(۶) اوزندن هيچ جواب آلمقسز ين و تفتيش ايتمكسز ين مجرد بر سياسى اش ايچون حجر بن عدى اسملى ذاتنى اولدرتدى بو ذات حرمتلو صحابه لردن اولوب « كوفه » ده طورر ايدى . حق سوزلى اولديغندن معاويه امبرى اولان زياد نك بعض اشلرينه انكار قيلدى و جماعت حضورنده طوغرى اوله رق قاتيع سوزلر ايله خطاب ايتدى . زياد نك شكايته كوره بونى و ايبده شلرينى معاويه اوز حضورينه « دمشق » غه پياررگه قوشدى . بونلر قول و آياقلرينك بغاولرينى يوكلاب « كوفه » دن « شام » غه چيقوب كيتديلر و « دمشق » غه ياقين اولان « عنراء » اسملى اورنده حجر بن عدى ، معاويه آدملى طرفندن هيچ بر سببسز اولدرلدى . حجر ، اوزينك قبرى و كفننى كوز آلدنده طوردىغى حالده طهارت آلوب ايكى ركعت نماز اوقودى و « اى فارنداشلر ! بغاولرينى آلماكز ، فانلرمنى بوماكز ، بلكه شول حالده كومكز ، الله تعالى حضورنده معاويه ايله بغاولى و فانلى حاله ايله يولقسهم كرك » ديه وصيت ايتمشدر (۵۱) نار يخنده . قبرى اوشبو « عنراء » اسملى اورنده معاوملر (۱) .

اوشبو سببلرنك هيچ برى حضرت معاويه نك خليفه لگينه و الوغ بر صحابه اولمقينه ، خلافتينك درست لگينه مانع اولما ديغى حالده بونلرنك هر برى بالكرز يالكرغنه طوتلد . يقنده ده « خلفاى راشدون » دن سانالور غه مانعدر . زيرا « خلفاى راشدون » عنوانى پيغمبر لك در جهسنندن گنه توبان

(۱) « عنراء » قتل به حجر بن عدى ديه چك يرد . ناهوس ده « عنراء » قتل به معاويه بن حجر ديه باشكش يارلمش و بو باشكش ، تاج العروس ايله اوقيانوس صاحب لرينك ده خاطر لرينه كيلما مشدر .

*:

معاويه، حضرت عمر زماننده «دمشق» ده ۴ سنه و حضرت عثمان زماننده بتون شام ولايتنده ۱۲ سنه، حضرت علي زماننده ۴ سنه، حضرت حسن زماننده ۶ آي امير او اوب طورديغندن صوڭ هجری ايله ۴۱ نچی سنه ده «كوفه» ده خليفه لك ايله بيعت و يرلدى. خليفه ليكده ۲۰ سنه گه ياقين طوروب ۶۰ تاريخی رجبنده وفات ايتدى. ياشى ۷۸ ده ايدى. قبرى «دمشق» ده در.

ذيل. معاويه نڭ آناسى هند اوتكان عدده شجره كورساتلىد. يکينه موافق «اميه» نسلندن اولوب ريجه اوغلى عتبه قزير. صحيح بخارى شارحى اولان قسطلانينڭ اوشبو هندنى «الهاشمية» ديمگى سهودر. آڭا اعتماد ايدلماسون!

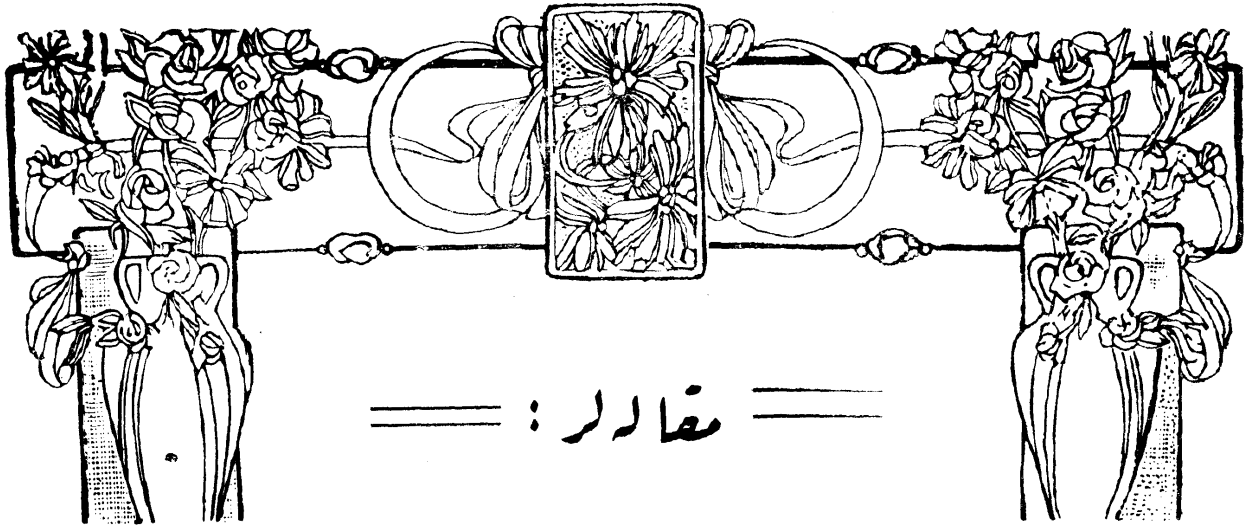
شعر:

ايسكى يورد.

بيوك صحرا فزو — اسسى قوياشده
يانا. حسرت بلان قارشى قوياشقه.
بوزن چتقان قوياش كوكدن كوكلسز،
قارى قايفو بلان صحراغه يه مسز.
بولنلقده آروب قملقغه ياتقان.
ماتور ايسكى يه شل توسنى يوغالتقان.
بتون چه چكه دگل قملقغه يانقان؛
باشن بوكگان قوروب تايغان حالندن.
اوسه يالغز آعاچ حسرتده موڭده،
عصرلردن ياشاب قارتلى حالنده.
صوسز قالغان اوصال قارتلقده باصقان؛
راحت ياشلىكدن آيرلغان آداشقان.
بيوك بر تاشده شول صحرا بوينده،
باشن صورغان، اوزى اويلاوده موڭده.
قارايغان، آق توسى تاشنڭ جويغان،
نيدر شونده يازو يازلوب اويغان.
ديگان آنده: «بورونقى اوتكان زمانلر
ده، شول يرده توغان غيرتلى خانلر».
كيله تاودن ايسوب جيللرده شونده،
اوقوب اعلان ايتيه صحرا، يالانغه.
بتون صحرا منه شونده آوازلى:
«قايا آنلر؟» ديگان حسرتلى آوازنى.
يعقوب آيمانق «اونا».

قرآن كريمده بيان ايدلمش حد ورجملر هر برى زمان سعادته اجرا ايدلديلر. ديهك بونلرنى موجب اولان شيلر شول وقتده قيلنديلر وصحابه اولمق غه منافى اولماديلر. فرنگ عالملى بو كونده اسلام تاريخى ايله آشنا اولديلر بو طوغروده بخارى و مسلم صحيلرندن باشلاب طبرى، ابن الاثير و ابن خلدون لرگه قدر هر برينى تدقيق قيلوب چيقتيلر و شوڭا بنا ايدوب محاكمه لار ياصاديلر. اوشبو معلوماتلرندن سوزوب آلمش نرسه لار بو كونده اوز لغتلى ايله يازاوب نشر ايدلمشدر. ۳۰ ۴۰ تينلرگه ساتولمقده اولان روسچه ويا كه باشقه بر فرنگ لساندهغى رساله نى اوفوچيلر بيك كوب نرسه لردن خبردار اولورلر، تاريخى واقعه لرنڭ نتيجه لرينى ياقين و يراق سبيلرى ايله باغلارغه ده موقق اولورلر. ايمدى حاضرنده حاللرنى سويلمى طورمق ويا كه تورلى بوياولر ايله بوياب كوسترمكه فائده يوق غنه دگل بلكه الوغ ضررلر وار. بر واقعه نى اسبابى ايله آڭلامش آدم نڭ تاوبلر و سطحى بوياولرغه غنه قناعت ايتيمه چىگى معلوم. شونڭ ايچون اسلام ناربخنده اولان ماجرالرنى درست، ليكن سبيلرى ايله برلكده كوستاررگه تيوشلى. درست سويلمكه ضرر يوق «النجاة فى الصدق». معاويه حقنده درست معلومات و بر و مز طوغر و سنده عنرمز اوشبودر. ايلكدن آلمش بيعت موجهنچه، معاويه وفاتندن صوڭ «برنچى يزىد» اسمى ايله اوزينڭ اوغلى يزىد، خليفه لك منبرينه چيقتى. اسلام دنيا سنده انتخاب فانونى باطل اولمقنينڭ و خلفاى راشدون سنتلرى آياق آستنده ناپتالوينڭ باشى اوشبو واقعه اولمشدر. حضرت معاويه گه تقليد ايدوب بو كوندن اعتبارا هر بر خليفه اوزينه وليعهد تعين ايدر اولديلر.

كلام اهللى طرفندن بيان ايدلمش خليفه لك شرطلىرى يزىده موجود ايسه ده قرآن و حديث شريف بيان ايتمش خليفه لك شرطلىرى موجود دگل ايدى. چونكه اخلاقسز و سفيه هم ده ظالم و خائن بر آدم اولوب عسرت و سفاقتدن باشقه بر هنرى اولمادى. اسلام دنيا سنده بونڭ قدر عمومى بلا ودهشتلى قضا كورلامشدر. حضرت حسين نى اولدرر ايچون امر و پيرمگى حقنده درست خبر تابلماسه ده باشقه يونسزلكلرى حقنده اولان خبرلرنڭ درستلىگنده نزع يوق. رسول الله نڭ «مدينه» سيني شول قدر تحقير ايتدى كه شوندىن ضعيفلنوب قالمش «مدينه» اولمگى معهورليگينه بو كون گه قدر قايتا آلمادى.

مقاله لر:

تعدیل احوال انسان و قرآن

۷

حیاتده افراط و تفریط

انسانلارنىڭ دنيا و آخرتده سعادت ايله حياتلىرى بدن و روح وظيفه لرى معتدل اولمق غه مربوط ايدىكى پيغمبرلر، حكيملر و بتون عقل اهللىرى اتفاق ايتمىشلردىر. عالمكوكه انسانلر اوشبو وظيفه لار طوغروسىده اعتدال ايله اولمقچى بولمىشده. همیشه افراط و تفریط ايله مبتلا اولورلار. مثلا بعضىلىرى روح جيتمه ميل قىلوب بالكله «لاهورت» و جبروت عالمينه توجه ايتمىشلردىر كه آنلار بو عمللىرى ايله حيات دنياويه و منافع بدنيله لىنى اونوتدیلر. فضائل جسمانيه لىرنده مساهله ايتدیلر و بو عالمده اولان نصيبلىرىنى تاشلاديلر، حياتلارنىڭ منشأ و منعى اولان مادييات عالمى ايله مناسبت و علاقه لىرىنى كىسىدىلر، عالم جسمانى و جسمانيلىرنده مكنون اولان حكمت ربانيه لىرى ضائع و معطل ايتدیلر. بو طرىقدىن كاهنلر رهبانلر ظاهر اولدى و بوگنا لائق تعليملىر، اصول تربيه و قانونلر قورلوب حيات و عمران شوگنا تارتولدى.

مدىنتنىڭ ايڭ ايسكى دورى بوندىن عبارت اولوب شىمىدىگى زماننىڭ برهمن، بودىلىرى و فلانلرى جملسى شول اساسلردىن تارالمىش ملتلىردىر.

بو طرىقه ده اولان ايسكى ملتلىرنىڭ بتون ميل و مقصدلىرى «عالم لاهوت» اولوب فكر و خياللىرى ده شوندىن باشلانوب آچلمىشدر. بتون كائىنات و بتون وجودنىڭ اصلى عالم لاهوت

اولدىغىدىن لاهوتىت و الوهيت مسئللىسى جملله مسئللىلرنىڭ اساسى اولدىغىنى فطرتلىرى ايله آكلامىشلر و بنا عليه ظن و خياللىرىنى لاهوت جهتنه بياروب الوهيتنى مختلف صورتلر ايله تصور و تخيل قىلوب كوب مىسلكلىرگه آيرامىشلردىر.

انسانلارنىڭ الوهيت حقنده اولان اختلافلىرى باشلوچه اوشبو ابكى درلو طرىق ايله باشلانمىشدر:

(۱) الوهيتنى هر تورلى طبيعى شكل و صورتلر اوزرىنه تنزىل قىلوب آگنا طبيعىاتده اولان اثرلرنىڭ صورتلارنى كىدروب تعريف قىلمىقدىن عبارت.

چونكه مدىنتنىڭ ابتداسىده اولان انسانلر كوردىكلىرى هر بر شىده حيران اولدقلىرىدىن، ما فوق طبيعت حساب ايدوب و هر حادثه نى خارق العاده ديه ظن قىلورلار (۱) و حيران اولدقلىرى هر بر شىنى «آله» ظن قىلوب شوگنا سجده ايدىلر ايدى. شونىڭ ايجون بونلارنىڭ «آله» حقنده اولان عقيدىللىرى تشبیه و تصوير طرىقه سى ايله باشلانمىش و شونىڭ ايجون تاغلر و فورتانلارغى، يىللر و يىلدىملرغى، آتشارگه سجده قىلاروب الوهيتنى بو كى شىلارنىڭ صورتلارنده تانىمىشلردىر. سوگنه فكرلىرى هر آز ترقى ايتدىكىدىن الوهيتنى ضيا و نورلار هم يىلدىلرغى حصر قىله باشلاديلر، كندىللىرىنى احاطه قىلان اجسام سلفىلنه نىڭ صورتلردىن جناب حقنى تقدىس ايدىر اولدىلر، «آله» نى آتش، نور، ضيا و اجرام

(۱) اول زمانده غى انسانلارده علوم و حكمت بولمادىغىدىن آثار طبيعىه و هم و قايغى گىولوگىيائى و همارى ايله ياكلش تعبير و تفسير قىلورلار ايدى. بنا عليه هر شى خارق العاده و فوق طبيعت كورلور ايدىكه، بوندىن دخى «مىفولوگىيا» اساطير ظهور ايتتى.

اما «الهامیلر» (خلویلر) حضرت خالق ایله کندیلرینک آراسنده اولتیا و صالح اولان «ولی» لرنی وایزگی انسانلرنی واسطه قیلوب توسل ایتمکنه درلر. آنلر چه گویا انسان خلق اولندیغنده روح، عمان الوهیتدن آیرلوب جسد انسانده ظاهر اولمشدر. اگرده ریاضت ایله اوشبو «روح» نی تصفیه ایدر اولسهلر، یا کیمین عمان الوهیت طرفندن مص اولنورده الهام و سعادت اوزرینه مظهر اولوب حیات ابدیهده قالورلر و تصفیه قیلماقلری صورتده منگولک هلاکت گه توشارلر. الوهیت طرفندن مص اولنمشلر معصوم اولوب معلم اولیا هم شفعا اوله بیلورلر.

مشرکلرنک فرشته لرنی، عزیز و عیسی کبی بعض انسانلرنی ارباب و واسطه قیلماقلرینک سببی اوشبو عقیده گه مبنیدر. بونک ایسه الوهیت مرتبه سینه جنایت ایدیکنده شبهه یوق. اوشنداق ذات خالقنی جوهر مجرد و نور دیه اعتقاد قیلیمش فلاسفهده تنزیه و تقدیس یولندن آیرلشمشدر.

مدنیتنک اولگی و قتلرنده اولان انسانلرنک قوه خالقه حقدنه بویله اختلاف قیلشمقلری و یا کیشمقلرینک سببی ایکی نرسهدر. بری نوع انسان اول وقتده دور طفولیتده اولوب فکر و فهمی آچلماش عبرت و تجربه لر کورماش اولدیغیدر.

وایکنچیسیده اول دور انسانلرنده درست تربیه و تعلیملر، علم و معرفت اولمادیغیدر. علوم و فنون ایله تدقیق و تجربه یوللری آچلماقدیغندن حقایق اشیا انکشانی ایتماش، حکمت و حقیقت یوللری میدان آلماش، اوشبو سببندن انسانلر اوهم و خیالات ایله مبتلا اولمشلر، افراط تقریط بوللرینه کروب فطرت مستقیمه لرنی تضييع قیلماشلر و حضرت آدمک روح صافیسنی بوزمشلر ایدی.

انسانلرنک دنیا حیاتده افراط طرفینه کیتولرینک سببلری اوشبونلردر:

(۱) حیوانلقدنر. بونک سببندن انسانلر شیطانلق ورطه ارینه دوشارلر، آچو و شهوت قوتلری عدلکن چیقوب هر تورلی بوزوقلقلر ایله مبتلا اولورلرده معنویات و فضائل روحیه هم اخرویه لرنی خراب قیلورلر.

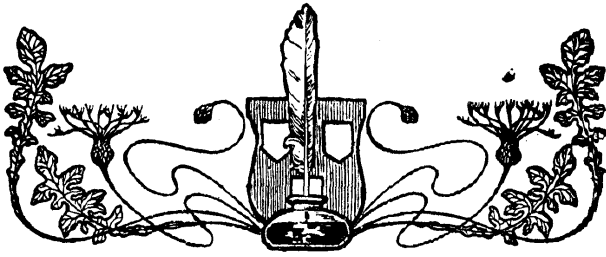
(۲) دنیانک مال و متاعلرینه میل ایتمک. بونک سببندن انسانلر حاجت قدرندن آرتقنی ایزلرگه مجبور اولورلر. حرص و غرور، اسراف، حیات اخرویه نی اونوتوق فانون اقتصاد و منافع انسانیه لرنی ضائع قیلوق، اوشبو شیلردن پیدا اولور.

سماویهلر صورتلری ایله معرفت قیله باشلادیار (۱). سوکزه تدریج ایله انسانلرنک فکرلری آچلدی و بو درلو جانسن نرسه لرگه سجده قیلماقنی وجدانلری مساعده قیلماقنی، فکرلری شول جسملرنکده حامیلرینه ترقی ایتدی و اولگی عقیده لرنه انقلاب ایرشوب تنزیه و تقدیس خیاللری ظاهر اولدی. بنا علیه طبیعت پرستلیکن فی الجملة یوقاری کوتارلوب صو و فورنانالر، ییل و یاشینلر، توپراقلرغه دگل، بلکه سجده شونلرنک حامیلری و مجرد اولان ربلرینه قیله باشلادیلر و اوشبو مجرد حامیلر اسملرینه صنملر توزوب شونلرغه نیاز و تضرع ایتدیکلرندن معبودلر آلهلر کوبایممشدر. (۲) شرک و کوبلکن عبارتدر. درلو تجربه و مشاهدلر سوکنده انسانلرنک ملکات روحیه لری انبساط ایدوب وهم و خیاللری آلماشندی و آز آز اولسهده وجدانلری آچلدی، بونک سببندن الوهیتنی هر بر شیندن اعلی دیه بلدیلر، عظمت و قدرتینک نهایتسن ایدیکین آکلادیلر. آنک اوزرینه انسانلرنک وصولی و ادراکلری یتشمک ممکن اولمادیغنی اعتقاد قیلدیلر و شونک ایله برابر مخلوقات سفلیه ایله حضرت خالق آراسنده واسطه و شفعالر، اولیا و ربلر اولدیغنی اعتقاد قیلدیلر. ایشته «شرک» اوشبو یول ایله ظهور ایتمشدر بو مسلیکده اولنلر «منجملر» و «الهامیلر» اسمنده ایکی فرقه گه آیرلورلر.

منجملر. بو طائفه اجرام سماویه دن اولان: قویاش، آی همده باشقه بلدرلرنک واسطه و فعال اولدقلرینی اعتقاد قیلوب آنلر چه گویا اجرام سماویه نک روحانیتلری حضرت خالقنک یاقینلری اولدیغندن خالق ایله مخلوقات آراسنده واسطه و بلکهده مدبر اولورلر و عالم جسمانیه ظهور ایدن هر درلو حوادث و وقایع آنلرنک اثرلرندن حاصل اولور. بنا علیه انسانلر آنلرغه تقرب قیلور بولسهلر حضرت خالق تعالی گه تقرب ایتمش اولورلر و بونک سایه سنده دنیا و آخرنده مسعود اولورلر. حالبوکه بو عقیده گه کوره حضرت خالق تعالی انسانلرنک اوزینه توجه ایتمکلرندن معطل قالوق و کندینک قدرت اثری اولان مخلوقاننده قدرت و حکمت، اراده و تدبیر، مشیت کبی اوصافی کمالیه سینی اجرا قیلماقدن معطل اولوق لازم کیلور. بو ایسه حضرت خالق تعالی اوزرینه بیوک جنایت همده جناب الوهیتنی تنقیص ایتمک اولور.

(۱) بونلرنک بعضلری الوهیتنی تنزیه ایتدیکلری حالده نار، نور ضیا و اجرام صورتلرنده تجلی ایتدیکنه فانج اولدیلر.

كوزسز، قولاقسز، تلسز محره .

(* „Огонекъ“ . دن)

بالا وقتىدىن اوق كوزسز، قولاقسز هم تلسز بولوب اوسكان آمرىقالى «ايلينه كيللر» صوڭقى زمانىڭ استعدادلى، قابليتلى هم اعتبارلى محره لردن سانالادر . اول، اوزىنىڭ شول ضعيفلىكىنى قارامىنچە هميشە فن برلە شغلەنە طورغاچ بوكوندا آمرىقا اوفۇيرسيتىتلرنىڭ بىرسىدىن امتحان طوتوب چىقىدى .

مىس كيللر بونىڭ برلەگنە طوقنامىنچە، علوم و فنون برلە كوب اشتغال آرقاسىندە جدى محرىك قوسىنىنە ايرىشوب اۇزلرن سويوب اوفوتور درجەسىنە كىتروب يتكودى . آنىڭ اوزىنىڭ حياتى طوغروسىندە بىك مەم يازغان نرسەلىرى بار . اول، فلسفە برلەدە بايتاق اوغراشوب، شو پىنجاور واتباعى نىڭ پىسسسىمىزم بولندە يازغان نرسەلىرىنە قارشى ، آپتىمىزم حقتە يازغان بايتاق فلسفى مقالەلىرى بتون ياوروپانىڭ دقتن جاب ايتدى .

ايلينه خانم ، ۱۸۸۰ نچى يل ۲۷ نچى ايموندا ، آمرىقا اشتاتلرنىڭ بىرسىندە بولغان «توسكومبىيە» اسملى كچكنە برشەردە طوغان . آنىڭ آنالارى شۇيىتسىبەدن شوندا كوچوب بارغانلر ايكان . آناسى آمرىقا صوغشندە پالقاونىك بولوب خدمت ايتكان . ايلينه ، طوغان وقتندە سلامت بولغان . برىارم ياشكە يتكاج «ۋاسپالينىە موزغە» ايلە چىرلەب كوزسز و قولاقسز هم تلسز بولوب قالغان . آنالارى آنى نىچك تربيە ايتو حقتە بىك ابدراغانلر . آنده صوقور هم صاڭغراولرنى تربيە ايتە طورغان مکتب ، ياقندە بولماغان . شولاي دە ۶ ياشىنە يتكاج آنى نىچك تربيە ايتو حقتە تورلى كشىلرگە كىتكاش ايتمكچى بولوب اول «بالتيمر» گە بارغانلر . اول ، بر تورلى دە عقل بىرە آلماقان آندىن «واشپنغتون» پرافيسورى آيكساندر زىللەگە بارغانلر ؛ اول آلارنى «باصتون» داغى صوقرلر اينستىتوتىنە بىارگان . بو اينستىتوتنىڭ دىريكتورى آكا بر اوچىتلىنىسە بىزوب اوز شەرلرىنە اوزاتقان .

(۳) حب رياست . حيات اجتماعيه و جامعه انسانيه نىڭ دوامى و انتظامى ايچون انسانلر ايكى ايسكى زمانلردن بىرو حاكم ورتىس انتخاب ايتمك اصولىنى قويدىلرلى معلوم . صوڭره بر طاقم انسانلر بونىڭ اوزرىنە افراط ميل ايدوب شونىڭ ايچون غوغا ايدىرگە كرىدىلر . انساننىڭ طبعنە مركزز اولان انانيت ، استعلا و استلاء ، هجوم و استكبار سببىدىن مرتبه و منصب ، رياست كىبى اشلرگە ايرىدىلرلرندە حرص و غرور طوغروسىندە افراط طرفىنە كىدىلرلر و شوڭا ميل و دىجتلىرى كامل اولدىغىدىن اعتدالدىن چىقارلر و قوه غضبىيەگە مغلوب بولورلر .

و حالبوكة انساننىڭ هر بر فعل و عملى ايچون برمىزان و قانون اعتدال باردىر انسان شول يولدا قانون بويىنچە حرىك فىلسە كندى فطرنى صافلار ، عكس حالدا انسانغاينى ضائع ايدىر .

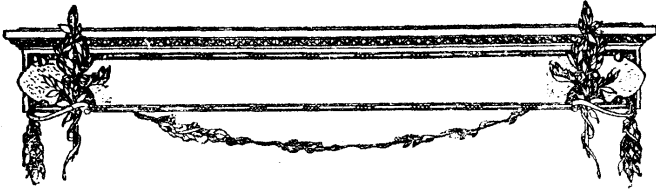
رياست بابىندە انسانلر ايسكى زمانلردن بىرو اوچ درلو اولوب كىلەشلردىر : (۱) انانيت و استعلا ، استكبار و استبداد حقتە افراط كىدوب «انا ربكم الاعلى» ديه الوهيت دعواسى قىلدىلر . بونلر فرعونلر ، نىرودلر كىبى جبابره و حيات اجتماعيه نىڭ آستىن اوست ايدوچى ايسكى ظالملردىر ؛ (۲) الوهيت دعواسىنى قىلمايوب بلىكە يالنگىز استبداد و استعلالىرى سببلى حيات اجتماعيه نى بوز و چىلر و جبر ظلملىرى ايلە آنلرنى قهر و غارت ايدوچىلر ، فان درياسنە غرق قىلوچىلردىر . بو سلسلەدن اولان ارباب رياست همان منقرض اولوب بتمامشدر .

(۳) قانون عدالت بويىنچە اداره قىلوچى حكمدارلردىر . بو فرقه علوم و مدنيتنىڭ ترقىسى نىسبىندە رواج تاپمىقەدر . حيات اجتماعيه نىڭ دوامى و جامعه انسانيه نىڭ قوامى ايچون اولىگى ايكى درلو سلسلە عىن بلا اولدىغى كىبى صوڭقىسى ايسە عىن صلاحدر .

امام و مدرس سرورالدين بن مفتاح الدين .

عبرتلى سوزلر :

اوصال آدملر بونلردىر : صفر صويوچى ، آغاچ كىسوچى ، آدم صانوچى .
آدمنى اورن حرمتلەماز بلىكە اورننى آدم حرمتلەر .
بالارغە ، آدم اولدقلردىن صوڭ اشلرىنە يارارلىق نرسەلر اوفوتورغە تپوشلى .

محمد كمال افندى مقالەسى مناسبتى ايله

اصلاح مدارس حقدە غى فائىدەلى مقالەلرى ايچون كمال مظفرى جنابلىرىنە تشكر اولنور. مدرسەلەرمەدىكى نقصانلارنى مقايىسە اصوليە كورسەتمەك، كەچىلكنى آكلارغە يىنگىل يول اولدىغىدىن بوندى مقالەلەر البته شايان تقديردر. «نقصان بلمەگان عارف اولماز» قاعدەسنچە نقصاننى بلمى طوروب اصلاحغە كرشلەيدر.

كمال افندى روسلارنىڭ فن مکتىپلەرنىڭ اورتا درجەسەنەك تعليماتىنى كورسەتوب، بزم ەالى مکتىپلەرنىڭ بولاردن توبان اولدىغىن بىلەرمىش. دىنى مکتىپلەرى بىرلە بزم مدرسەلەرنى چاغشدرساق يىنە بىك كىوب كەچىلكلەر مظاهر بولور. دوغاونوى آكادىمىيە يعنى دىن علماسى، ملا مدرسەلەرىتشدە تورغان ەالى، دىن مکتىپلەرنە نىلەر اوقىلەر؟ بو مکتىپلەردە اوز دىنلەرنى تاماماً تعليم فيلو اوستىنە چىت دىنلەر؛ خصوصاً دىن اسلام، قرآن وحدىث، علوم عربىيە تعليم فيلنوب فنون جدىدەدە اوقوتلە. بىزنىڭ دىن علماسى ملا ومدرسەلەرمز يتشە تورغان ەالى، دىن مکتىپلەرمزە يعنى مدرسەلەردە دىن علمى بىردە اوقوتلەمى دىسەك يالغان بولماس. دىنەزنىڭ اصلى بولغان كىتاب سنت علملەرن اساسلى روشدە تاماماً تعليم فيلمق اصلا يوق؛ علوم عربىيەدە يوق حكىمەدە. قرآن حدىثنى درست آكلارغە بولشلق قىلغان فنون جدىدە هىچدە اوقوتلەمى. دىنى مدرسە اسەمنەدە بولغان بو يورتلەردە دىن اورننە اوقوتلوب كىلمەكە بولغان درسەلەر مەبتەلەردن، گر بىكلەردن فالغان اسخولاستىق يعنى ناشلاندىق كلام، منطق كىسا كلر بىدر. مدرسەلەرمزە دىن اوقولماغانىنە بو مدرسەلەردن يتشكان دىن علماسى يعنى ملالەرمز مع التأسف شهادتەن نكول قىلماسلەر. قرآن حدىث اوقومادقلرىنى بىرسىدە ياشرمىلەر. الله كورستامسن آكادىمىيەدن چققان بىر پاپاس بولاردن بىر آيت كرىمە يابىر حدىث شريف تفسىرن خوراسە پاپاسنى افناع ايدەراك يىخشى جواب بىرودن شەهەسز عاجز فالورلەر. بونىڭ عىبى ملالەردە توكل بلمەكە شولار اوقوغان مدرسەلەرمزنىڭ اصول تعليمەندە مدرسەلەرمزنىڭ همان اصلاحغە كرشمى اهمالەرنەدە. بو حاللارنى عبرت كوزى بىرلە چاغشدروب فاراساق هىچ

اوپىتلىنىتسە «مىس سوللىئوان» بارغاچ، ايلىنە كىلەرگە ياكى حىيات باشلانا. اوپىتلىنىتسە آنى اوپىرتە باشلى. آنىڭ استعداد و قوسى كوندن كون آرتا؛ طبيعتنىڭ الهامى بولغان عقل دائىرسى كوندن كون كىنگايە. مىس سوللىئوان اوزىنىڭ بارماغن آنىڭ قولىنە قويوب حرف اورنىنە بارماق اشارەسى بىرلە آنى اوقورغە اوپىرتە. علم اشيا، جغرافيا و باشقە فنلەردن مەلومات بىرە. بارا طورغاچ اوپىتلىنىتسەسى آنى فكرلى و مەارفلى كشىلەر جەلمەسەنە كرتە.

بارماق اوڭغايىنە ايرنلەرن سلكتە، نلەرن يوروتە طورغاچ ۱۸۹۰ نچى يىلنىڭ يازندە مىس كىلەر سويلەشورگە اوپىرنە باشلى سويلەشو اعضالىرى تىوشلىسەنچە حركتلەر نىكاچ تاوشلردە آفرونلاب چقا باشلاب نىهايت عادىتى كشىلەر سويلەشويىنە كىابوب يتە. تل بولغاچ ايندى اول، كوز قولاق يوقلغىنە بىك فايغروب طورمى. تورلى نلەر اوپىرنە. ايلىنە خانم فرانسوز، نىمەس، لاتىن هم گر بىك نلەرنە بىك مەكل سويلەشە آلادر.

شول وقتلەرنە اول اوپىتلىنىتسەسى بىرلە سىياحت كەدە چغوب آنىڭ اىك زور اھەمىتىنى جلب ايتكان نرسە «چىقاغو» شەرنەگى بتون دنيا ۋىستىققەسى بولغان.

۱۸۹۶ نچى يىلدە مىس كىلەر باصتون قىلار غىمنازىيەسىنە كره. بوندە وقتەدە آنىڭ اوپىتلىنىتسەسى بىرگە يوروب غىمنازىيەدە بىرلىگان درسەلەرنى آنىڭ قولىنە اشارە ايله كورسەتوب طورا.

اوزىنىڭ يازغان نرجەمە ەالىنە بنا، بارماق اشارەسى ايله اوپىرنەننىڭ بىك آور وقتلەرى بولغان. خصوصاً حكمت طبيعىيە، رياضيات فنلەرن اوپىرنە نو بىك فيونغە كىلگان. شولادە مىس كىلەرلەرنىڭ فوق العادە استعداد و ذكاوتى بولارنىڭ ەمەسن چىكگانلەر.

مىس كىلەر غىمنازىيە تامەندىن سوڭ بىك گوزەل امتحان بىر وب، ۱۹۰۰ نچى يىلدە اونۋىرسىتەتكە كره بو درجەگە كىلوب يتكان نىڭ سوڭندە اونۋىرسىتەتدە اوقو واندىن امتحان بىر وب چغو آنىڭ ايچون البته بىر نرسەدە توكل ايندى. يوقارى درجەدە حاصل بولغان علم، فن اوستىنە، آنىڭ طبيعى بولغان استعداد و قابىلىتى قوشلغاچ، اول بتون دنيانىڭ اعتبارلى مەرهلەرنەن بولوب كىتەدر (*).

نوقايسكى. (*) ياوروپا ژورناللەرنە آنىڭ اوچ تورلى رسەمى هم قول يازوود، باصلوب چققان ايدى.

نیوشلی . بز تمام یقین درجه سنده بلدک : یاشلرمز دین نی
درست آکلاغانده دین گه اعتبار قیلەر، لکن درست
آکلاتوچی یوق، درستن ایتکانده «دین نی توغری بیلو-
چیمز یوق» دیورلک . ملارمزنگ «دین» دیب تعلیم قیلغان
نرسهلرینی رسول اکرم علیه الصلاة والسلام افندمز
حضرتلری تبلیغ قیلغان خالص دین اسلام دیورگه اصلا
ممکن توگل . عادت و خرافاتلر، دین سانالوب قایسی سنت
مستحبلر فروض دینیه درجه سنده، قایسیاری بدعت عد
ایدلوب دین اسلام تمام بوزولغانن انکار قیلورلوق توگل.
بو تحریف یا کما اش بولمیش بلمکه نیچه یوزیل ثلک باشلا-
نوب بدعتلر هر زمان آرتا آرتا بو کونمز بدعت مجوعه سی
دیورلک درجه گه کیلگانی ده اهل بصیرت گه یاشرون توگل
(*). بز یعنی ملار یا که قارتلر شولای وسطنن چغوب
افراطچی بولغاچ طبیعی، تفریطچیلر (یاشلر) ظاهر بولدیلر.
ایمندی عیب بزده بولغاچ اوزمزننی شلته لرگه نیوشلی . بز
هر عادتنی مسلمانلقدن صاناب، پالته شیبلیت کیوچی، چاچ
میبق یتکروچیلرینی مسلمان توگل دیدک . ذکری فکری
غیبت، یالغان و بیعتان مالایعنی بولسه ده اوستینه چاپان چالمه
کرا کی جیلان کیگان نمازی نیازی کورنگان سقال مییغن
مثله قیلغانلرنی غنه مسلمانلر، دینیلر دیب یاشلرننگ دیندن
مجتلرینی سوندررگه طرشوق . ایمندی کم نر شلته لرگه کرک ؟
اگر «مسلمانلق» شول بز تصویر قیلغان نرسه بولسه
یاشلر بالطبع نفرت قیلورلر . لکن الله تعالی غه شکرلر
اولسون بز تعریف قیلغان، عقل سلیم قبول اینماسدای
نرسهلر البته مسلمانلق توگل، بلمکه حقیقی اسلام بزم
تصویرمزدن عالی و هر طبع سلیم رغبت قیلوردای بر جوهره
نفیسه در . شبیه یوق یاشلرمز البته بو اسلام غه محبت
قیلالر وشول اسلام که: اهلینه نیندی تربیه و یردکینی قرون
اولی ده گی مسلمانلرننگ حاللری شهادت و یرمکنده، بونی
تاریخ اسلام اوقوچیلر بیلورلر، آلا رده غی اخلاق غه غبطه
ایدوب شولار کبی اولورغه طروشورلر . حاضرگی مسلمانلر
ایله بولار آرسنده مناسبت قالما دیغنی آکلارلر .

اسلام نظرندنه چن مسلمان نیچک بولورغه نیوش ؟
قایسی برصفتلرن کورگز : مسلمان گوزل اخلاقی بولور،
تلی قوی برله باشقه لرینی رنجتماس، هر کمنگ فائده سیننه
طروشور، بره و گده ضرر قیلماس . مؤمن دن هر کم امین

(* حقیقی اسلام یولی همان آچق روشنده بولوب بر عسره
بر طائفه الی یومنا هندا بو یولده ثابت اولما کله شلر .

کیچکمی بو مدرسهلرنی اصلاح فرض اولدیغنی، اصلاح
ابدلنه گانده بوقدر کشیلرنی ضایع قیلودن مدرسهلرنی بابمهق
خیرلی ایکانن ویو کوینچه فالدرمق گناه کبیره اولمقنی بیک
آچق بیلورمز، بونسی شولای .

لکن که مال افندینگ ۱۵ نچی «شورا» ده غی: «فن اوقوچیلر-
مزننگ دینمزدده مساهله لری یوق توگل» دیمکندن، فن دین گه
ضرولی، فن برله دین جبولمی دیگان شیکلی معنی آکلا-
شلدیغندن تصحیح نیوشلی سوزدر . یوقسه اسلام دشمانلرنینگ:
«دین اسلام علم معرفت گه دشمان، شوننگ ایچون مسلمانلر
نادان» دیگان طعنلرینه یول حاضرله مک اولدیغندن ظاهر نچه
درست بولماس . کمال افندی محب معارف، اصلاح و فن
طرفداری اولغان ایچون سوزینگ درست نأویلی بولور .
فنلرنی دین گه خلاف کورساتورگه ماناشوچیلرینی امام غزالی:
«اسلامنگ احمق دوستلری» دیهش . امام غزالی کبی حکماء
اسلام، دین اسلام گه خلاف بولغان شی علم توگل بلمکه
جهل اولدیغینه قرار و یرمشلر، بو البته شولای .

شوننگ ایچون علم آرتقان صابن دین ایمان فوتلنه نه
بارغه و بر وقتنده عامدن دیانت گه ضرر کیلماسکه
نیوشلی . اسلامنی درست بیلوچیلر بو سوزنی قطعاً آیتلر
و اسلام شیکلی، علم گه مساعد بولغان ایکنچی بر دین
یوق دیلر . اسلامنگ حقایقینگ بر برهانی ده علم گه، حقایق
فیه گه مطابقی در . بولای بولغاچ دینمزدده مساهله نی، فن دن
کورماسکه بلمکه بوننگ سببن باشقه اورندن ارلرگه نیوش
بولور . بو کونمزدده دینده مساهله، عمومی دیورلک . یاش
قارت، اوقوچی و اوقوماوچیلرمزدده دینده مساهله بار .
شویله که اگر یاشلر: «قارتلر ده دیننی محافظه بارمی؟»
دیب سوراسهلر - «بار» دیب جواب بیرو چیتن بولور .
قارتلر نماز اوقیلر و دین عمللرینی قیللر دیسه ک، یاشلر
آنلرننگ نمازلرینی تیکشیره باشلارلر، اش ناغن مشکله شور .
«نمازلرگز چن نماز بولسه اخلاقگز نوزالور ایدی، نماز
اخلاقنی نوزانور دیب قرآن آیته، عبادتلردن غایده
تهذیب اخلاق ایکانی بیلگولی . اخلاقگز بولای بوزوق
بولوب تورغانده نمازلرگز چن دیورگه توغری کیلمی»
دیسه لر بر سوز آینورگه مجال بولماس . اخلاق بوزوقلی
کوز آلدنده، یاشروب بولمی . بوزوق اخلاقیلرمزدده
کوبسنچه نمازی و نیازیلرمزددر .

فن اوقوچیلر یا که یاشلر، دینده اعتبارسرلر دیب
هر یرده سوبیللر وزارلانلر، بو سوز توغری می؟ ملاحظه

انسانلارنىڭ سعادىتى وراحتى ايچون ايكنچى بولگن فرىبان ايتووى، آلارنى شونىڭ ايچون ئىللە نىندى قورقونچ فلاكت وھلاكت اوبقىنىنە باطرووى ھم مدنيتنىڭ كىتكان ساين دنيا يوزن فان درياسى ياصى بارووى بو فرقهنى تمام اوزىنە دشمانلەشدرە. آنى تمام اوزىنە يامان كوز بلەن فاراوغە مچبور قىلە.

شولايوق، آلىق، ھر ملتنىڭ حيات و بقاسى اوزىنە باروب بەيلەنگان دىب بتون دنيسا طرفىدىن ھكم قىلنغان وبتون مدنى ملتلىرىنىڭ آزاوشلىرى بلەن يابىشكان «ادىيات» دىگان نەرسەنى. منە مونى دە بيت، بر فرقه فىلسوفلر جمعيت بشرىيەنىڭ سعادىتى ايچون غايت درجەدە ضررلى ايتوب كورسەنە و كىرەك نەرسە توگل دىلر. شول ادىيات، بالخاصە دراما و تراگىدىيە كىنى نەرسەلرنى اوقو نتيجه سەندە مگىلر چە آدمىلر اوزلرىنىڭ عزيز جانلرىنە اوزلرى قىد ايتە، جان لرن حيات و طورمش نەمتىدىن محروم قىلوغە مچبور بولالر دىلر.

فسقەسى: عموم طرفىدىن فائىدەلى كورلوب، قبول ايتىلگان واشگە قويولغان نىندىگە بر نەرسەنى و نىندىگە بر اشنى بولسەدە، بوزىم، يەرىم دىدگىمى، شونىڭ ايچون مطلق بر سىب نابارغە، بر جەتدىن نىچكە آنىڭ بر ضررن كورسەنوب، آستىن اوستكە كىتروب، واتوب قروب تاشلارغە مەكەن. بو قولاي.

مونه شول ھكىمت ايچون دە، ھر طوغرىدە. عقل سەلىم اىيەلرى طرفىدىن قورلوب قويولغان عمومى قانونغە باش اىيەچە چارە يوق. اول قانون دە: بر اشكە فائىدەلى دىب كرشلەچك بولسە، اىنىڭ الك آنىڭ فائىدەسى بلەن ضررن اولچاب قاراب فائىدە ياغى آور كىلسە اشلەو، بوغىسە تاشلەودن عبارت.

تل و ادىيات مسئلە سەندە دە شول قانونغە يابشورغە تىوشلىپىز.

* *

ايندى كىلىك مقصدغە: شوشى يوقارىدە سويىلەنگان اىكى بولنىڭ يىنگىلرەگن اختيار ايتوچىلر مازدن خلىل افندى ابوالخانىف بو يىلغى «شورا» مجموعەسىنىڭ ۱۱ نچى ۱۲ نچى عددىلرنە «تل و ادىيات مسئلە سەندە ياكا آغوم» دىب بر مقاله يازغان. مقاله اىيەسىنىڭ، مذكور مقالهسى ايلە توزەب آتقان نقطەسى و آندىن توب مقصدى شول: اول، شونىڭ ايلە، صرف و نحو ھم ادىيات قاعدەلرى كىك ھمە مدنى

بولور، اوزىنە سويگاننى باشقەسىنە سويار، مسلمان، عەدىنە وفا قىلور، مسلمان دە يالغان و خىانت بولماس و ھكدا. «خىر خوا».

تل و ادىيات مسئلە سەندە فائىدەلى آغوم

دنيادە اىكى نورلى يول بار: (۱) اشلەو ھم توزەنو (يولى، ۲) اشلەنگان و توزەتلگان اشنى دائىما بوزوب، واتوب قروب طورو يولى (لكن تنقىد باشقە، اول توزەنو بولىنە كره). مونه شول اىكى يولنىڭ اولگىسى نىقدىر قىيىن بولسە، سوڭقىسى شول قدر يىنگىل بولغان يول. چونكە اشلەنمەگان بر اشنى باشلاب اشلەو يا كە ايسكىسىن توزەنو ايچون ئىللە نىجدىلى كوچ ھم ئىللە نىقدىر قورال و ماترىيال ايلە برگە، بتمى توكنەنمى طورغان اجتهاد و غىرت لازم. اما واتو، يەرو ايچون بر آزارق باطرىچىلىق بولو اوستەنە ئەزگنە قوراللىك ھم ئەزگنە كوچك بولسە شول بىتە. شونىڭ بلەن ئىللە نىندى زور بر اشنى بولسەدە زىروز بر كىتروب يەرسەك دە تاشلىسك. نىچون يەرگانلىگىگە سىب و دىلباردە تىز تابلولا. اول اشنىڭ نىچك گنە بولسەدە بر جەتدىن ضررن كورسە تورگە مەكەن. چونكە دنيا دە، صرف فائىدە غنە يا كە صرف ضررغە دىب ھكم ايتلە طورغان بر نەرسەدە يوق. سىن صرف فائىدە غنە دىب تابقان بر نەرسەنىڭ ايكنچى برەولر بر جەتدىن ضررن تابا؛ صرف ضرر دىگان نەرسە لرنىڭ دە بر ياقىدىن فائىدە سن كورسەنەلر. مىلى فىلسوفىز يوسى افندى آقچورىننىڭ «دنيا دە قطعى بر نەرسە يوق» دىگان ھكىمتلى سوزى دە شوگا اشارە قىلدر.

مثلا: بتون دنيا وبتون ملتلىرىنىڭ «مدنىت» دىب اوز صولرى قوروغان نەرسەنى آلىق. انسانلارنىڭ زور فرقهسى مونى بشرىت ايچون عىن سعادىت دىب ھكم ايتدىكلرى حال دە ايكنچى فرقه آندىن يوز دوندرە و آندىن بىزە، آنى يەرو بر بشرىتنى اولىكى حالتىنە قايتارغە طرشە. دىل ايتوب دە «مدنىت» سىبىدىن انسانلر باشىنە ياوغان بعض بر فلاكت و ھلاكتلرنى كورسەتە. مدنىتنىڭ، بر بولك

چقامى؟ اوقوچيغە بىر نورلى عقل و فكر بىرەمى؟ مۇنە اشنىڭ بو طرفلىرى آور! بو حەقە: «يوق؛ مع التأسف هیچ برای ده يوق، جوابی بىرلور» دى. خ. افندى مسئله گە اوستە نەرك فاراغان بولورغە اوخشى. چونكە: بىر تلىڭك صرف و نحو سن اوقودن اصل مقصد ادبيات بلەنگە تانئىدرو توگل بيت . بلكە آندىن توب مقصد ادبياتنىڭ قالىپى و كىيەمى بولغان «تل» نىڭ نەق اوزى بلەن تانئىدرو؛ سوزلرنىڭ نىچك اويوشووى، كىلمەلرنىڭ فكر و معنى نى افادە دە نى صورندە و قايسى يول بلەن ھەم نىقدر خدمت ايتكانلىكلرى حەقندە معلومات بىرو بولا. شول نەق نەق نظر دىن: «صرف و نحو لار اوقوچيغە بىر تورلى عقل و فكر بىرەمى؟» دىگان اعتراضكز بىك اورنسىدز.

ھەم، ھەر ملىت بالاسى اوز ادبياتىنىڭ تارالوون ياراتورغە تىوش بولغان شىكىللى، تلىنىڭ نىچك اويوشوون، تلىدەگى فعل، ادات و باشقە تورلى كىلمەلرنىڭ اويىمىنى (فكرمىنى) باشقەلرغە آڭلاتو اچون نى طريق بلەن خدمت ايتكانندە بىك آچق ايتدرو بىلورگە تىوشلى. مۇنى، ملىتن سويوچى آدم شايد انكار قىلە آلماز.

مىثاللرنى ادبياتدىن آلورغە تىوش دىيوچىلردە، صرف و نحو فقط ادبيات بلەن تانئىدرو اچونگە اوقولا و شوڭاڭغە واسطە بولادە شوڭك اچون مىثاللر ادبياتدىن آلورغە تىوش دىمى طورغانلردىر. تىك، بارى قاعدەلرنى ايضاح اچون مىثال كىتىرگە كىرەك، شىولاي بولغاچ اوزك باڭدان مىثال تىزىپ ايتكانچە ئەزىر مىثاللر آلنسى ھەم بىنگلەك ھەم روحلى و فائىدەلەرەك بولور. مۇنڭ بلەن بىرگە، شوڭك آرنەسىدە صرف و نحو لرنىڭ شول تلىڭك اوزىدىن آلنوب ياصالغانلغىن ھەم تىل باشقلىرى ادىب و شىاعرلار بولغاننى ضمنى صورندە بولسىدە بالالارغە آڭلاتلا بارلغان بولور. و بولاي ايتو، قاعدەلرنىڭ كوڭلدە قالوويندە ياردەم ايتەر دىب شول امىد بلەنگە مىثاللرنى ادبياتدىن آلو ياغن قونىلردىر.

ذاتنا صرف و نحو جەتن تفتىش ايتوب آڭلاتقاندىن شوڭك، مىثالدىغى فكر، حس و خىيال بلەندە تانئىدرو چىغدىن، مىثاللرنى ادبياتدىن آلو بالالرنىڭ فكر، حس و خىيال اورلقلرنىڭ بەش وقتلردىن اوق شتە (؟) و اورچى بارو وينە ياردەم ايتەچكى دە شىبەسىز. بو ياندىن قاراغاندە، مىثاللرنى ادبياتدىن آلو آرنەسىدە صرف و نحو اوقوغاندىق (گرچە كوب بولماسدە) بالالرنى ادبيات بلەن تانئىدرو بارلا دىب بولا. حاصل ھەر حالدە مىثاللرنى ادبياتدىن آلو آرتوغراقى.

مىتلر طرفىدىن فائىدەلى و لازىم كورلوب كودىن بىرلى نىگىزى قورلوب اشلنوب كىلىنگان ھەمان قورلوب اوطورغان نەرسە لرنى، اوز نچە بىر ياقىدىن ضررلرن كورسەتوب، و اتوب قروب تاشلى ھەم افكار ھومىيەنى شول ياقغە آودارمق بولا. بايتاغىنە تىناقلىرىنى و طوغرى ھەم سلامت بولماغان فكرلرنى بىر بىرگە جىناب بولسىدە، صرفى دە نحوى دە ادبيات فائىدەلرنى دە بىرسى دە كىرەك توگل، آلاز بىزنىڭ اچون صرف ضررغە، آلاز تىك بىزنى آغولمىرغە، آلاز اوقوچيغە ھىچ بىر تورلى عقل دە فكر دە بىر بىرلر بلەن تانئىدروغە ھىچ خدمت ايتمىلر، دى.

خ. افندى مقاله سىنىڭ اولىكى بولمىدە اوزىنىڭ سوزىن قوتلە و اچون دىل اورتىدە بعض روس فىلولو و پىداغولمىرنىڭ فكرلرن كوچرە. حالبوكە دقتلە بىرەك اوقولسىدە آلازنىڭ فكرلرنى مقاله ايسىنىڭ فائىدەسىنە كوب خدمت ايتە آلمىلر، بلكە آلازنىڭ سوزلرنى آڭا ضررغە بولالار. چونكە اول فىلولوغلر، صرف و نحو بىر دە كىرەكە دىگان طرفدە توگللر. آنلر، تىك حاضرى كونسە روس مکتىبلردە درس كىتابى ايتوب اوقولغان صرف و نحو رسالەلرنىڭ ناچارلغىدىن، اصول تعليم و تىرىيە قانۇنلرىنە موافق يازلمىغانلغىنە زارلانار. شوڭك اچون دە آلازغە شىدلى صورندە ھجوم ايتەلر ھەم صرف و نحو رسالەلرنى مەكەن قدر فسقە، استىنا و استىطراد فلان بلەن طوتولماغان بولورغە تىوش؛ آندى نەرسەلر بلەن بالالرنىڭ باشىن فاڭغرتورغە، ذھنلرن چوالتورغە يارامى دىلر.

بو فىلولوغلرنىڭ، صرف و نحو ھىچ كىرەك توگل فىكرندە بولماغانلقلرن مقاله ايسىسى بىر ايكى- اوچ اورندە اوزىدە اعتراف قىلا. ومع ذلك آنلرنى «كىرەكە» دىگان طرفدە ايتوب كورسەتە و شونى اوزىنە دىل ايتوب طوتا.

مقالە سىنىڭ ۲ نچى بولمىدە صرف و نحو رسالەلرمزدە مىثاللرنى ادبياتدىن آلورغە كىرەكە توگلە دىگان مىثاللر لرنى و بىر مەلىمەنڭ «كىرەكە» دىگان ياقنى قوتلەب افكار ھومىيەنى شول طرفغە مەل ايتدروگە طرشقاننى سوبلەگاندىن شوڭك، خ. افندى مەنە بولاي دى:

«بو فكرنى اساسا انكار ايتوب بولمى. چونكە بوندىن مقصد ادبياتەزنى تاراتو و ادبياتنى ھوملەشىدرو دىر. البتە ھەر ملىت بالاسى اوز ادبياتىنىڭ تارالوون ياراتورغە تىوش. فقط مسئله مۇندەغىنە: بو يول بلەن بارغاندە چىن معنى لى ادبيات بىرلە تانئىدرو بولامى؟ ادبياتدىن امىد ايتىلگان نىچەلر

خ. افندی طاغی ئه‌یته:

«میں ادبیاتدن بر نرسه اوقیم ایکان، مین فقط آندن چقان عمومی معنی و فکرگه قاریم؛ آلا ردن کیرهک بولغانلرینی اوز خزینه‌مه جیام؛ بر ادبی اثرنی اوقوغانده مثلا شونده اوچراغان فعللرنیڭ قای زماننی بلگرتدکاری وما اشبهلر توغروسنده مین اویلابده قارامین، بتون اعتبارم وبتون ذهنم محررنیڭ آقرون آقرون غنه کیگایته کیلگان مسلگینی و اثرده کورسه تلیگان تیپلرنیڭ طورش- یورش و اخلاقی برله مشغول بولا، بو طریقه اوقوب چقانده مینم، اثردن قالغان طویغوم مکمل بولورغه تیوش، چونکه مین توگهل کار تینا برله تانوشام، اثرنی بو تورلی اوقوغه ادبیات برله واسطه‌سز تانوشو دیب ئه‌یتهلر» دی.

خیر! قبالق طرفنده بولماوچیلر یعنی ادیبلر، صنعت و نفاست (ایسکوستوا خودوژستوا) اییهلری آلائی سوز دیگانچه اثرنیڭ فقط موضوعی و اثردن چقاچق عمومی معنی و فکرلر بلدننگنه قناعته‌نمیلر. بلکه محررنیڭ اثرنده آلمان موضوعسین، سزنیڭ تعبیرچه، اوزینک آقرون آقرون غنه کیگایته کیلگان مسلگین هم اثرده کورسه‌تلیگان تیپلرنیڭ طورش- یورش و اخلاقن تصویرده گی مهارتنده تیکشهرلر. عمومی معنی‌نی طودره طورغان خصوصی معنی و فکرلرنی اوزینک تیوشلی اورنینه قویوب شونلرنی تلیڭ فطری بولغان بلاغت و فصاحت قانونینه موافق ایتوب بیان قیله آلوب آلماوینده دقت ایتهلر.

حاصل آنلر، بر ادبی اثرنی اوقوغانده اثرنیڭ اسلو- بن، آنک تلیڭ ماطورلق و نچکه‌لگینه کویمی خدمت اینه آلمان اولچی بارونی، ملی تلیڭ ترقی و تکمیلی نامنه ایڭ برنجی هم ایڭ زور و ایڭ مقدس بر اش دیب قاریلر و شوکا مجبور بولالر.

ذاتاً ملی ادبیاتنیڭ ترقیسندن برنجی مقصد و برنجی امید: تلینی چارلاو- آنی قبالقن آبرو، و ماطورلاو توگلمی؟

قزلرنیڭ ناچار وکیلده‌سز کیوم کیگانده ماطورلق و جاذبه‌لیکلری نیچک کیمی طورغان بولسه، فکر و معنی نکهده شولای اوق کیلشسز اسلوب و چغشسز افاده سببلی تأثیر و نفوذی آریا. لدتی کیمی، توزی قاچا؛ نهایت اوقوچی‌نی یالقدروب مذکور اثرنی ایکنچی مرتبه قولینه آلماسلق ایتوب قویا. ادبیات بلدن کوب شغلل نوچیلر شاید مونی انکار قیلمازلر.

یاری، بر ادبی اثرنی اوقوغانده سین شونده اوچراغان فعللر وما اشبهلر توغروسنده برده اویلابده قاراما! صوڭ اول وقت اثردن نیچک ایتدروب عمومی معنا چغارالاسک؟ درست سین فعللر و اداتلر همده باشقه کلمه‌لرنیڭ اسملرن احتمال هیچ خاطر یکنده کیتمازسک. هم آنک اثردن معنا چغارو ایچون لزومی‌ده بولماس. مونسنده کوب حکمت یوق. لکن آلا رنک فکر و معنی‌نی افاده‌ده نیندی خدمتی اوتی بارغانلقلرن مطلق اویلیسک. اگر، یوق، برسندنده اویلامیم دیسهک، اثردن معنا چغارام و خزینه‌مه فکرلر جیام دییووک تیک کویلیکنه بولوب فالاقچ.

چونکه بز، براونک اوین، فکر و معناسن، آنچق شول فعللر، اداتلر و باشقه کلمه‌لر آرقلی و شونلر واسطه سی بله‌نگنه آکلی آلابز بیت!

جمله‌دن اثرده گی و افعللرنیڭ قای زمانده بولغانن نیچک آکلیسک؟ فعللر آرقلی توگلمی؟ شول حالده دیمک: اوقوغان اثرکده گی فعللر و باشقه کلمه‌لر، نی زمانغه دلالت ایتکانلر. کاین ونی خدمت اوتی بارغانلقلرن اوزنکده سیز- ماسدن همان اویلی باراسک. بره و بله‌ن سویله‌شکانده‌ده حال شولایوق. والا اثردن یا که براونک سویله‌گان سوزندن آلمان طویغیکز توگل مکمل، حتی اوزوک- ته‌نکده بولمایه چق.

کلمه و جمله‌لر هر قایوسی اوز اورنینه توشکان بولسه‌لر هم اوزلرینه تیوشلی بولغان خدمت ایتدرلسه، بلکه صرف و نحو جهتینه آرتق دقت ایتمه‌سه‌کژده ایتمازسز. لکن مشهور محررمز عباض اسحاقی افندی‌نک منه شول توبه- نده گی قوس اچینه آلمان:

«طابق یاننده‌راق کولما کچان، یالان آیاق، فسقه‌غنه اشطاندن بر فارت صوزوب، صوزوب بیک فچقرمایینچه‌غنه قامت توشره ایدی. سعادت بو کشینی کورگاچ ئلله نیندی بر حالگه کیلیدی. بو کون کورگان کشیلرگه، بو کون کورگان اشلرگه سعادت اوزن بوتونله یات ایتوب قاری (مونده‌غی‌لر همه‌سی‌ده سعادتکده باشقه کشیلر کبک توگل همه‌سندده اوشانچ یوق توسلی کورسه‌تکان ایدی. بو کشینی کورگاچ سعادت اوزی ئلله نیندی ایکنچی برخلوق آراسینه ایتوب طاشلاغان کشی، اوزینک یرندن کیلگان، تلین آکلی طورغان کشینی کورگان کبک بولدی.) (تله‌نچی فزی، صحیفه ۳۸). سوزلری کبک عبارلر آلدکوزغه کیلوب چقه‌سه (موندی چغشسز عبارلرنی عباض افندی اثرلرندن

مثلاً: اوستالنىڭ بىر آياغى صىغان ياكە باشقە بىر رىرى
ۋاتولغان بولسە منە شول وقت اوستالدىن كىلە طورغان
فائىدەنىڭ مەكلىمىنى بىچون اوستالنىڭ آياقلىرىنە و تاقىتالرىنە
ياكە باشقە ناپىرلىرىنە دقت ايتىكانىڭنى سىزمى دە قالورسىڭر!
آندى نرسەلرنى بىر بىرە نقتىش ايتوب اوتەمەگان
بولسەق اوستالنىڭ نىچە آياغى و اول نىچەك اشلەنگان بولا؟
دىگانە ابدىراپ قالوومىز لازىم بولوب كىلە ايچ! حالبوكة مقالە
ايىسەسى، شايد موندى سۇ اللورغە ابدىراپ قالمى طورغاندىر.
منە شونىڭ شىكىللى اوك بىر ادبى اثرە، اوتىكاندەكى
عباس افندىدىن كىترلىگان مئال كىك كىلشسىز عبارە ار
اوجراسە شول سىبىلى عبارەنىڭ آكلاتورغە تەلەگان مەنى سى
يىگلىگنە آكللى آلماسەك، اوستالنىڭ آياقلىرىنە دقت ايتىكانىڭ
كىك درحال تىلنىڭ طبعى بولغان صرف و نەويندە دە مراجعت
ايتوب فاراوغە مەجبور بولاسىڭ!

بو اورندە مطابىه طرىقنچە كوڭلىگە بىر سۇال كىلە:
سىز، صرف و نەو ادبىياتدىن كىلە طورغان فائىدەغە تىك
زبانغە ايتە دىسىز، آلاى بولغاچ اوستالنىڭ نىچەك ياصالغاندىن
ونىچە آياقلىرى بولغاندىن تىكشرو اوستالدىن كىلەچەك فائىدە
غە دە ضرر ايتەمنى؟ آنى نقتىش ايتە باشلاسەق ئىللە
اوستال اوستىندەكى چىناياقلىرى ياكە كىتابلىر و فىلملىر شىلتىرەب
وتەگەرەب توشە باشلىلەرنى؟
دەواگىزنى اثبات اىچون كىترلىگان مئالنىڭ مەنە بو
ياقندە موافق بولورغە نىوش.

مىن بىر وقت عوامدىن، سو اچوب طورغان بىراوگە:
«مونه، فن اوقوغان كىشىلر صوبىلەن ھوانىڭ نىندى نرسەلردىن
(عنصرلردىن) جىولغاندىن بىلەر. فن آرقەسىندە آلار دە نىندى
مادەلر بارلغن آكللىر» دىگانچ، «سوزىڭ سو بىلەن ھوادىن
فائىدەلەنو اىچون آنى بىلونىڭ حاجتى بارمى؟ مەن مىن
بىرسىندە بىلمەيم دە سو بىلەن ھوادىن آلا طورغان فائىدەمنى
ھەمان آلام اىچ! صوصاغاندە صونى اچەم، ھوانى ھەمان صولاب
بورىم، آنلرنىڭ نىدىن ياصالغانلىقلرن (عنصرلرن) تىكشرو
تىك سىزنىڭ كىك اشسىز، تىك يانا طورغان شاكردارنىڭ گنە
اشىدىر اىندى اول!» دىگان ايدى. ح. افندىنىڭ دە تەلمىزنىڭ
صرف و نەوسىن تىرىب ايتوب، تىكشرو ھەم شونى شاگرىد
لەرمزگە اوقتونى: «كۆچلەنوب اشلەگان خىطالەرمز» دىيورى
شول قىبىلدىن بولماسە بارار ايدى!...

(بىتامدى)

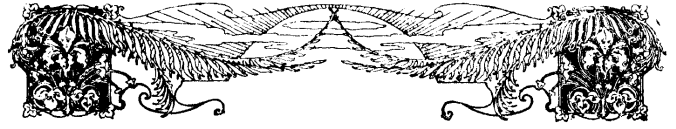
معلم عبدالرحمن سعدى.

بايتىاق نابارغە مەكن) بولار اثرىدىن چىقاچق عومى مەنى غە
ضرر بىرمىلەر دىيىكەنە تاشلاب قاچماسەگىز، صرف و نەو
جەتتەنە دقت ايتىكانىڭنىڭنى طوبى دە قالورسىڭر!
قىسقىسى: ادبىيات بىلەن ھىچ واسطەسىز نەوشەم دىيورىڭز،
مەنالى سوز بولورغە اوخشامى.

اگر، آلاى صرف و نەو اوقتوندىن مقصد يالغىز ادبىيات
بىعنى رومان و ھىكايە كىك نرسەلر بىلەنگنە نەشەردو بولا
طورغان بولسە آنىڭ اىچونىڭنە آنا تىلنىڭ ھىچ لىزومى دە قالمى.
بو، آنسىزدە مەكن. مئال باشقە بىر تىل - روس تىلى بىلەن
نەشەسىڭ، موگانچە كىك مەجرىلەرنى شولاي ايتىكانلر اىچ!
بىر تىلنىڭ صرف و نەو ايلە نەشەنىڭ ادبىياتى بىلەن
نەشە اىچون ھىچ لىزومى و فائىدەسى يوقلغن، بىلكە ادبىيات
بىلەن نەشە اىچون صرف ضررغە اىكانىن اثبات قىلوب
بىرو اىچون مەسوساتىدىن «اوستال» نى مئالغە آلوب طاغى
مەنە بولاي دى:

«اوستال، آندە بازاسىڭ كىتاب قوبوب اوقىسىڭ، آشى
واچەسىڭ، دىمەك اوستالدىن تورلىچە فائىدەلەنسەڭ. اما شول
وقت اوستالنىڭ نىندى آغاچدىن ياصالوون و نىچە آياغى
ونىندى بولولرىن نقتىش ايتەك ھىچ كەنىڭ ايسىنە دە كرۇب
چقىمى. اوستالدىن كورلىگان فائىدەنىڭ مەكلىمىنى اىچون مونىڭ
ھىچدە حاجتى يوق. شەولايوق بىر ادبى اثرىنى اوقىمىز
اىكان، بىز آندىن اوزىمىزنىڭ روھىمىزنىڭ قبول ايتىكان، كىرەكسىگان
فكر غىزىنەسى آلامر اما اول ادبى اثرە جەلەرنىڭ فلانداى
بولووى، جەلەلردە «ايىە» نىڭ اسمەن ياكە صفتىدىن وشوڭا
اوخشاشلى نرسەدىن تىرىب ايتىلورلرن نقتىش ايسەمىزگە دە
كرۇب چقىمى. دىمەك: اثر بىرلە ادبىيات نقتە نظرندىن
تەشقىقەنە صرف و نەو جەتتىدىن نقتىش حاصل بولمى» الخ...
مونه بو مئال منطقسىزلىقغە كىترلىگان نرسە، بو مئالى
ايلە خ. افندى اوزىنە فائىدە ايتىمى. بو تىك اوزىنە ضرر
غە. اول: ادبىياتدىن فائىدەلەنو ايلە اوستالدىن فائىدەلەنو
آراسىندە نى مەنسەب بار؟

اىكىنچى: بىز اوستالنىڭ وشونىڭ شىكىللى آلامىدە استعمال
قىلىنوب يورولگان نرسەلرنىڭ نىدىن و نىچەك ياصالغانلىقلرن
بىر كورەدە نقتىش ايتىمىز توگىل، ايتەمىز. چونكى بىز آنلرنى
اۆل كورگان وقتەمدە بىر دفعە بىك نى تىكشرو ب شونلرنىڭ
صورتىن خىيالەمدە تمام اورنلەشدىغان بولامىز. شونىڭ اىچون
اوزلرنى بىر زىيان ايرىشوب آلاردىن كورە طورغان فائىدە
مىزغە خىل كىلەسە بىز آلارنى ياكەدان نقتىشكە لىزوم كورمىمىز.

تاریخچه

11

بلغارلارنىڭ ھۆكۈمەت ودىنلىرى

بلغارلارنىڭ بېك ھۆكۈمەتلىرى ۋە مۇستەقىل بىر ھۆكۈمەتلىرى اولوب اوشبو ھۆكۈمەتدار قول آستىدە بىرنەچە، *вассальный* خان ۋە كىنازلىرىدە اولور ايدى. فقط مەنىتلى، ھنر ۋە مەرفەتلى اولان بو قوم اوستىدە بعض بىر مەنىتلىن خېرىسز ۋە صرف صوغش، تالاش ايله كون كىچروچى خىلقلەر ھجوم ايدوب الوغ فتنەلەر چىقارلار ايدى. اوشبو سېدىن بلغار مەلىكىتىدە تورلى ۋە قىتلردە زور اخلال ۋە فتنەلەر چىقوب زور انقلابلار اولمشدر.

مىلادى ايله ۶۳۱ تارىخلىرىدە بىر مەڭ قىر صوغشچى بلغارلار اولورلارنىڭ خاتون قىز ۋە بالاقانلارنى ايارتوب حتى بو كوئىكى فرانسىيە مەلىكىتىدە اولان بىرلەرگە قىر قىچوب واردقلىرى وشول بىردە فرانسىزلىرغە قاتشوب فرانسىز اولوب كىتىدىكلىرى رىوايت قىلىنور.

۲۸۷ - ۹۰۷ تارىخلىرىدە اولان فتنەدە بلغارلارنىڭ الوغ بىر اولوشى بو كوئىكى مەجارستان مەلىكىتىدە ھىجرت ايتىدىكلىرى ۋە شول بىردە توقتاپ «مەجارستان» مەلىكىتىنى تاسىس قىلد. قلىرى ھقىدە بىر غەنئە تارىخىيە وار. گویا اوشبو مەھاجرلەر، بلغار خانى اولان «آلماس» (آلموس) نىڭ «آرپاد» اسمىدە بىر الوغلى قومانداسىدە كىتمىشلىرى ۋە مذكور آرپادنى دە اولورلارنى خان نىصب قىلمىشلىرى ايمىش.

بلغار خانىنىڭ عباسىلەرغە ايلچى بىاروب آنلارنىڭ ھمايەلرېنى قبول ايدوگە بىر سبب دە اوشبو قىبىلدىن سىياسى بىر اش مەجبور ايتىدىكىدىن اولەچقى يىراق اھتمال دگل.

ھىر حالە بلغارلارنىڭ ھۆكۈمەتلىرى اساسلى، علم ۋە مەنىتلىرى ھىر بىر قومدىن اوستون اولدىغىنە دلىل بوزىدىن شىول بىتارگە: روسىيە كىنازلىرىدىن اولان ۋلادىمىر بىرنچى، تورك قوملىرى ايله اتقاق ايدوب بلغارلار ايله صوغشدىغىندە سىر عىسكىرى اولان ذات: «بونلارنىڭ اياقلىرى ايتوكلى بىز بونلاردىن خىراج آلا آلامىز، بلىكە بىزگە اوزمىز كېمى چاباتلى خىلقلەر ايله صوغشورغە تېوشلى» دىيە مشورت وىرمىشدر. بوندىن مقصودى ايسە: «بىز، بونلار كېمى علم ۋە مەرفەتلى قوملىرى

دگەلەز» دىيەك اولور. بو حال بلغار قوملىرىنىڭ اولورلارنىڭ كورشىلارنىدىن امتىيازلى اولدىلارنىنى آچىق كوستىرمىكەدەر. عربلارنىڭ «صقلاب» اسمى وىرمىش قوملىرى كىرك «اسكىت» قومىنىڭ عومى اسمى اولسون، كىرك بوندىن مراد «فىن» لىرگە اولسون (۱)، بلغار ھۆكۈمەتلىرىدە «مەلىك الصقلاب» دىيە عنوان وىرلمەسى ھۆكۈمەتلىرىنىڭ نىفوزلى ۋە مەتبىر اولدىغىنى كوستىر.

عرب عالملىرى كىلوب بوردىكلىرى ۋە قىتدە بلغار ھۆكۈمەتلىرىنىڭ بىرى اورال تاولورلارنى «صور» ۋە «اوقا» يىلغەلرېدە، «ۋاتقە» ايله «فاما» يىلغەلرېدىن «دون» نەرىنە قىر اولور ايدى.

بلغار ھۆكۈمەتلىرىنىڭ تەمەسى اولورلارنىڭ پادىشاھلرېدە دان ايدوب تىرى ۋە اڭ درىستى دە بو كوئىدە آسىادە «بلغار كونى» دىيە مەرفەت اولان تىرىنى وىرلار ايدى.

بلغار خىلقى نە قىر سوداگر بىر قوم اولسەلردە صوغشچىلىق صىفتلىرى تەمە بىتەمەشىدى. شونىڭ اىچون روس كىنازلىرى ايله كوب دىفەلەر صوغشەشلىرى ۋە بعض ۋە قىتدە دوست اولەرق طورمىشدر. حتى روس كىنازلىكلىرى آچلىق ايله مېتلا اولدىقلىرى بىر ۋە قىتدە بلغارلار اشلىق كىتوروب بىتون سوزدال كىنازلىكىنى طويدروب طورمىشدر، بو ايسە زراعت كىسپىدە مەھارتلرېدە دلىل اولور. بو ۋاقىدە ۱۰۲۴ - ۱۱۵۵ تارىخىدە اولمش ايدى.

بلغار ھۆكۈمەتلىرىنىڭ بىر كىسپىدە بىر دلىل شول اولە بىلورگە روسىيە اىمپىراتورلارنىڭ تىتوللارنىدە «بلغار كىنازى» اسمى بو كونگە قىر يورمىكەدەر.

بلغار اقوام تەتقىقىسى تورك اولدىلارنىدىن، توركلىر قاشىدە مەرفەت اولان دىنلارنىڭ بىر سىپىدە تايىب اولدىلارنىدە شىبە يوق. اما رسىيە صورتدە اسلام قبول ايتىملىرى ۳۱۲ - ۹۲۲ تارىخى ۸ نچى ماى يىكشىنبە كون ۱۲ نچى مەرمەدىن اعتبار قىلىنور (شورا بىرنچى جەمە جەفر بىن عبد الله مادەسى). اھتمالگە بلغار دە بو كونگە قىردە مسلمانلار ۋە اسلام قبول ايدوب طوروچىلر اولمشدر. حتى ابن فىلان بو تارىخىدىن مەقمەدە بلغار مسجىدندە جەمە نەمازى ۋە خىتەلەر اوقولدىغىنى سوز آراسىدە ذكر قىلور.

(۱) بعضىلر «صقلاب» دىن مراد اسلامان خىلقلرى دىيور اولسەلردە بىك اھتمادلى سوز اولماسە كىرك. زىرا اسلامانلارنىڭ اصل وطنلىرى پروسىيەدە اولوب بومەلىكتارگە تارالمىلرى بىشى بىرىشدر. حالبوگە «صقلاب» سوزى مەقمە عصرلردە دە وار ايدى

اماملارنىڭ وعظە تەبىرىلىرى

بعض بىر شەھەردە رىمىزاندا كۈندۈزىن افطارا ئېلىۋېتىپ قىلىنىدىغانلىقىنى بىلىپ، رىمىزاندا نە كېمى سېپىلەر اولدى. بۇنى خەتتە مەلۇماتىمىز يوق. اھتەمال كە بوئىڭ بىر سەبەبى «بەغداد» دە خەلىفەلەر تىرەلەردە يۈرۈچى و الوغ منىملەردە طور و چى نوركارنىڭ بو طوغرىدە خەتتە اجنەپدارى اولمىشىر. اوزى بىر دىن قېول اېدوب دە شوئىڭ خەلقىنى آڭلامىش آدم اوزىنىڭ افرىسېنى، نىسل و قومىنى بوڭا دعوت قىلە. چىغندە شەبە يوق.

بو طوغرىدە توش و كرامت خەبەرلىرى شائىخ اېسەدە آندى خەبەرلەر قومنىڭ تو بان صىغندە مەتبەر طوتلەمقە اولان ا كىتلىرىدىن اولدىغى اېچون عقل صاحىبلىرى فاشىندە قىمتلىرى يوقلەر.

ھەر خالدا ھەقىقىي دىنىي بىلىمچىلەر توركارلاردا مەھكەم نىگىز قورمىش، خەلافت مەركىزىدىن و اسلام بېشىكلىرىدىن يراق اولدى. بىغىنە فارماقەسىزىن اوز اوزىنى صاقلامىشىر. بو خال اېسە بىلىمچى توركارلارنىڭ اسلام دىنىنى تەدقىق و عقل ايلە مەخامە ايتىدىلىرىدىن صوڭ غەنە قېول قىلىقلىرىنى دىللىلەر. بىلىدىن كېلەش اخلاص و مەھبەتتەك بو درجەدە پايدار اولمىقى مەستەبەد. توش و كرامت سېپىدىن مېدان غە چىقىمىش مەھبەت و خەلاص آنىڭ عەكسىيە اولان اېكىنچى بىر توش و كرامت ايلە اشدن چىقار. عوام خالىنى تەسۈىر و قەندە بىرە: «آندىنىڭ اخلاصلىرى اېچون دە، اخلاص آلمىقلىرى اېچون دە بىلە پەندە، اوشكور و صوڭىندە بىر خەستەلىرى شفا تەبىسە شول اوشكور و چى گە اخلاص قوبالەر، مەلۇم اوشكور و چى مەجلىسلەردە، خەلق خەتەرلەردە بىر دە تېمى اوصروب يۈرسە آندىن اخلاص آلار» دېمىشىر.

لطائف

۱۵۰

اول بايلارنىدىن بىرىنىڭ خاتونى خەستە اولدىغىدىن باقىن بىر دە طورمقە اولان دوختورنى كېتۈرمىش. دوختور اېسە بىر پىراشوق باصاب بىكرى تېنىلك كەوش آغرىغىدە قېلوب ھەر كۈن اېكى مەرتەبە يۈندىرغە قوشوب كېتىمىش. اېكىنچى كۈندە خاتوننىڭ وفات اولدىغىنى اېشىدوب دوختور تەكرار كېلوب دوانى و بىروب و بىر مادىكىنى صوردىغىدە باى دە: «بىكرى تېنىلك كەوش تەنكە بولمادى دە بىر اون تېنىلك كەوش تەنكە ھەم دە آنىڭ يانېنە اېكى بېشار تېنىلك باقر آقچەلەر قوبوب ۲۰ تېنىلك قېلوب اولچادەم دە شوئى شونى اېچەردەم» دېە جواب و بىرمىشىر.

بەلۇب بىتون مەقەسودنى بوغالىتە چىقىر. جناب حق فرعوننىڭ طەبىئەتنىڭ كلام شەرىفەدە اشھاد قىلە. علم ازلېسى ايلە آنىڭ ايمان قىلماز لغىنى دە بلە، شولاي دە موسى و ھارون (علېھما السلام) نى ارسالىندە، بىلكە وعظىلە نور، فورقۇردە ايمان ايدەر، «ھەر اېكىنچى سىز آڭا بومشاق سويلە. كىز» دى. جناب بارىنىڭ علم ازلېسى فرعون ايماننىڭ خەلافتە بولە نوروب، بېغىبەرلىرىنىڭ كوڭلىنە اھمىد بىروب بىيارمىقى، واعظە آتالىق شەققىتى كېمى شەققەت ورجاننىڭ اوز- لەسەندىن دوامىنىڭ لىزومىنى بىلدىرمىگىنەر.

بىزنىڭ آرادە وعظى خەتتە بىر قەدر ياڭلىش فېكرلەر كىروب قالغانلەر. اېنە بونلارنىڭ اخلاص لىزومى. شول جەملەدىن واعظنىڭ اوزىنى تەزگىنە ايلە اوزىنە جبارلىق صەفتى آلمىقى ھەم وعظنى كىشى ايشىتەگەن سوزلەر و كىشى بىلمەگەن قەسلەر

سويله مكدن عبارت تانومقلر بدير . بن بونلر حقنده بر قدرگنه سويله ب اوتك بولام :

واعظده بولمقى لازم صفتلردن نواضع و مسكنت در . جبارلق ايسه واعظلر صفتى توگل ، بلكه بعض بر حاكملر صفتى در . بنا عليه واعظلرنك وظيفهسى محراب ايچنده تيشير و انذار ايله تمام بولاچقدر . بعض حاكملر صفتى اولان جبارلق ايچونده بنده نك اوز نفسينه تعدىسى توگل بلكه غيرلرگه تعدىسى شرطلر . ديمك ، بنده فسق اشلر ، نفسينه تعدى ايدر ، مونك ايله اول معيشت خصوصيه سيني بوزار . معيشت خصوصيه سيني بوزمق ايله بنده عامه حضورنده مؤاخذه ايدلمى . معيشت خصوصيه ده كورلان فائده ، ضرر ، ثواب و عذاب انساننك اوزينه فايده ييغندن ، آنگا انسانيت و اسلاميت شفقتى ايدوب تيشير و انذار ايله فناعتلانوردى گنه بوللر ازله نور . انسان ، غيرلرگه تعدى قيلمسه ، شونك ايله معيشت عموميه نى بوزار . ديمك آندن كورلدىكى ضرر عامه راجع بولا . مونه شول وقت حاكملر تصرفينه بيرلوب حكم ايدله . واعظ افنديلرده شوشى قدرنى يورتورك سياست و شونى آنگلارلق غنه نچكلك тонкость البته بولمايدلر .

بزه بر عجيپ عادت بار ، آنى نقوالقدن وزمانمز چه آيتسهك ايشانلقدن حساب ايدله : ازله بولسه ده انساننك فسق و فجورن تابوب ، آنى دشمان توتقنى اوزينه لله بر عملدن حساب ايدله . بونك حقنده شرعى و عيديلر قناعت ايدرلك بولسه لرده مين آنلرنى ساناميم ، فقط شونى آيتهم : طبيعى ، بر كيهسه نى دشمان توتلسه آندن همه مناسبت كيسله . آنك ايله سويله شمك اوتور شوق اوزى بر نوع فجوردن سانالا . بو ايسه انساننك غيرلرگه ايگ محتاج وقتنده آندن هجر ايدوب آنى ياردمسز ، تقديرينه ناشلامق و شونك ايله برابر مقصود اصلينى ده يوغالتمقدر . بو اورنده امام شعرانى نك بر جمله سى خاطرگه كيله . جنابلرى « حقوق الاسلام » اسملى كتابنده : « سنك قرداشك بر زلت گه اوچراسه ، آنك زلتى حقنده يتمش عذر چغار . فليك اول عذرلرنى قبول فيلماسه ، قرداشكنى توگل ، بلكه قرداشك زلتى حقنده عذرلرينى قبول فيلماغان قلبكنى شلته قيل » دى . شوشى مفهوم گه باقين ابن المبارك حضرتلرى : « المؤمن يطلب العاذير و المنافق يطلب العثرات » ديمشدر .

الحاصل واعظ افنديلر انسانيت حقوقى ايله آشنا بولمايدلر . وعظنك ديانت بايندن بر فصل ايدكينه ده دقت فيلمايدلر . حاكملر تحت تصرفنه كرتوب قضا حق اثبات

ايدوب نظامى جزا ترتيب فيلدر رغه مطلق حق غيرگه تعدى لازمدر . انسان نفسينه تعدىسى ايله ديانتينه نوع قصور ياصى ، بونك ايله حكم قضائى ثابت بولمى . بو ايسه تعليم شرعيه بولديغندن بونى خاطرگه آنسه ضرر بولمازدر . شوشيلر برابرنده ، حاجت مس فيلغانده واعظ افنديلر اسلاميت آدابنده كامل رعايه فيلمايدلرلر . انساننك عصيانى سببلى آندن هجر فيلماز سزلق و آنى سوگوب تاش-لاماز سزلق اسلاميتنك آدابنددر . انسان بر وقت كا كرايسه ايكنچى وقت توزالو احتمالى يوق توگلدر . انساننك اوزينك جنسد اشينه محتاج وقتى ايسه شول كا كرايگان وقتى در ؛ اول وقت آنى دشمان توتمالى توگلدر . آنگلانتوب ايتكانده آدمنك ايگ فقير و محتاج وقتنده اعانت و ياردمسز ناشلامق آداب هم اخلاق توزكلگندن توگلدر . دين فقيرلگندن قوتلى فقيرلك يوقدر ، شول وقت مداراسز ناشلامق-اعانتدن محروم فيلقدلر . بارى تعالى كلام قديمنده : « فان عصوك فقل انى برى مما تعملون » امرى ايله رسول اكرم گه عصات ايله معامله نك طريق تعليم ايدله . نقوالقنى ، انساننك عصيانى فسق فسادى سببلى آنى مهجور تاشلاب آندن بيزوب آنى سوكمكده و آنى قينامقده توگل ، فقط آنك عملندن بيزمكده ايدكنى بيان ايدله . تار خلقلى ومع ذلك اوزلرين همه دن فضيلتلى تانوغان افنديلرنك واعظلك منبرن اشغال گه صالح توگل ايديكلر اشعار ايدله .

جبارلق واعظ صفتى بولمايدى كى ، وعظ كشمى ايشتمه گان سوزلر سويله ب آدملرنى حيرانغه قالدرمىق ديمك هم توگل . بلكه انسان بليگان و ايشتكان نرسه لرنى سويله بده زمان مكان اعتبارى ايله سامعلرنك استعداد و قبوللرى نسبتنچه ترغيب و ترهيب ايله تاثير صالحقندن عبارتدر . باشقهلرنك كوب كوب سويله گان سوزلرن ده اوزكدن باشقه چه ايدوب چغاروب سامعلرنك كوكلنده حسلرن فوز-غانتوب آنلرنى اثرگه كيتورمكدلر .

حبس ايدلگان كتابلرنى آلهق ايچون اوشبو سنه ده اويازنى شهرلردن برنده اولغان ژاندارمسكى اوپراولپنيه گه بارديغمه رمضان اولمق مناسبتى ايله وعظ هم طنگلارم دبو مسجد جامع گه كردم . مين كرگانده امام افندى آفات لسان صانيدر ايدى . الله عفو فيلسون - عبارتينه نيميم . آفات لساننى اون ايكى گه چه سانادى . سامعلر ايسه موندن نرسه آلانلردر ؛ لکن طنگلاوچيلرنى تاثيرگه كيتوررداى ، خار چدن نه بر علاوه وزمانمز حادثه لرينه چه كيلوب نه بر

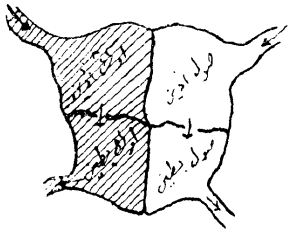
واقعه ایله تأیید قیلنمادی . آفات لساننی سویله مک بیخشی وعظ . لکن چیرک ساعتده اون ایکی ویکرمی آفاننی توگل . تحقیق وقتنده اول آفتلر هر قایوسی آیرم بر مسئله حکمن آلاچقدر ، هر قایوسی حقنده غی بیگنه حدیث بولسه ده ماتیر یال ایدلوب وقایع حوادث ایله تأیید ایدلسه آرتق تأثیرلی بولاچقدر . اون ایکی آفت آیروم آیروم مسئله بولوب اون ایکی کون سویله نه چکدر . واعظ اوزی ده راحت ایده چکدر ، مخلده تفصیلی تأثیرلی وعظ ایشده چکدر . وعظ ، برهان آکلاغان کیمسه گه توگل بلکه کوبراک عوام غه کوره در . سوزنی چیتونلک ایله آکلاغان قوم ایچون ایتوله در . البته ضرب مثل ایله تأیید ایله مک آنلرغه تلمطی در . باری تعالی نك کلام شریفده ضرب مثلنی منت مقامنده کیتوردکن خاطرله مک واعظ افندیلرنک وظیفه سیدر .

بر افندی رمضان عرمتن بیان ایده . غیبت ونیمه دن صافلانمق ازومن سویلی . آنلر روزه نك ثوابن بتوردیکلرن آیتوب روزه کیمسه نك آنندی اشلردن صافلانمق کیره کلگن بلدره . ایکنچی افندی ده شوننی سویلی ، غیبت ونیمه نك روزه ننی بوزدیغینه دائر بعض قصه لرده کیتوره . روزه آشاودن صافلانوغنه توگل ، بلکه مدهنی طعامدن طیفان کبی اعضانی عموماً قبا ئندن طیارغه کیره ک روزه نك روحی شول دی . اوچنچی افندی هم عین شوننی سویلی ، روزه وقتنده غیبت ونیمه دن صافلانورغه آیته . اولکی ایکی افندی سوزلرینک اوزلرینی مو یا که بر آز اوزگار توبهو تکرارلی . شول آراده ، روزه نرسه ؟ دیو آچق تل ایله بر سؤال بیرده ، روزه : «انساننک اللهغه تقربی ایچون مخصوص وقتنده ، الله نك ایك حلال فیلغان نعمتلردن صافلانمقی» دیو جواب بیره . شوکا علاوه ایدنی اللهغه تقرب ایچون انسان اوزینه ایك حلال نعمتلردن صافلانسه ، شول اللهغه تقرب ایچون شول مخصوص وقتنده حرامدن ، مثلاً غیبت ونیمه دن ، نیچک صافلانماس ؟ مؤبد حرامنی فیلوب ده حلالدن گنه صافلانوده اللهغه تقرب بولامو ؟ بو ایسه فرضنی فالدر بده نوافل ایله شغللنو کبی برشی در . بنده . فرض تمامی صوکنده غنه نوافل گه کوچمه لیدر ، دی . یا ایسه ایکی تورلیره ک ایدوب : شول افندی حرامدن صافلانماسه حلالدن نفسن طیارمو ؟ البته طیماس دیهسی کیله . موندی کیمسه لرنک روزه - لرنده شکم فاله ، دیوب شوشیلرینی اویلامق ازومنی سویلی . مونه بونلر بارده بر مسئله ننی آکلاتودر ، لکن اؤل ایکی افندی وعظنده بولغان کیمسه ، اوچنچی کونده اوچنچی افندی

قان (دم)

اوک یاقده غی بولمه لرده قاره قان ، صول یاقداغیلرده قزل قان .

هر ایکی اذین گه
وریدلر کیلوب کیره ،
بطینلردن شریانلر چغوب
کیتهدر .

هاروی گه چاقلی بولغان

بورونغی حکیملر ، یورا کنک یوره کنک مقطع طولانیسی یعنی اوکغه هم صولغه بولونگانن بویغه یارلغاچ کورنوشی . بلگانلر ، لکن اوک یوره ک ، نی خدمت ایتده وصول یوره ک نی خدمت ایته ؟ هم قاره قان فایده آغوب باره - یورا کگه می یا باشقه بر یرگه کیته می مونه شولارنی بله آلمغانلر . آلا ، وریدلرده فابقاچلرنک بارلغنی تابقانلر . اول فابقاچلر وریدلرده گی فانلرنی فقط یورا کگه گنه جیبارور اوچوندر . اوزلری یورا کگه تاباغنه آچولغانلقدن قان کیری کیته آلمیدر . بورونغی حکیملر ایسه ، بو فابقاچلرنک نی خدمتده بولغانون آکلی آلمغانلر . بر ژراچ قول هم آیاقلرنده غی وریدلرن بووب بهیله گان ایکن ، یورا کگه براق بولغان یاغنده غی وریدلرنک ششنگانون کورگان . آنک بو نجر بهسندن وریدلرده گی فانلر یورا کگه تابا بارا

(*) باشی ۱۷ نچی عددده .

چاغندە صوڭ بطيندە طولغان قزل فانلرنى قسوب، چغاروب، شريانلر بويلاپ قووب جيباره در. يوراك، نى قدر تيز «دپ، دپ» ايتسە صوڭ بطين دە شول مقدارده فسلوب اچندەگى فانى دولقونلانوب، دولقونلانوب بر بر آرتلى شريانلر بويلاپ بتون تەنمىزگە نارالادر.

مويىندەغى شريانى كىسلگان بر ائىڭ فانى ساريىندىن يوغارى كوتار يلوب آفغان ديلر. اگرده شوندى وقتدە شريانى تىزگنە فسوب بەيل نەسە، قايسى حيواننىڭ بولسەدە فانى آغوب بتوب ئولەدر.

يورەك شريانلرغە مینوتدە ۵ قداق، يارتى ساعىتدە ۱۵۰ قداق قزل فان قووب طورديغى ھاروى بلىگان.

اول: «يوراك بو. قدرلى فانى فايدان آلوب طوره ايكان ھم شريانلر بويلاپ تارالغان قانلار فايدا كيتوب بتەلر ايكان؟» ديوب اوز اوزينە بر سؤال بىرگان. ئە اوزى آدمنىڭ بتون تەنندەگى فانى ۱۰ قداق چاماسندە ايكانن تجربەلر بلەن بلىگان. آلاى بولغاچ يوراكنىڭ قوووينە قاراغاندە بتون تەندەگى فان، يورا كىكە ايكى مرتبە قوارغىغە جىتەك بيت؟ ھاروى، بو طوغرودە: «يوراكىن كىتكەن قانلر ايكىنچى يول بلەن بولسەدە يورا كىكە كىرى قايتوب كىلەيلر مىكان؟ ديوب اويلاپ اويلاپ، نھايت، آدمنىڭ تەنندەگى فاننىڭ ئەيلەنوب يوروشى (دورى) بىر يوزندەگى صونڭ دورى كىكە ايكانن تابقان.

صونڭ غلاۋنى اسكلادى - دگزلردە اوقيانوسلردە در. آندىن پار ھم بلونلر حالندە كوتار يلوب جىللرنىڭ قوووى بلەن بىر يوزىنىڭ ھر پوجماغىنە باروب ياڭغر بولوب بىرگە توشەدر. ياڭغر، بىر اوستىدەگى ئولەنلرنى آغاچلرنى ھم حيوانلرنى بارنە صوغارە ھم چوب چار، پىچراقلر ئلە كتروب، بلەكەى يلغەلر تشكىل ايدوب، آغوب كىلگان بىرلرینە كىرى كىتە يەنى دگزرگە باروب قويولا. مونه شونلقدىن، دگزلردەگى صو قوياشنىڭ حرارتى بلەن ھر مینوت، سىكونت صاين پارغە ئەيلەنوب كيتوب طورسەدە دگزلرنىڭ صوى ھمان كىمومىدر. دگزلردىن كوبمو صو پارغە ئەيلەنوب كوتار يلوب كىتكەن بولسە، يلغەلردىن، ايدلردىن شول مقدارده صو قويولوب طورادر.

ھاروى: «آدمنىڭ تەنندەگى فان دە بىر يوزندەگى صونڭ محيط دائرەسى (*) كىكە، محيط دائرە صزە مىكان (*) كوب بىردە. دائرە بلەن محيط دائرەنى آيرىم يورتلر: سىن فلم بلەن اوراتوب بر خط صزاسنىڭ ايكان اول صزق محيط دائرە بولا. شول محيط. دائرەنىڭ اچندەگى بىرگە دائرە ديولەدر.

ايكانچلىگىن آڭلارغە بولا.

بو شونڭ كىكە، مثلاً: بر يلغەنى بوواسنىڭ ايكان، شوندە بواننىڭ قايسى ياغندە صو جىولا، قايسى ياغندە صو كىمى، بلغەنىڭ آغوى البتە صوكىمەوگان ياقغە نابا ايكان دىب ايتورگە بولا بيت. لىكن اول زماندەغى طبييلر، حكىملر اوزلرنىڭ كوزلرینە قاراغاندە، ايسكىلرنىڭ كىتابنە؛ تجربەلرینە قاراغاندە معلملرنىڭ اويلاغانلرینە، خياللرینە نغراق اشناغانلر. ھاروينىڭ دشمانلرى مونه شوندى بولغانلر. ھاروى ايسە آلازغە ايارمەگان اوزى تجربەلر قىلوب بر حقيقت علم كشى ايدىرگە طرىشقان. ايسكى كىتابلرنى اوقوغان چاغندە، قورو اوقو بلەن گنە قناعىلەنمىچە اوقوغانى طوغر وسندە تجربەلر ياصاب قاراغان، آدم ھم حيوانلرنىڭ ئولەكسەلرن آلوب اعضالرنىڭ ترولىش، يوراك، شريان ھم وريدلرنىڭ نە خدەمتدە بولدىلرن تجربەلر بلەن بلىگان. ھاروى، يوراكنىڭ ياراتلىشىنى، يورەك، بىزنىڭ قانلر بىمىزنىڭ غلاۋنى اسكلادى ايكانن ھم صول ياقداغى بطيندن بر جوان شريان چغوب، آغاچ بوتافلرى كىكە، بتون تەننى آلوب بىك كوب طارماقلرغە ايرىلوب كىتكەن بىك آچق بلىگان. بر صول بطيندن چىققان شريان ايكىگە ايرىولادر: بر چاننى يورا كىدن يوغارى ياقغە باشقە تابا، ايكىنچى چاننى توبان ياقغە، آياقلرغە تابا كىتەدر. بو ايكى چات تامر، تاغى بىك كوب ايرىمالرغە بولنوب، بولار تاغى بىك كوب واق تامرلرغە ايرىغانلرلر. شريانلردىن، تازا، بىك آچق قزل توسدەگى فان يورىدر.

دوران دم - Кровообращение

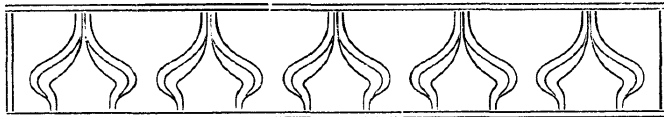
قزل فانلرنى شريان بويلاپ كىم قووا؟ ھاروى بو سؤالنىڭدە جوابن تابوب، شريانلر بويلاپ فانى قووچى يوراك ايكانن بلىگان.

يورەك «دپ، دپ» ايتكان چاغندە بر قىسلوب بر كىڭايەدر، ئەنە، شول وقتدە اچندەگى فانلرنى قووب چغارادر. شونلقدىن يورەك بر فان اسكلادىغە توگل بلىكە دۇيغاتىلنوى ماشىنا خدەمتدە قىلادر. بر رىزىنكە طوب آلوب تىشكردە اچىن صو بلەن طوطرۇز، صوكرە فولكىزغە آلوب فسساكۇز، فانتاندەغى كىكە، تىشكردىن صونڭ ساچراب چىققانن كوررسىز. اگرده فولكىز بىك كوچلى بولوب تاغى فانى ھم كىنەترەك فسساكۇز ساژىن دن يوغارى جىبارە آلورسىز. يورەك دە نى شونڭ كىكە، بر «دپ» ايتكان

اوعىة شعريه لده گى فانلر، بزنگ بتون اعضالرمزنى طويدر- غاچ، كبره كلى نرسه لرن بيوگراچ فان، قاره توسكه كروب، ياراقسىز بولوب فالادر. بوقاره فانلى اوعىة شعريه لر وربد لرننگ نچكه اوچينه يالقانوب، بارا بارا همان يوانراقلرينه همان قالونلرينه توتاشوب نهايت، يورا كدنگ اوگ اذينينه باروب كره، قاره فان ده مذكور يوللردن اوگ اذين گه باروب كره در.

يوقار يده شـريانلرننگ كيمته كيمته نچكه ره بارغان بليگان ايدك؛ اما بونده بالعكس. باشده نچكه بولغان ور يدلر يوان تارماق لرغه توتاشه توتاشه بر برينه قوشولوب نهايت براوگه گنه فالوب يورا كيمه كيلوب كره لر. بو، ير اوستنده گى صولرننگ دگرگه فيولوبينه بيك اوخشى در. نيتيه كه، باشده تاو آستندن جققان بله كه يگنه بر چيشمه اوزندن يوانراق هم كيكراك بر يلغه غه قوشوله، يلغه تاغى زورراق ايدانگه قوشولوب، ايدل يالگىز اوله رق دگرگه باروب كره. (آخري بار)

على ريفقى

معلوماتى اعلام ياخود پيتر بورغ مسجد ينيك استيلى .

۱۰۳۳ نچى عدد «وقت» غزته سنده «سبيرييا» غزته سى خبر ينيك «پيتر بورغ» جامعسى حقتده غى ملاحظه سى كوچراش ايكان . شونى اوقوب «سهرقند» مسلمانلرى تعجبده قالديلر .

مخير جنابلرى : «ميليونلر صرف قيلوب سالدرغان مسجد، ئلله نيندى زاؤودلرغه اوخشايدير، مسجد گه اوخشا كؤراسه گوزل بولور ايدى» ديمش . بوننگ فكرينه كوره بو مسجد، پايخت اهلينده : «مين مسجد!» ديهاز ايمش .

ينه : «بزده قزيق صفت بار، همان سمارت چاپانى، سارت چالماسى، سارت اوقوى، مسجد صالحانده سارت فورمه سى!» ديمش .

هر كيم بيلسون كه اورتا آزيا خلقى آراسنده «سارت» اسملى اوروغ يوقدر . نوركستاننگ بو كونگى مطبوعات ايله آشنا فرقه سى «سارت» اسمينى ايسته مازلر . خبر سزلرى

ئلله «ديوب اويلاغان ده، صويلغان هم ئولگان حيوانلرنى هم ئولگان آدملرنى يارغالاب تامرلرنه غى فاننگ يوروشلرن بيك دقت بله ن قاراسه : بايا اويلاغانچه يعنى ايكنچى يول بله ن كيلوب يورا كيمه جيولغانن كشف ايتكان .

واقعا فاننگ دورى - ير بوزنده گى صوننگ دورى كبيدر : صو اورنينه - فان؛ دگرلر اورنينه - يوراك؛ بار هم بلوتلر اورنينه - شريانلر (يعنى يورا كدن چغه تورغان قزل فان تامرلرى)؛ ياغله لر ايدلر اورنينه - ور يدلر (يعنى قارا فانلرننگ يورا كيمه بارا تورغان تامرلرى). يوراك، شريانلرغه نى حدلى فان چيبارسه ور يدلر بله ن شول قدرى فان اورنينه كبرى كيمله در . هر مينوتقه ۵ فداق فان چغاروب طورسه ده يورا كدنگ اچنده فان همان بتميدر، ايكنچى ياقدن شول قدرى فان كيلوب كروب طورادر . تياذر اسسینالرنده اونلاب سالدا تئلله نيچه يورله ب عسكركورنه؛ چونكه آلا، بر ايشكدن كروب برسندن چغوب ئه يله نوب يوريلر، شونلقدن اونلاب كشى يوروگان صابن بزنگ كوزمگه كوب بولوب كورنده در . ته نهمزده گى فاننگ يوروشى ده شوننگ كبكدر .

مونه شول دوران دمى - يعنى فاننگ شول صورته ئه يله نوب يوروشينى كشف ايتكان ايچون، شوشى حقيقت نى ايتكان ايچون هاروينى سوگگانلر آكا دشمان بولغانلر . ايندى بو زمانده غى خلقى آننگ، دوران دمى شولوى كورساتوى حق ايكانن بلوب هاروى ننگ خدمتن تقدير ايتلر . هاروى (Гарвей) ننگ اويره توى بويىچه حاضر ايندى بز، ته نهمزده گى فاننگ نى كيفيتده دور ايتديكنى بله مز : صوگ ياقده غى بطين فسولاده اچنده گى فانن شريانغه نوگه، بو شريان يورا كدن چقاچده ايكي گه آيرولوب (برسى باشقه تابا ايكنچى سى آياق لرغه تابا)، بو ايكي نامر تاغى بيك كوب واق تامر لرغه بولونوب، حتى قلندن ده نچكه رهك بولغان اوعىة شعريه [волосные сосуды] لر بله ن بتون تنه زنى چورماب آقانلر . تنه زده هيچ بر نقطه يوقدر كه، آنده اوعىة شعريه بولونماسون . تنه زنى قايسى غنه يرندن بولسه ده بيك نچكه انه اوچى بله ن آزغنه تيشولسه شونلوق فان چغه باشليدر . بو ايسه بونچكه فان تامرلرننگ (اوعىة شعريه ننگ) هر يرده تنه زنگ هر بر توشنده بولديغنى اثبات ايتدر .

بزنگ حجيرلر يهز، اوعىة شعريه لده گى فانن اوز- لر ينه كيرهك نرسه لرنى (ماده نى) آلوب فالادر . ايندى بو

قیلورغہ مدیوندر .

مسجد کامیتیتی اعضالری حضراتلری اوشسبو طرز و تمثیل اوزرہ بنا ایدشلرئندہ اصابت قیلمشدر ، آنلرغہ رحمتار اولسون! بونلر اوستینہ بخارا امیرینگ سبب اولمقی دە بر قدر حق قزاندرر .

حضرت رسول قبر شریفنی کوردیکندہ بر قازاقتک : «قوب مزار ایگان . . . . .» دیدیکی کبی «آی» ایسہ اخیردہ قویلاچق تزینات جملہسندندر ، وقتی یتدیکنده قویلور . هندستانلی بر سیاحتک : «روسہ اسلاملرینگ مسجدرلی کلیسہ گہ بیگزہر» دیدیکی قبیلندن اقلیم تأثیری و مجاورت اجباری ایلہ بویلہ شیلر اولور

تورکستان اصول معمار یهسی دە مشهور استیل - لرننگ بری ، هند و ایران ، عرب و بیزانس ، غرب و بابل ، چین و باشقہلر اصوللری قبیلندن مستقل بر اصولدر . بو اصولغہ بو کون گہ قدر یالکیز «پیتربورغ» غنہ میل ایتما مش ایدی . یوقسہ چوق زمانلردر آوروپا و بعض بر آمریکا معمار هم رساملری تورکستان غہ کیلوب بونلردن نونہ و مثال هم عبرتار آلوب کیدرلر . بو طرزدهغی آتاقلی و بیوک عمارتلردن سمرقند هم دە سمرقندینگ ایسکی شهرت و - تیمور - یینہ شرف اوستینہ بو عمارت و اصولغہ شهرت دە ویرر . سارت چاپانی و سارت چالماسی هم دە سارت اوقو فورماسینگ تاتارلر فاشندہ مقبول اولمقینہ باعث : تورکستان لیلرنگ سابقده مدنیت ، هنر و علم توغر و سندن آلدہ اولمقلریدر . ربع عصردن بیری ایسہ تاتارلر باشقہ بر یول طوندیلر . ایمدی بونلر تورکستانلیلرنی اوز جریانلرینہ تابع ایدرلر . قایو قوم و قبیل علم ، هنر و مدنیت جھندن مترقی اولسہ باشقہلر ، جبر طبیعت ایلہ آنلرغہ تبعیت و تمثیل ایدر ، زمان بویلہدر . مخبر جنابلرینگ بو توغریدہ اولان غصہسی نافلہدر . فقط مخبر ، بومسئلہنی اطرافلیچہ تدقیق ایتمازدن مقدم یازمش اولسہ کرک . شونک ایچون بز بونی معنور توتمقدہمز . پیتربورغ جامعی اوزینگ حال لسانی ایلہ : «بن تورکستان و تورک ایلی دن کیلمش مسجد» دییور . بونی نگلامق و ایسکی تورکستانلیلرنی اولامق کرک .

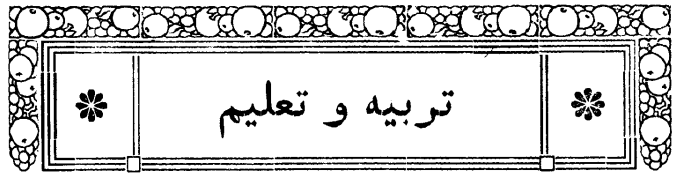
فتنی دارالقضا محمود خواجه بهبودی . سمرقند .

ایسہ : «بزنی روسلر - سارت - دیرلر ، بزنک روسچہ اسههز - سارت ، ایمش» دیہ ظن قیلورلر . حقیقت حالده آسیای وسطی (اورتا آسیا) خلقلری اوزباک یعنی «تورک» اولوب بر قدر تاجیک (فارس ، خواجه و سید یعنی عرب) قومندن عبارتدر . شونک ایچون «سیبیریا» مخبری و باشقہلرنک بو خلقلرنی سارت دیہ تعبیر قیلوب یازمقلری درس - ت اولمادیغی اوستینہ موجب تفرقه و باعث نفرت اولدیغندن پروتیسست ایدرگہ لائقدر . «شورا» مجلهسندہ تورکستان خلقلرینہ سارت اطلاق قیلوق اساسسز ایدیکی حقدہ بختلر اولدیغینہ کوب عمر اوتماشیدی . «وقت» هم دە باشقہ اسلام غرتہلری اوشبو نقطہغہ دقت ایتسونلر ، تورکستانده خبردار و معلوماتلی فرقدنک اوزلرینہ ویرلمک کہ رضا اولما - دقلری بر عنواننی ویرماسونلر بلسکہ تمام ترک فیلسونلر ایدی . بز آنلردن شونی رجا قیلامز . بو طوغرودہ معتبر «ترجهان» دە توصیه قیلمش ایدی . اوزباک و تورکلرنی «سارت» دیهک ایلہ نہ ضرر اولدی ؟ دیبولماسون . بوکا مقابل اوزباکلر مقابلہ بالمثل قاعدہسینہ موافق ناتارلرغہ « . . . . . ر » یا کہ « . . . . . رر » دیرلر . بوندی حاللردن نہ کبی نتیجہلر اولمقیغنی هر کیم اوزی بیلسون! هر کیم و هر قومنگ اوزلرینہ مخصوص اسمی وار . شونک خلافی ایلہ آتاب یورتک هم عقل هم ادب کہ خلاف بلسکہ عامیانہ بر حرکت اولور .

کیللم «پیتربورغ» جامعی طرز معمار یسینہ . استانبول جامعلرینگ طرز معمار یسی اکثریتلہ بیزانس و غرب اصولی اوزرہ یا اینکه فارشیق بر اصولدر مصرلرنک ایسہ ایسکی مصری و عربی اصولده اولوب ، روسیہ مملکتندہ گی مسجدار ایسہ طبیعی روس و غرب شکل معمار یهسی کیدر . حاضرگی «پیتربورغ» جامعی ایسہ خالص تورک طرز معمار یهسی اوزرنده بنا اولنمشدر . نیتہ کیم تورکستانده دورت - بیش عصردن بو آنہ قدر پایدار تورمش بیوک مدرسه و مسجد و دخملر هب تورکستانلیلر طرفیدن بو اصول اوزرنده بنا قیلنمش ، تاغ پارچہلری کبی عالی بنالر و شویله بنالرنک عددلری تورکستانده یوزلردن زیادہ اولدیغی حالده کوچ بلا ایلہ یالکیز برگنہ دانہ عمارت ، آنلرغہ اوخشادلوب پاینختده بنا قیلندی .

پاینخت جامعینگ تورک اصول معمار یهسی اوزرینہ بنا اولندیغی علی الخصوص تیمور جهان گیر حضرتلرینگ مقبرہسی مثالی اولدیغی ایچون تورک و تاتار عالمی افتخار

III

بالا یاش وفتده نوق اوزی آکلی آلماسلق هیچ بر سوز ایشوتماسکه ، حقیقتی معلوم بولماغان هیچ بر اشدن طیولماسقه هم هیچ بر اش ایله قوشلماسقه تیوشلیدر . بالانک هر بر اشله گان اشی هم اشله رگه یاراماغان اشی بالاغه آپ آچق بیلگولی بولورغه کیرهک . مثلا صوق وفتده قولغه پیرچاتکه کیمی چقسه بارماغی طوڭاچاغنی نیچوک یغشی بلسه ، اخلاق جیتندن ماتور بولماغان اشلرنکده ناچار و قباحت ایدیکنی روحی شولایوق حس ایتهرگه تیوشلیدر . مینم مقصوددن بر آز چیتکه رهک کیتوب بولسده بالا روچینک تربیه سی حقنده سویلوم ایسه ، مکتبدره گی اخلاق و دین تعلیمنه دائر سویلیه چک سوزمه بر مقدمه ایتوبدر . مکتبلرنک روحن اصلاح ایتهرگه کیرهک دیگان ایدم . مکتبلرنک روحن اصلاح ایتار ایچون ایڭ اول مکتبلرمزنگ اولگی صنفلرندن اخلاق و دین تعلیمنی بتونله ی چقارغه تیوشدر . یوفار وده سویل دکه چه . اخلاق و دین بالاغه اوفوتوب توگل ، بلکه تربیه ایله بیرلورگه تیوشلیدر . مکتبلدره اولگی صنفلدره دین و اخلاقه دائر یازاغان کتابلر اوفوتو ، اول بالاڭ روچینه غایت درجه ده ضرر لیدرلر . بالانک روحی اوزی آکلی آلماماغان نرسه نی هیچ تحمل ایته آلمی . بالانک تلی آچلوب سویلی باشلاوی همده برنجی مرتبه قولینه کتاب توتوب اوقی باشلاوی ایله نه معناسی و نه حقیقتی معلوم بولماغان ، شریعت و تموغ ، حرام و مکروه کبی سوزلر بالاغه بتونله ی یاط هم آنک روچینه ضررلی بولوب آنک کوکلن اوفودن صووندره ، اوفونی ٲلله نیندی بر کشی آکلی آلماسلق آور نرسه ایتوب کورسه ته در . صوگره آنک روچینه هیچ بر دینی و اخلاقی حس بیره آلمیدر . دین و اخلاق تربیه سی بالانک روچینه یوفار وده سویل دکه چه ، طبیعی روشده گنه ، گویا انسان ایچون ایکنچی تورلی بولورغه مهکن ده بولماغان شیکللی ایتوبکنه سگدر لگاندن صوڭ ، هم مکتبکه کیلوب اوفورغه یازارغه اویرانکچ همده بالانک عقلی کوتار رلک روشده گنه اطرافنده بولغان نرسه لردن

هم طبیعتدن بر آز معلومات بیروب دائره عقلیه سن باینافغنه کیکناینکچ ئلیگی بالانک اشله رگه سویلهرگه روحی مکر وه کوردیکی اشلرینک حرام دیوب آنالدیغن همده سویوب وبار اتوب اشلر دیککی اشلرینک فرض دیه آنالدیقنی ، انسانلر کوب وفتده بو اشلرنی کیروسنچه قیلدفلرندن بولارنی انسانلرغه آڭلانتوب بیان ایتهر ایچون پیغهر آتلی ٲلوغ آدملرنک الله طرفندن کیلیدیکنی آقرنلق هم بالانک دائره عقلیه سینک ترقی سینه فارابقنه آڭلانا بارلورغه تیوشلیدر . حاصل کلام اخلاق و دین بالاغه اول تربیه ایله سگدرلوب صوگره بالانک روح و عقلینه موافق روشده ، یعنی بالا تمام آڭلارلق روشده گنه اوفوتلورغه تیوشلیدر . یوقسه بونرسه لر تربیه ایله بالاغه سگدرلما گانده تلی چغو ایله کتاب ده ، افراط درجه ده آغر روشده اوفوتوب بر فائده ده بیرمه یه چک ، بلکه بالانی روحا بر آورو یاصابقنه قالدراچقدر . شونارغه کوره اولگی ایکی سنه ده بو نرسه لرنی بتونله ی بالاغه اوفوتماسقه تیوشلیدر . صوگره قرائت کتابلری بتونله ی اخلاق کتابی روشندن چغوب ، فقط بالانک اطرافن احاطه قیلغان طبیعتدن هم وقایعدن معلومات بیره تورغان بولورغه تیوشلیدر .

مکتبلرمزده ایڭ اهمیت بیرله تورغان نرسه تاتار تلی و تاتار ادبیاتی بولوب شوشی ادبیات آرقلی بالالدره نچکه حس ، طویغونی ترقی ایتدرو همده روحلرینک کوتارنکی بولولرینه طر وشوب ، هر بر حرکتده وهر بر اشدن ماتور-لق و کورکاملکنگه رعایه قیلدررغه عادتله ندرودر . حیات بیک مانو و کورکام بولغانغه کوره ، آنک ماتورلق و کورکا-ملگندن تیوشلیسنجه فائده لنه آلور ایچون ، یاشده نوک ماتورلق و کورکاملکنی بیک تیز حس قیله ، طویه تورغان ایتدروب تربیه قیلورغه کیرهک .

بونک ایچون مکتبلرمزده موزیکه ، ترسیم کبی درس لرنی ده آرتدررغه و بولار آرقلی بالالرنک روحلرندنه نچکه طویغو فوه لرن کیره گنچه ترقی ایتدرو رگه کیرهک . انسانده ماتورلق و کورکاملکنی حس قوه سی کوبه ی فونلی بولسه ، ناچار واشه کی نرسه لردن چیرکانو قوه سی ده شول نسبتده فونلی بولادر . شول جهتدن موزیکه و ترسیم هم ادبیاتنک حسن خلقغه بیک زور تأثیرلری بولوب ، حسن خلقنک ایڭ برنجی باردمچیلرندن سانالارلر . نه ننک سلامتلیگی و بونک آرفاسنده روح و عقلنک صاغلام بولووی ایچون جیمناستیکه درس لری ده ضرور درس لردندر .

و جزئی نرسه لردن کوب عالیدر و بنا علیه آنی شونداى نرسه لرگه فورال ایتوده مناسب بولغان اش توگلدر . بزده تورمش باشقه لرنك تورمشلرینه بتونلهی باشقه بولغان کبی اوفودن مقصود مزده قیاس قبول اولنماسلق درجه ده آیرمالیدر . مقصود مزنی نی قدر شرح و ایضاح ایده چك بولسه مده همان موللای ایله نماز تیره سینه باروب چقمی بولمیدر . مقصد و مطلب لرنك ناقص بولووی بلمیم عقیده تارلغندنی یا خود تورمش تارلغندنمیدر ؟ لکن تورمش هر ملتده کیک بولغانده بزده نیک تار بولا ؟ توغروسى برده گی مقصد تارلغینه و هر اشد امیدسز بولوو بزده سبب عقیده تارلغندن باشقه بر نرسه بولماسه کیرهك . بتون انسانیت عالمی علم عاشقی و علم مفتونی بولوب تورغان بر زمانده بز جزئی مقصدلرنی کوزلهب حسابسز سنه لر مدرسه پوچماق لرنده یانو کبی آچنوب و قایغروب بتمه سلك بر مساهله ده بولندق و هنوزده بولنمه مزم . یازو و حساب کبی نرسه لر نماز تیره سى بولماغانده کوره اول اش لرنی اویره نوچی توگل اویره توچیده بلمه گان . حاضرگی کونده اصلاح قیلنغان مکتبلر مزده ده ئه لی همان یازو و حساب درس لری نماز تیره سندن خارج بولغانده کوره اهمیت بیر - یلوب اوقولمیلر . علم و معلومات میزانی بولغان امتحانلر مزده عوام تیاتری بولودن باشقه خدمتی ئوتی آلیمیلر . نماز ودین تیره سى اسمی ایله مشهور مسئله لر کتابدن حفظ قیلدر لاده خلق حضورنده اوفوچی شاگردلر طرفندن سویله نه و بونك ایچون قش بویو خدای ئوز یگنه بلسون نی قدر محنت چیکله در . مکتبدن اوقوب چغانده ، شاگردنك باشی یا کالغنه ناچار بوندن توتولغان مندر کبی شش نوب چغه وشول مندر نك تیز آرا ده شیگوب اشکه یاراماغانی کبی بالاده مک بلا ایله چیقان نرسه لرندن بیک تیز آرا ده آیرلوب ، حاضرگنه شش نوب مکتبدن چقان باشی بتونلهی بوش بولوب قاللا . بر ایکی آی ئوتنه ئوتمه س بالانی توتده یا کادن مکتبکه بیر . مکتبلرنك موندای روحسز یوله بولووینه ، امتحانلر مزنك بو طرزده باروینه موللا ، آخوند و عوام آراسندن برسى بر سوز ئه بتوچی یوق . معلملرنك اوزلرنن باشقه حامیلری بولماغانلقدن آنلر باشدن آباق عوام و موللار قولنده بولغان مکتبلرگه اجرای نفوذ قیله آلیمیلر . بوسنی شرقی . «آچینسکی» .

یوفاروده ذکر ایتدیکم حر تر بیه لازم بولغان شیکللی تعلیمده تمام حریت اوزرینه بولورغه کیرهك . شونارغه کوره مکتبده بالالر اوزلرینی تام حریت اوزرینه حس قیلوب آلارنك تلا کارینه فارشی کیلورک و آلارنك روحلرینه تارلق و آورلق بیره تورغان هیچ فسئقیلقلر بولماسقه تیوشلیدر .

ایشته شوشی روشچه مکتبلر مزنی یولغه فویا باشلارغه بیک وقت یتدیکندن همده بعض اورنلرده شول روشچه اصلاح اینترگه ممکن هم اولدقندن مین بو مسئله نی شولای قصه غنه روشده باشلاب سوز منی تمام ایتهمن . مکتبلرده باشقه ماده لر حقنه غی سوز منی مقاله اوزایدقندن ایکنچی یولغه قالدروب تورام .

م . ابراهیم بیگتولی . «توسق»

تاغن مکتب و مدرسه لر بز .

تاغن کوز یتدی . نورلی مکتب و مدرسه لره اوقولر باشلاندى . باشقه لرنك بالالری اوقی باشلاغان کبی بز نك مکتبلر مزده آچلوب بالالر بوچه لرینی کوتاروب ، مکتب طرفینه یوگره باشلادیلر . دنیا جانلاندى اوراملر عهوما مکتب بالالری ایله طولی . بز نك بالالرده شونلر آراسنده برگه یوریلر . تعریف قیلوب بتورمه س سلك شادلق . . . نیک مقصدلر بز نك باشقه لغی بو شادلق مزنی بیک تیز آرا ده ، بولماغان کبی ایتوب یبارده ، کیفنی و شادلقلی خیالنی بوزوب تاشلیدر . بز دن باشقه لرنك ، بالالرن مکتبکه یبارودن مقصودلری : بالالرنی چن کشی و علم صاندیغی یاصاو و هیچ بولماغانده ، درست یازو ، سزو اویره توب بره ی یاخشى خدمتکه اورناشترو و بونك آراسنده بختیار قیلودر .

بز نك ، بالالر بزنی مکتبکه و مدرسه لرگه یوروتودن بو کونگه قدر بولغان مقصودمز : «موللا یاصاو» و هیچ بولماغانده «نماز تیره سن» بلدرودر . باشقه لرنك اوقو و اوقوتودن مقصد و مطلبلری نی قدر عالی و پارلاق بولسه ، بز نك مقصدمز شول قدر دون و فوری . . . حاضرگی زمانده علمنی یالغز معیشت تأمین قیلورغه فورال بولسون ایچونده اوقومیلر ، بلکه محیط و دائره افکارنی توسیع قیلوب ناموسلی و صافی قلبلی چن انسان بولور ایچون اوقیلر . چنلابده علم ، تأمین معیشت کبی واهی

قبول ايتمك ممكن .

(۵) دورت سنە اوقوب تمام ايدوچيلر « فيلدشرك » مرتبه سيني آلوب چيقارلر .

(۶) كورر ايچون و اتقه غوبيرناسى آلدە طوتولادر . اكرده بوش اورن فالسه باشقه غوبيرنا شاگردلرى دە قبول فيلنە بونلردن ياغە فرق صوم اوقو حقى آلتادر .

(۷) اوباز زيمستوالرندن پاصوبيه آلمانغان فقير شاگرد لرگە غوبيرنسىكى زيمستوالردن پاصوبيه بېرلەدر . برنجى صنف ايچون بو پاصوبيه آىغە ۴-۵ سومدر .

(۸) كتاب وەر بر اوقو اسبابى زيمستوا خزىنە سندن بېرلەدر .

(۹) پروشينيە دە ، ويروچى اوزينىڭ فای بېرە طور-غانلغنى يازارغە تيوشلى .

* *

اوقور ايچون ويىرلە طورغان ميترىقە اسپرافقه لرينىڭ

باشىنە ياكە ملانىڭ امضاسىنىڭ يوقارى ياغىنە -Эта метри-

ческая справка выдана для представления въ учебное

заведение. بو وقتدە گيربوى مارقه

يابشدرمقنى زاقون لازم ايتميدر .

محمد كمال مظروف . « مانىز » .

اؤفا. بعض آدملىرنىڭ عمومى قېرلەكلردن خصوصى صورتنە

اوزلرينە آيروب آلوب ملك ايتمەكلرى حقندە «شورا» دە

بر مسئله يازلدى (عدد ۱۳). سؤال آچىق اولدىغى حالده

بونىڭ جوابى بىزنىڭ بعضيلرمزگە بىك آكلاشلوب يتمادى .

شونىڭ ايچون اوشبو مسئله و اوشبو جواب حقندە توبانده گى

ماده لرنى ايضاح فيلو و كزنى اوتنەمز : (۱) شەردە اولان قېرلەكلرنىڭ

مسلمانلرغە وفق اولمى ايله اوپراوا ملكى اولمى آراسنە

نە فرق وار؟ و بوگنا نە كىي حكملر تفرعانەدر؟ (۲) انسا

نلرنىڭ نە بېرە وفات اولەچقلى معلوم اولمادىغىنە ، اوز-

لرينى كومار ايچون ديه بر بوش اورننى اوزينە خاصلاب

آيروم احاطەلب قويەقدە نە معنا وار؟ (۳) اوپراوا ملكى دە

فيلدشرك مکتبى (فيلدشركسى اشقولا)

(فيلدشرك ياغى هنر .)

بو زماندە فائەلى هنرلرنىڭ بريسى فيلدشرك اولسە كرك . فيلدشركلر اوزلرينىڭ معيشتلرينى تامين قىلدقلىرى اوستينە خلقلر وخصوصا عاجزلر ايچون كوب خدمتلر كور سانورگە و كوب رحمتلر ايشدرگە ممكن . طب علمى و طبيلىق شريعت فاشندە دە مدحلى بر علم و مدحلى بر هنردر .

« و اتقه » شەردە زيمستوا حسابندن تربيه لنمكە بولغان بر فيلدشركلر مکتبى (فيلدشركسى اشقولا) وار . اوشبو اشقولاغە كورگە تلاوچى مسلمان قارنداشلرمز آراسندن بعضيلرى بزدن معلومات صوراديلر . بىز آنلرغە خصوصى مکتوبلر ايله جواب بېردىك . لىكن بوندىن صوڭ بوندى مکتبلرگە كورگە رغبت ايدوچيلر آرتاچقى طبيعى . شوندى كورگە نيت فيلو چيلرغە معلوم اولسون ايچون مذكور « فيلدشركسى اشقولا » نىڭ نظامىنى «شورا» دە باصدرمقنى موافق كوردىك .

* *

فيلدشركسى اشقولا دە شاگرد اولوب اوقومق ايچون فويلەش نظاملر اوشبونلردر :

(۱) بوندى قبول اولنور ايچون دين و قوميت جەتندن فرق يوق ، تالاسە نيندى ديندە و تالاسە نيندى قبيلە و قومدىن اولسون قبول ايدلنور . فقط ۱۴ ياشدىن كيم و ۲۴ ياشدىن آرتىق اولمازغە تيوشلى . نارودنى اشقولا نىڭ ۲نجى صنفندن شهادت نامەلرى اولمى و ياكە قبول ايدلدىكى وقتدە معارف نظارتى قارامقندە اولان ابتدائى اشقولا لردن امتحان بېرماك شرطدر .

(۲) كورر ايچون ويىرلىگان پروشينيە ، كره چك شاگردنىڭ اوز قولى ايله يازلورغە ، پروشينيە ايله بىرلىكە و جود ميترىقە سندن نسخه ، چه چك چقغانلىقى حقندە دوقتوردن شهادت نامە ، اشقولا دن امتحان طوتقانلىقى حقندە هم شهادت نامە اولورغە تيوشلى و اتقه شەردە طورر ايچون پاسپورتى اولمى دە لازم . پروشينيە ، فيلدشركسى اشقولا نىڭ ديركتورى اسمينە ويىرلور . ۱نجى مايدن ۱نجى آوغوست قە قدر وقت ايچندە پروشينيە ويىرگە ممكن .

(۳) قبول امتحانى ۲۵نجى ۲۶نجى آوغوستدە اولادر .

(۴) غرادسقى اشقولانى تمام ايندىكلرينە شهادت نامە

تابشروچيلر ، فيلدشركسى اشقولاغە امتحان سز قبول اولنورلر .

اوقولرينىڭ ياخشىلغىنە قاراب اون غە قدر بالانى امتحان سز

مسلمانلار باقچه قیلورغه و عمر بوینچه باقچه اولوب طور اچق روشلر ایله تاسیس و تریبه ایدرگه تیوشلی. **قبرلک باقچه اولسه عمر بوی قبرلک اولوب طور اچقندر.**

ایمانقل. « جمعیت خیریه » لرگه واجب صدقه لرینی بیرمک شریعت فاشنده درست اولوب اولماو طوغر و سنده بزده نزاع چیقدی. ملالرنڭ کوبیسی بونی درست کوردیکلری حالده قارت بر ملا بوڭا خلاف کیلوب بو اشنگ مطلقا حرام ایدیکنی دعوی قیلدی. بر دین و بر مذهب که تابع اولان بو ملالردن قایو طرف درست ایدیکی حقنده خلقلر تشویشده طورالر. بو مسئله، بر طرفدن دینی اولسده ایدکنچی جهندن اجتماعی در. بونڭ اوزمزنڭ معیشتمز، اوقو اشلرمرگه الوغ تأثیری بار. شونڭ ایچون بو طوغر وده « شورا » ده برر نرسه یازلسون ایدی.

ذا کر معاذی.

«شورا»: بو مسئله حقنده «مکتب و زکات، خزینه وز بهستوا» اسملی بر رساله ده (۱) بر قدر سوز یازلمشدر (۵۴) نچی بیتدن باشلاب ۶۱ نچی بیت گه قدر). حاضرنده بزنگ، شونده سویله نیش سوزلرگه باشقه بر سوزمز و شونده عرض ایدلمش فکرلرگه باشقه بر فکرمز یوق. جمعیت خیریه لرگه ویرله چک زکاتلرنڭ زکاتندن کینه چکینه سلف عالمیری طرفندن کوسترلمش دلیللر کوب اولدیغی حالده بای ملالرغه ویرلمش زکاتنڭ زکاتندن کیته چگی قرآن کریم حکمینه خلاف اولدیغندن، انابت ایدرلک بر دلیلده یوق. بزنگ دین و ایمانمز اوشبودر.

قاتای (ویرخنورال) ۱۷ نچی عدد «شورا» ده محترم م. خلیل سلطانمحمد یادکاری افندی: «اسلامیت نقطه نظرندن فارغانده روحانیلک محترم و مقدس بر صفت اولوب اسلام دینی روحانیلک اوزرینه تاسیس ایدلمشدر» دیمش. روحانیلکدن مرادی اگرده باشقه دینلرده اولان «روحانی» لک کبی روحانیلک اولسه، آندی روحانیلک اسلامده اولماسه کربک. «لارهبانیه فی الاسلام» مضموننده حدیثلرده وار. بونڭ اوستنه قرآن شریف: «ان اکرمکم عندالله اتقا کم» کبی آیتلر ایله اسلامده محترم صفتنڭ نه شی ایدیکن تعیین قیلمشدر. اگرده باشقه بر روحانیلکینی اراده ایتمش

(۱) اوشبو رساله «اورنورغ» شهرنده حسین حاجی حسینوف کتاب مخازینده ساتوله در، حقی ۲۵ تین.

اولسون بوش اورنلرنی ملک قیلوب فقیرلرگه ضرر ایتو، سزنگ خصوصی فکرکزگه کوره درست و معقول بر اشمیدر؟ (۴) میتلر ایله اولوب ده اوزینڭ معلوم بر مدتی اوتدیکنندن صوڭ هر تورلی بوز و فلق اورنی اولاقق عمومی باقچه اولوب فالهقنده مسلمان قبرلکلری ایچون نیندی فائده وار، قبر لکلرنڭ باقچه اولوب فالهقینه کوره اورام و میدان اولوب فالقی آراسنده آیرمه نهدر؟ مسلمان قبرلکلرینی میدانلر ایتوب فالدرمازغه و بازار فلانلر یاصاتمازغه نیچون آرزو قیلرسز، شونلردن خلاص اولور ایچون بردن بر چاره باقچه اولوب فالهق دیه، قبرلکینی باقچه لقی روشینه کیتروب فالدررغه طریشه سز؟

شورا: (۱) مسلمانلرغه وقف اولان نرسه منگولک اوزرنده اوز ملکلی حکمنده اولوب باشقه هیچ کیم آکا مداخله قیل آلماز. اوپراوا ملکلی اولان نرسه لرده ایسه مسلمانلر مخصوص شطرلرغه رعایت ایدوب گنه فائده لنه آلورلر و اول نرسه آنلر قولنده عاریت حکمنده گنده در. (۲) سلف عالمیری آراسنده اوزلری ایچون قبر فازوب حاضرلاب قویو چیلر کوب اولدی، اوا منی اونوتمازغه سبب اولدیغی ایچون باشقه لرده بوڭا انکار قیلمازلر ایدی. احاطه طوتوب قویوق، قبر فازوب حاضرلاب قیللندن بر شیدر. احاطه طوتوب قویوچی، باشقه برده وفات ایتسه بونده غی احاطه سینه باشقه بر آدم دفن قیلنور. بونده نه ضرر وار؟ (۳) قبرلکلر، خصوصی آدملر طرفندن احاطه قیلنوق سببلی ملک اولمیدر. بو، پارا خود یا که تیمر یول آر بالری ایرکن وقتده ایکی کشیلک اورننی بر کشی اشغال قیلوب وارمقی قیللندن بر شی. کشی اولما دیغنده بر آدمنڭ ایکی اوچ کشیلک اورن غه خواجه اولوب وارمقندن مانع یوق. اگرده کشی کوبایسه طبیعی بو وقتده اوز اورنندن چبقارغه حقی اولمیدر. قبرلکده ایرکن وقتده بعض آدملر اوزلرینه خاصلاب اورنلر تعیین ایتسه لرده اورن بته باشلاسه شول احاطه ایچلری بوش وقتده اوپراوا ایکنچی اورنندن قبرلک ویرمی، بو وقتده میتلر، شول احاطه ایچلرنده گی بوش اورنلرغه کوملورگه تیوشلی اولدر. شونڭ ایچون بو اشلرده فقیرلرگه هیچ ضرر کورلمی. (۴) هر باقچه نڭ بوز و فلق اورنی اولمقی لازم دگل. عموم سیرگاه اولاقق باقچه لر حقنده خصوصی نظاملر بار. قبر و عبادت خانه لرده اولان باقچه - لرنی بوز و فلق اورنلری قیلورغه بو کونگی زاقوننڭ رخصتی یوق. شونڭ ایچون اوپراوا طرفندن ویرلمش قبرلکلرنی

حکم ایدوچی ملت، خروستیان اولسه ده باشقه خروستیانلردن فرقلری کو بدر. بونلر حضرت عیسائی الاله دگل بلکه پیغمبر دیه اعتقاد قیلورلر الله تعالی نی توحید ایدرلر. ایستدیکاری قدر خاتون نکاح فیلوب فقط خاتون اوستینه گند خاتون آلمانلر. حبش مملکتنده مسلمانلرده کوبدر. بونلرنک بایقلری یاغشی اولدیغندن حکومت فاشنه اعتبار و حرمتلری بار. کوب وقت بونلر خاطر ایچون حبش پایتختی اولان «أدیس أبابہ» شهرنده بایراملرده حکومت طرفندن طوبلر آتولا، موزیقلر اوینالا، حکومت مأمورلری الوغ آدملرنک یورتلرینه باروب بایرام تبریکی ایدوب یوریلر.

«المؤید» .

دورتار بوون صحابه لر. محمد بن عبدالرحمن بن ابی بکر بن ابی قحافه ایله عبدالله بن اسماء بنت ابی بکر بن ابی قحافه.

أثار عتیقه. ابن تیمیه نك اوز قولی ایله یازمش اثرلردن «دمشق» کتبخانه سنده اوشبو اثرلر سلامتار: الرسالة الواسطیة. حضرت حسین باشی کیسلگناچ قایده ییبارلمگانلیکی خصوصنده سؤالغه قارشو یازمش جوابی. الاجتماع والفراق فی مسائل الايمان والطلاق. بحث الصفات. ان هذان لساحران اعرابی حقنده بر رساله سی. فصول شتی. السكریة. الجواب الباهر فی زوار المقابر. الصارم المساول علی شاتم الرسول. قاعدة فی الهجبة. السياسة الشرعية والقواعد النبویة فی اصلاح الراعی والرعیة. (مسلم). نلرنک بوکتابلرنی بوکون گه قدر فرنکار گه صانمی طوتمقلرینه نه معنا ویرر گه کرک؟ .

آچیق سویله و جمعیتی. پاریز ده «صاردالیه فوطوسی» اسمنده بر جمعیت وار. بونک بتون نظامی: «هر نرسه نی آچیق سویله مکن» عبارتدر. بونک اعضالری اوز فکرلرینی و اوز عقیده لرینی سویله مک طوغر وسنده: «یاغشی دگل. کشی یاراتماز. عیب قیلورلر یمان سوز ایشدرم» دیه فورقوب طورمازلر و هر بر فکر واعتقادلرین اولدیغی کی آشکار ایدوب سویله لرلر.

اوشبو خبرنی یازدیغندن صونک «صباح» جریده سی: «اگرده بوندی بر جمعیت مسلمانلرده اولسه ایدی، اعضالری بر برلری ایله سوگشوب صوغشوب اوچ کون ایچنده تمام اشدن چغارلر ایدی» دیمشدر .

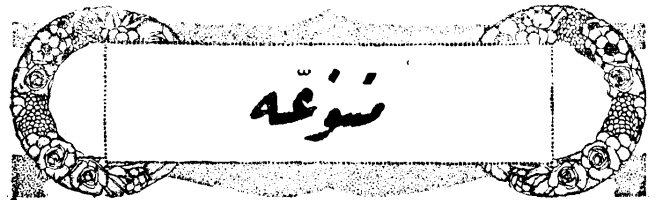
ایسه بونی آچیق صورنده بیان ایدر گه تیوشلی ایدی. هر حالده یادکاری افندی بو حقد بونک شبهه مزنی دفع ایتمسون ایدی.

امام ایوب عین اللین .

ایسکی قوتلومبیت. عالمان افندی ادر یسی جنابلری طوفان حقنده بر مقاله یازمچی ایدی (شورا ۱۳ نچی عدد). بز شول مقاله نی اوقور ایچون همیشه آرزو قیلوب طور-مقدمه مز. دخی ده ادر یسی حضرتلرنک شول مقاله سنده «میترو، کیلومیترو، گیتولوغیا، مه تئولوغیا» کی سوزلر وار. بونلر البته فنی اصطلاحلردر. شونلرنی هم ده شونک کی سوزلرنی قوسین آراسنده اولسده تفسیر قیلوب یازسون ایدی.

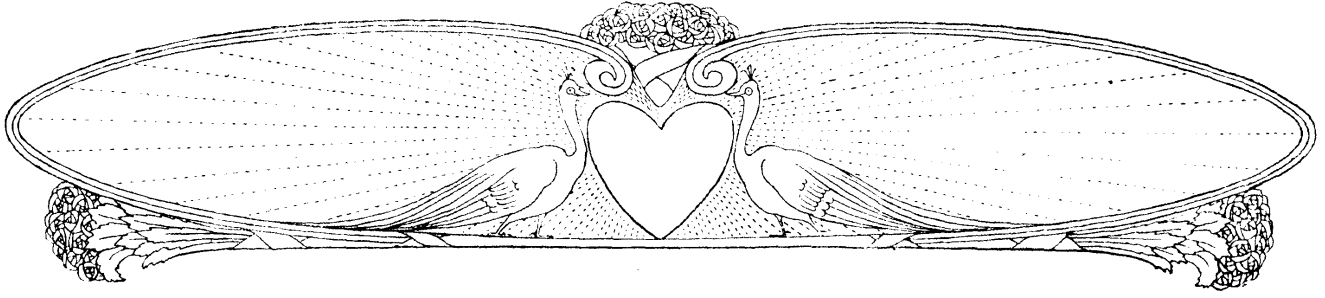
امام جلال الدین عبدالمتوف .

قور قاقاق ایله باطریقغه مثال. اندلس ده خلیفه الناصر لدین الله سراینده روم ایلچی هیئت و اندلسده اولان بیوک آدملر جیولمش بر مجلسده نطق سویلهر ایچون منبر گه چیمش الوغ عالمردن محمد بن عبد البر الکسیبانی دورت بیض جمله سوز سویله دیکندن صونک مجلسنک مهابتنه طاقت کیتوره آلمای منبردن یغلوب توشدی. شول نطقنی سویلهر ایچون هیچ حاضرک کورمه گان و اوزینی تجربیه ایدوب قاراماغان ابو علی القالی سیکروب مندی ده کسببانی اورنینه باصوب شونک توقنماش جمله سینیه یالغاب سویلهر گه کرشدی و شونک موضوعینی تمام قیلدی.

ایسکی دینار. استرخان طرفنده اوچ مقال آغرلغنده بر آلتون تنکه تابلمش. ایکی طرفنده اولان یازوی: «ضرب هذا الدینار فی زمان الامام الخلیفة المستکفی بالله امیر المؤمنین ابو ربیع سلیمان خلدالله خلافته فی الدهلی سنة اثنی واربعین و سبعمائة» در. آکللاشلیغینه کوره بو آچه هندستانده «دهلی» شهرنده ۷۴۲ تاریخ هجریده (۱۳۴۱ م) برنچی محمد طوغلق شاه زماننده صوغولمش مسلمان آچه سیدر.

حبش خروستیانلری و مسلمانلر. حبش مملکتنده

اشعار

بر يەش شاعرنىڭ جىلگىنوى ياكە استەگانلرى ...

اوچا كوڭلم بوغارى، مېن تىعالى ھم كمال استىم،
 جھاندى زور، مبارك بر اورن ھم شانلى حال استىم.
 ھس ايتىم بىشەنوك جانمىدە مېن بر كوچ، آلى اوط،
 بېرەم ھىرمنى استىتەدەمە ھم اشتىغال استىم.
 سولەرمەن ... بر كوررلر، قوشسە نىگرم، ھەدە طىگىلارلار...
 خالغىقە بر كېرەكلى اول (اوغل) بولوب عرض جىمال استىم.
 بىتوشمەم كوك تىە كوكرە كدە قايناغاننى جىرلارغە،
 خىدايدىن ھىرمە خىدىز، ھىسابسىز ماھ و سال استىم.
 جىلوط ايتىدى بۇرەكنى، ئىدى مېت! مېن كۈنەم: سېن يان!
 مېگارىگە باقچە بول-كىل! مېن قونوب سايرارغە طال استىم.
 آچل! آچ گىللىرگىنى، ايت فىض، قىلمىنى يافتىرت، سېن!
 مېنى حق يولغە كۈندىر: تاكە مېن تىك گىلدە آل استىم.
 خىالمىنى، مقدىس توشلىرىمنى مېن ھىج سىويدىم،
 فلك! تېمە آلازغە! مېن خىيال ائىدىر خىيال استىم.
 آلىشىدىرمام بو موڭلى غىرىتمىنى جىرگە شىھالغىقە،
 فقيرلك بوزمى كىفمىنى؛ نە عزت ونە مال استىم.
 بارورمەن ... آرماھن - طالمام .. مېنم آلىم كوڭلى بېك،
 مېنم بار ايدىالم ھم مېن آڭكار قاوشو، وصال استىم...
 تىلەكلر كۈب مېنم كوك، تىقىرىدەن - ھم آلورمەن مېن،
 كۈلەرلر باشقىلار بىلكە: ايمىش كۈلكى، مېمال استىم.
 قورقۇمىمەن ھىوامنىڭ غىبىتىدىن ياكە كۈندە شىدىن!..
 سولەب كۈلسۈنلر. ئىھىدە! مېن طورىمىدە قىل و قال استىم.
 طانىشلار ھم ياقىنلار، دىھىسەلر، «شاعر!» دىلر، اوپىناب،
 بواسەم اولمەس، اول مەنگى قالور دىب ياخشى فال استىم...
 بازارسىز، دوستلارم، وصىت، قىرطاشمە تىك بر سوز:-
 «جىروچى» دىب. شولاي طودم شولاي ھم ارتىجال استىم.
 «جىروچى»

په ش محبت خاطرهسى .

توفنامى جانم گيزه چيکسز ، فزو صحراده ،
 حال آلور ، توفتار ايچون (جانغه) سويو صزوغن صزه م .
 ئلله نيندى طاشلى طاولورده صوصاب حالدن طايوب ؛
 دنياعه فول سيلنه گان کوکلهگه «زمزم» دن صونه م .
 «آه» ديهن ، لکن آهم بالقونلى حسرتدن توگل
 نيك شولای آهليلهن يرگه قول گللر تره م .
 احتياجم يوق حاضر کوکونگ بيوک چولپانينه ؛
 هر فارانغو بوليمه کوکلم نورندن نور سييه م .
 ازله ميم دنيا يوزندن معنالر شعر م ايچون
 کوز فاراشندن آنک ماگ تورلى شعریت سيه م .
 مين اونوطه م وعده سن يازدى الهى نور بلهن ،
 صافى کوکل محرابه : «جانم ، سيني جاندن سويه م!»
 فاب فارانغو کوکلمه تزدى محبت شهملرن
 هر «قل» م نوردن عبارت طشقى نورلردن بيزه م .
 ياش محبت جانمه صالحى «ملك» لك فوه سن
 نگرينگ چيکسز فضا سنده قنات سلکوب گيزه م .
 فای وقت ياش بورتوگى کوزدن توگولسه طامچيلا ب
 هر آغرلقدن چغوب پاک «حوض کوثر» ده يوزه م .
 بو کشيلر ، بله يلر : «مسکين ، نيچون يغلى؟» ديلر ،
 مين آنک کوکرا گينه طاغار ايچون اينجو تره م .
 شول مينوتده مين بيوک ، ميندن بيوک . . . فقط !
 معبودم باغن کوره م ، حتى يوزوملردن اوزه م .
 سوي ، سويل پاکلك بلهن جاندن محبتکه صارل .
 بو مينم - . . . . . بوليم ديگان بگتکه توصيه م !

علاءالدين خدايارف .

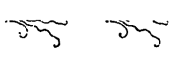

ايدە ملت .

IV

امت خوشلرى ! * ملت فوشلرى !
 سايرايق برگه * ايدە گز شولای .
 جان کيسه کلرى * گل چه چکلرى !
 آچلوب ملت که * کورنيک بز شولای .
 يوللرنى ارچوب * چه چکلر آچوب
 خوش ايسلر ساچوب * کيتيک بز شولای .

صف غه نزله يك * برگه ازله يك
 قدر حورمتنى * ملت که شولای .
 تـابوب عزتنى * بتروب ذلتنى
 شوکنا ملتنى * ايدە يك شولای .
 توتوب «سنت» نى * عزيز «امت» نى
 ايدەب «ملت» نى * کيتيک بز شولای .
 کيتسون خسيسلک * بتسون مجوسلک
 نازا «امت» لك * بولايق شولای .
 سوزله مى يالغان * قورقهى اوصالان
 ايدە گز آلدان * کينه يك شولای !
 عالم گه همت * کورسانوب حيرت
 توتوب چن غيرت * کينه يك شولای !
 کوکره ک فابارتوب * يوزنى آغار توب
 يولنى تازارتوب * کينه يك شولای !
 صفنى بوزمايچى * اوميد اوزمايچى
 بر بـز قالمايچى * کينه يك شولای !
 تيز کيتيک ايدە * تورمايىق به بده
 ايدە گز ايدە * کينه يك شولای !
 ايدە ده ايدە * ويروب آل الگه
 آغده ده آغده * کينه يك شولای !
 رستم حلمى .

آق ايدل

(آغم صو کويينه)

آق ايدلنى ماقطاب جرلاغانده
 موکلى کويگه منه بولای ديب
 « آغم صو ، آق ايدل صوى » .
 ايسکه توشه جرن طنگلاغانده
 آق ايدلنگ بولونى شولايوق
 يامانسو ، آق ايدل بويى .

بر وقتلر گورلاب طورغان آنده
 چيکسز قالين قويى اورمانلر
 سايراشوب ، تورلى فوشلرى .
 تورلى تورلى ييمش اورماننده
 تورلى چاچکه طولوب طورغانلر
 به مله نوب ، بولون بويلارى .

آردو آفرين آفرين، چيشمه لرنى طاو باشلارنى
اشغال ايتمكە، توپلر قورقنچلى اوزلارنى افقنڭ بر طور يسنه
آچمقده ايديلر.

**

اوررا!! اوررا!!

بر برى آرتنچە كىلىگان بر كورولتى صحرائى طولدر-
دى. جدرلر هواى نسيمى نى قورقنچلى سرعتلى بله ياروب
اونلر، وژلداپ كىتكان طوب جدرلرى قىبزل توتونلر
ايچندە ايله ننگەلەب هواده اونلر چاچكان دائرەلر صروب توشەلر
ايدى.

حسابسز كوب ياشن توسلى يالترانغان اونلر هواده
يلان شىكللى بوتورلىگەلەب اوچالر؛ تلف ايتە چك بر كشى،
آخرت كە كوندەرە چك بر وجود ازليلر ايدى.

اوررا!! اوررا!!

پولەلرنڭ طوب جدرلرنڭ قورقنچلى طاوشلرى؛
برغىلرنڭ، بارابانلرنڭ قايغىلى نغمە لرى؛ حيوانلرنڭ قور-
قشوب قچقرغان فرىادلرى؛ آفیتسزلرنڭ آچى ندالرى
دهشتلى بر آھنڭ تشكىل ايتە ايدى.

كىچنڭ قارانغىلى ايچندە، صحرا اونلر ايچندە يانا ايدى.
قالين بر تومان كوكنى قابلاغان، انسانلرنڭ بو وعشتكاهىنى
ملكوتنڭ نظرلردن ستر ايتە ايدى.

جدرلر باومقده، توپلر اطرافقە اونلر پوسكورمكە
دوام ايتەلر ايدى.

صحرائى هېئت عمومىهسى بلەن انغراتقان صوغش
كورولتيلرى آراسندە، اولەرگە يانتقان كشىلرنڭ، مچر وحلرنڭ
انغراشقانلرى ايشتلە ايدى.

جدرلردن هم اونلردن مركب بولغان بو فورطنە غە
فارشى انسانلر كوزگى يافراقلر شىكللى نوگولەر ايدى.

**

تيرە يافنى قورقنچلى بر طنلق قاپلادى. آرتق صحراده
صوغشنىڭ وحشىچە بولغان متر وكتندن باشقە بر نرسە مشاهدە
ايتلمى ايدى.

انسانلر يرنڭ بر مەبسم قسمنى موتالر پانا تورغان
قايغىلى بر حالگە قويغانلر ايدى. هر طرفدە قانلى بر
قربان هر جەتدە جانسر بر جسد كورونە ايدى.

**

طلوع ايتكان قوياشنىڭ يالترانغان نورلرى، صحرائى
قابلاغان طوماننى تاراندى. قوياشنىڭ ضياسى شول قدر

آق چادرلر فوروب جايلەگانلر
آنڭ ماطور يەملى بولونندە

گورلاشوب، باشقرد جيونى

كتوكتو فويلر كوب جلقيلر
اوتلاغانلر شوننگ بويندە

اويناشوب، اچوب صوينى.

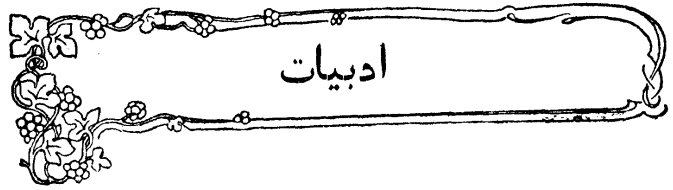
موكلى كويگە آنده جرلاغانلر
شول زماننگ درتلى قزلرى

ئلدە بار، آلارنڭ كويى.

بتكان ايندى حاضر طورماغانلر
بارى فالغان آنڭ صولرى

آغم صو، آق ايدل صوى.

ف. طوبكين.

صوغش

اوررا!! اوررا!!

صحرائى يراق بر يرنده فوللرنده يالترانغان قىلچلرى،
بانوب بارغان قوياشنىڭ حزين شعاعلى بلە التماع ايتكان
سواريلر (۱) مهابتلى آتلر اوستندە اونوب بارلەر ايدى.
آلدليلرنده كوتاريلگان قارە طوزان اطرافنى استيلا ايتە،
آردوغە، اوچوب بارغان آژدها شىكلنى بېرمكە ايدى.
زور طاولر آراسندە قىللوب فالغان بر يلغەنڭ ايچندە
جياوليلر، توپلر آفرين آفرين آلفە بارا، طاونى ايلند-
روب آلمقده ايديلر.

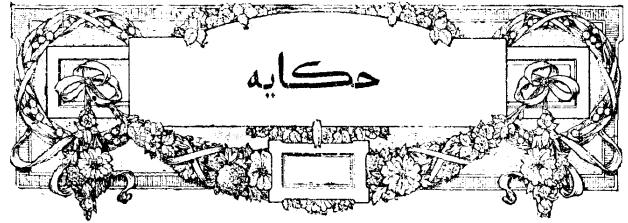
آفیتسزلر قىلچلرى بله يارطى دائرەلر رسم ايتوب قاطى
طاوشلر بله امرلر بېرلەر ايدى. بو صدالر طاولر آراسندە،
برغى بارابان طاوشلرى بله، فوشلوب كبرى ياگوشلر ايدى.
قوياشنىڭ آفتقى ضيالرى، افقنى قابلاغان بلوطلرغە صوڭ
نورلر ينى بېروب يوغالالر ايدى.

(۱) آتلى سالدات، كازاك.

قايغىلى توسلى ايدىكە: كىچە گنە ، طبيعتىڭ شادلىقلىرى ايچىندە و داع ايندىكى بو اورنى بوكون قانغە مانچىلغان غەلى كور ودىن مایوس شىكلى طويوله ايدى .

عشانى زاده خالد .

مترجمى : شريف زاده عبدالله .

بشیرنڭ صوڭغى كونلرى .

ماى آيى ايدى . سىمىر تيمر يولىنڭ بر زور استانسەسندە خلق ۷% نچى پويزدنى كوتە ايدى . بونەغى بر تورلى خلق اشچىلر بولوب ، ۋا كزالدىن چىتدەرەك بر ىردە اش بولقدىن زارلانشوب تەكى تارتوب اوطورالر ايدى . بونلرنڭ قىردا ولىرىندە ، كوز قاراشلىرىندە ھم اوز آرا سويلەشكان سوزلىرىندە طورمشدىن راضى توگلكك حس قىلنە ايدى . ايكنچى تورلپلەرى خىر سورا وچىلر ايدى بونلر ايچىندە قارتلر وقار چقار ھم بالار بولوب ، ياخشىراق كىوملى ككىشى آلدندە ھر تورلى سوزلر بلن صدقە صورانلر ايدى . اوچنچى نورلىسى ايسە ايڭ صوڭغى مودادە كىونگان خانلر ھم ايرلر ايدى بونلر پلانفورمادە ايكيشار ايكيشار سىر ايتەلر ، اوزدىن آورغە بر برسى بلن سويلەشەلر ايدى . بونلرنڭ ھركىلىرىندە ، بوز و سوزلىرىندە ، ھتى كىوملرنە شادلق بالقى و طورمشدىن راضىلق حس ايدلە ايدى . بونلر دن باشقە اورتا صنفدىن اوز اشلىرى بلن مشغول بولوب يور وچىلردە بونە كوب ايدى . ۋاقرال آلدندە بوللر كوب بولوب ، بونە پاراۋولر ۋاھونلرنى ئلى بر يانغە ، ئلى ايكنچى يانغە غىرتلى تاوشلر بلە تاشوب يورمكەلر ايدى . توشدىن صوڭ ساعت ۸ بولغاندە ، خلق كوتە طورغان پويزدنڭ ايڭ صوڭغى استانسەدىن چىغانلغىن بلدەرە طورغان زۋانوك بىرلىدى زۋانوكنى ايشتور ايشتماز خلق ، بىلىت آلو ايچون كاسسە يانينە چىوليلر . مین كاسسەغە ياقن بر ىردە طورغانغە ، تىزگنە بىلىت آلدندە ، نرسەلرنى قولمە آلوب ، پويزد كىلوون كوتوب قالدىم . كوبدە اوتمادى ،

پويزد طوقتاو بلەن مین نرسەلرنى ۳ نچى كلاصقە اورنلا- شىردىم . باشقەلردىن آلدانراق اولنگورگانگە ياخشى ھم ايركن بىردىن اورن آلدىم . مین نرسەلرنى اورنلاشدىرو بلەن ، اوستىنە ايسكىگنە پالتو ، باشىنە قارا اشلەپە كىگان ، بويغە اوزونچەراق بركشى مېنىم يانغە كىلوب اوطوردى .

اوزا فلامادى ، زۋانوكلر بىرلىدى ، پاراۋز فچقرتولىدى ، بزىنڭ پويزد اورنىدىن فونزالوب ، يولىنە روان بولىدى . بو وقتدە قوياش تاوغە ياقىلانغان ايدى . كون آياز ھم جىلسز بولوب فقط قوياش بابوش ياغندە صىيىقغە بولوتلر بار ايدى . مین كسب ھوا فىلو ايچون طشقە چقارغە طورا ايدىم يوغارىدە مذكور افندى ميگا بر نيچە سوز قوشدى . شول سببلى مین اورنمە طوروب فالورغە مجبور بولدىم . بو افندى ملايم طبيعتلى كورلىگانگە مین بونڭ بلەن تانشوغە قرار بىردىم . بز شولاي طوغرىدىن طوغرى مذكور افندى بلەن تانشىق مین صورادىم ، اول جواب بىردى ، اول صورادى ، مین جواب بىردىم . مذكور افندى آرتق تىكلىسىز بر ذات بولوب چقىدى . اول ، پويزد ايكنچى استانسە غە جىتو بلەن بوفىنكە توشوب يارطى شىشە ايسرتكىچ آلوب كىردى ھم اوز اورنىدىن رومكەسن آلوب كىلدى دە : « افندىم ، عىب ايتمەگىز ايدى ! مین شوندىراق كشى ... » دىب اعندار ايتىكان صوڭندە صو شىكلىلى ايتدىروب ، ايسرتكىچنى صالوب دە يىاردى . مین باشقە سوز تابماغانغە ، « يارى يارى ، ضرر يوق » دىگان بولدىم . بو ساعتدە مېنىم كوڭلدە بشىر افندى بلەن (آنڭ اسمى بشىر ايدى) تانشوغە اوكنو حسى اوياندى . مېنىم كوڭلدە گى شول حسنىڭ اثرى توس گەدە چقىدى بولورغە كىرەك ! بشىر افندى بر نيچە رومكەسن بر طوتاشدىن كوتارگان صوڭندە قزارا توشوب : « افندىم ، كىفكز كىتماسون ! سزگە ، شايد جفام تىمار . ئلى سزنىڭ بلەن آزاراق سويلەشەسم كىلدى دە سزنىڭ يانغە كىلدىم . بونرسەنى حاضر كوب استىمال ايتە چك توگكەن » دىدى . اوزى ايسرتكىچى بلەن رومكەسن اورنىنە ايتوب قويدى دە مېنىم يانغە ىنە كىلوب اوطوردى . مین بشىر افندىنڭ سويلەرگە ايرنە چك توگكلىگىن بولوب آگا بر نيچە سۋاللر بىررگە قرار بىردىم . كوب وقت اوتمادى ، بزنىڭ آرادە سويلەشو باشلاندى :

مېن : — افندىم ! فايدە او قوغان ايدىگىز ؟

— غىمىنازىدە اوفودىم ، لىكن آنى تمام ايتە آلمادىم ، اختلال بىللىرىندە آندىن چقارغە طوغرى كىلدى .

اول وقتلرده اچارگه اوپرنمه گان بولسه مده ، آننگ ناچار بر نرسه توگل ايكانلگينه اشانغان ايدم. اوزمزننگ اولدهغى اشقولانى بترگاچ ، كورشى روس اولندهغى ۲ كلاصلى اشقولاغه بيرديلر ، آنده ايكي يل اوقودم . آنندن صوگ غيمنازيهغه بيرديلر . غيمنازيهغه نهو بارغان بيللردوق (۱۵ياشلرده چاقده) فاقوب، نيتوب ايچشدره باشلاغان ايدم. آندهغى ايبدهشدر آراسنده ميمم كيك اتالردن استاذلردن كوروب خمرنگ كيفلى بر نرسه ايكانلگينه اشانغان كشيلىر آز توگل ايدى . مينده قابليت بيك شهب بولغانغه، درسمنى بيك آز اوقو بلدن بلدر ايدم. شول سببلى اوقوغه بيك آز وقت كيتدر، اوقو بلهنگنه ميمم كوگل قناعتلهنمى ايدى . بايرام كونلرده دوست ايشلر بلهن كيف صفا قوروغه مين رهندن طش حريص ايدم شولاي يللر اوتنه بارا، مين اوسه بارا ايدم . مين اوسكان صاين مينده ئلك بولماغان حسلرده باش كوتره باشلادى . مين اول حسلرگه قارشى طورآ آلامدم ، اوزمزننگ ايگ ياقن كورگان ايبداشدر بلهن شوندى حسلرنى طوطورا طورغان اورنلرغه بارا باشلادم . مکتبه نظاملرني حدلى نار بولسه ده بز رهندن نابا ايدك . شولاي ايتنه طورغاچ، مين هر نورلى بوزوقلقلردن تهم نابا طورغان بولوب كيتدم . اشلرننگ قايا باروب چقاچاغندن خبرم يوق ايدى . ۵-۶ نچى يللرده حريتلر بولوب كيتدى، شاگردلر سياستكه قانتاشا باشلا- ديار، ايبداشلرگه ايباروب مينده سياستكه قانتاشدم . آخرده بزنى غيمنازيه دن قوديلر . شوندى صوننگ مين اوچيتيلكگه امتحان بيردم . اوقودن طوقتاغان يلننگ ايكنچى يلنده ميني بر كچكنه باشقرد اولينه اوچيتيل اينوب يبارديلر . شهرده طوروب، نورلى اورنلرده بولوب عادتله- نگان كشيگه بولاي كچكنه اولده بالالر آراسنده طوروب فالوى اور طويولدى . بونده اوقيم ديسهك كتاب يوق ، سويله شوب اوطوريم ديسهك بونلى كشى يوق ايدى . شول سببلى بالالرنى اوقوتودن بوشاغان وقتلرنى اوتكاروى چيكسز فيون بر بلا ايدى . بر نرسه بلهن يوبانرغه كيرهك بيت: ايبداش يوق ، اچ پوشا ، باشقه ئلله نيلر كيله ، نيشلرگه كيرهك اويلى طورغاچ شونى تابدم : ايبچارگه كيرهك . ايگ ياخشيسى شول . . . . بازاردن چيركله ب كيترتوب طوروب ايبچارگه طوطنماسى يگت ! . . . شولاي ايتوب اول قشنى ايبكىدن ياخشيفنه تهم آلدم . شول ايبوده گنه كوگلگه يوبانچ تابا باشلادم . ايبسهك اوى بته،

– غيمنازيه ننگ نيچه نچى كلاصندن چقد بگر ؟
– آلتنچى كلاصندن چقدم، شوندى صوگ اوچيتيلكگه امتحان بيروب ، بر ايكي يل اوچيتيل بولوب طوردم .

– حاضر اوچيتيل توگلميسز ؟

– توگل .

– صوگ نرسه بلهن شغللنه سر ؟

– هيچ نرسه بلهن شغللنه ميم . ايدراغان چاقلرده

پراشپنمه يازشدرام .

شول سوزلردن صوگ بزنگ سوزلر بر آز طوفتالوب طوردى . بشير افندى اوز اورننه باروب كيلگاندىن صوگ: «كشيده بر طبيعت بار: اول اوزيننگ قايعى، حسرتن باشقه برهوكه سويله ب جيكله يوب فالغان شيكلى بولا، آننگ اوستندن بر اور يوك آلوب تاشلانغان توسلى بولا . اگر طگلارغه اورسناماساگر باشدى اوتكانلرنى بر آز سويليم» ديدى . مين: «رخيم ايتكز! مين آندى نرسه لرنى طگلار غه بيك يارانام» ديدم .

بشير افندى بو وقتده اوستنده گى پالتوسن، باشندهغى اشله بهسن صالحان ايدى . آننگ ساچى اوزون بولوب، تارالماغان ايدى . اوزى ۳۰ ياشلرى چاماسنده فرماصقاللى، چيره ميوغلى، صورى كوزلى ، اوزونچه ياكافلى بر ذات ايدى . اول ميوغلرن بورغالغان صوگنده جدى روشده سوزگه باشلاب ديدى :

« مين اورغانى فاميليه لى بر اوچيتيلنگ ايگ كچى اوغلى ايدم . بزنگ ئه تينگ ميندىن باشقه ايكي اوغلى بولوب، برسى شونده ئلله فايلرده ميمم شيكلى بر اشسز يورى ، ايكنچيسى اوچيتل بولوب بر ۲۵ يل خدمت ايتكان بر بنده ايدى . آنام، رهندن چغوب اچوب يورى طورغان كشى بولماسه ده، اچونى ياراتا ايدى . بايراملرده ياكه بيك ياقن دوست ايشلرى كيلگانده آننگ قاشنده ايگ حرمتلى اش شول خمر بولا ايدى . شولاي افندم ، بزنگ يدى - سيكز ياشكه جيتوب ، هر نرسه گه اعتبار بلهن قارى طورغان زمانلرده ايگ نك كوزگه تاشلانغان نرسه شول خمر وشوننگ بلهن لذتلنه طورغان ئه تيلر هم آننگ دوست ، ايشارى بولدى . مين يدى ، سيكز ياشكه يتكانده ئه تى اوزى اوقوتودن طوقتاغان ايدى . اول ميني اوز اولمه زده غى اشقولاغه بيردى . آندهغى اوچيتيل آلباغولغه بتونله ي بيرلگان، كون تون اچودن باشقهنى بله طورغان بر كشى ايدى . شوندى اچكچيلر آراسنده مين ۱۱-۱۲ ياشكه يتدم .

لری خوش ایسلرن اطرافقه چه چکانلر ایدی. ژا کزالفه یراق توگل بر یرده صاندوغاچ بتون وجودندن واز کیچوب صایری آنک بر صزغروب یسارووی، بر چوبلداتووی تاو آرالرن یا کفراتا، حسلرنی ئلله قایلرغه آلوب کیته ایدی. شول تیره ده گی آغاچ یافرافلری سلیمکنی، نینمی شول صاندوغاچ طوشینک ماتورلغینه حیران فالغان شیکلی طورالر ایدر. ژا کزالفه یافنغنه بر یرده گی چیشمه ننگ شلدراب آغو تاوشی صاندوغاچ تاوشینه قوشلوب، ماتورلق دخی ده آرتماقده ایدی.

بز بر آز بورگاندن صوگ زوانوک بولدی، ژا گونغه کردک، پویزده اورتندن قوزغالیدی. بشیر افندی شیشه توبنده فالغان بترگان صوگنده مینم یانغه کیلوب اوطوروب ینه دن سوزینه دوام ایندی: «باشده هر نرسه فزق طویولا، لکن تله سه نرسه گنه بولسون، بارا طورغاچ یالقیطا. مینم فلوطده خدمتمده شولای بولدی باشده فی حدلی فزق، کوکلی طویولسه ده، بارا طورغاچ طویدردی. نیچک ایتمسه ایتوب آندغی خدمتنی بتروب ایلیگه فایتدم. آنده هنوز شول طنلق، موکلق، کوکلسزک ایدی. لکن فلوطدن فایتقان زمانلرده باشقرد اوللرینک قای برسند یا کا اصولده مکتبلر آچلغان ایدی. شول سبیلی اوللرغه بیگ آرنغه بولسه ده، حیات اثری کره باشلاغان ایدی. مین شول رهندن چقان کویمه افراط درجه ده ملتچی ایدم. تاتارلرنی سویه، آلازنگ آلفه بارولرن کورسه شادلانا ایدم. بزنگ تیره ده گی اوللرده یا کا اصولده مکتبلر آچلغانلغنی ابشتکاچ، مین سو-ینگان ایدم. لکن مینم بو سونلورم اوزاققه بارمادی. مین یا کا اصولده اوقتوچی معلملر بلان تانشدم. شولار مینم اخلاصنی تمام قایتاردیلر. آلازولری: «بز فزللر، بز یا کالر...» دیب کوکرک کیروب بورسه لرده اوزلرندده اصول تعلیم دن، یا کا فنلردن توزان قدرلی ده اولوش یوق ایدی مین بولارنی کورگاچ طاغی بورونغی: «بولهاس ایندی بزنگ ناتاردن...» دیگان فکریمه فایتقان ایدم. بو وقتلرده میگا قورصاق فایغیسی نوشکان ایدی. شول قورصاق فایغوسی مینی باخشینغه ایزه باشلاغان ایدی. اوقوچی بولغانده، مین روسچه ساعتلب اوقتو پلانلرن قورا ایدم. مینم بختکه فارشو مین اوچینل بولوب طورغان اولغه یاقن بر اولده بر چیه رگنه بای وفات بولوب، بونک بر اوغلی فالغان. آناسی اولیگان صوگنده اول غزنه لر اوقوب بر آز فکرن آچقان. اول (آنک اسمی عمر ایدی) نیچک بولسه ده روسچه

باش طومانلانا، فکر سونه، فایغی قالمی، اعضام کیفله نگان توسلی بولا. ایکنچی فشنی دخی شول اولغه کیلدم، اول اولده برکه ایچارگه دوست ایشلرده تابلغان ایدی. بو یلده مین اولگیسینه فاراغانده ده ایچارگه ایبه له شدم. ایچکیگه اویره نگانک سبیلی مین بالالرنی کوکل فویوب اوقوتا آلامدم، وجدانم عنابلی باشلادی. آخرده اوچیتیلکنی فویدم. آندن صوگ مینی صالدا تغه آلدیلر. مین فلوطقه باررغه تله دم، اعضا نق بولغاچ مینی فلوطقه قبول ایندیلر.

قبرک شیکلی طب-طن، قاب فارانغی باشقرد اولندن کیتوب مین طورمشنگ قاینی طورغان اورنی بولغان «لیباوا» شهرینه باردیم. آنده بر نیچه آی طورغاچ بز پارا خود بلن ئلله قایلرغه سفر قیلدی. مونه حاضر کچکنه اشقولا اورنینه زور اول زورلغی، ئلله نیچه فاتلی پارا خود باشقرد بالالری اورنینه ماتروسلر، آفیسرلر، دخی ئلله کملر، باشقرد اولنده غی طارغنه اوراملر اورنینه ایگی-چیگی کورلمی طورغان دیکگیز. شوندی روحسز، سونگان عالمدن، شوندی قایناشا طورغان عالمگه کیلوب چقانلغنه مین شاد ایدم. میکا آنده ایرکنک راحت، کوکلی، کیفلی ایدی. لکن ئلگی روحنی ایزگی، وجودنی خراب ایتکچ ایچکیدن آنده ده فوتولا آلامدم...

آنده مین خمرگه بیگرک بیلدم. درسنی: آنک قلی بولدم، فالدم...»

بشیر افندی سوزی شول یرگه یتکانده ژا گون ایشگی آچلیدی. کاندوقتور، نی ایچوندر. سوگنه ایدی، بشیر افندی سوزدن طوقتالیدی نی کوزمز بلن کوریک: بر ایسک مسلماننی کاندوقتور اوستره ب آلوب کیله، مسلماننک بیت کوز یارلغان، یوزی قاب قارا قانغه بویالغان...

بشیر افندی تگی مسلماننی کورو بلن: «مونه ایسکک ننیجه سی...» دیگان شیکلی قاراو بلن مینم کوزگه طوب طوغری فارادی. مین ده آنک سوزینی تصدیق اورننده باش سلکدم. کوب وقت اوتمادی، پویزد استانسه غه یتدی، ایسکک مسلماننی کاندوقتور پالاتفورماغه اوستره ب توشروب قالدردی. بشیر افندی بلن مین پالاتفورماغه چغوب طبیعتنی بر آز ناماشا ایتدک. بو وقتده تونگی ساعت اون ایکی بولوب، تون آواز هم جلی ایدی. ژا کزال تیره سنده گی شوهرت هم میلهش آغاچلرینک چه چکه

امیدہ یوق، ایمان دہ یوق، مین دین، دنیاسن، وجدان،
اللهسن یوغالتوب تمام آداشقان کشی. میکا اولمدن باشقه
دارو فالمدی، فقط شول ملعون دنیاہ ٹلله نیگہ گنہ
طوراسی کیله، شونده ایزلہسی، ات کورمه گاننی کورہسی
کیله».

بشیر افندیڭ سوزلری شونده بیتکانده کوزلرینہ
یاش طولغان ایدی. اورنندن سیکروب طورو بلهن آنڭ
کوزلرندن یاش فویلدی. اوزی کسه سندن یاولغیننی آلوب
یاشن سورتدی ده، میکا قولن بیروب ایسانلہشکان سوکنده
اوز اورنینه باروب یاتندی.

بو وقتده تاو فریلرندن تاڭ بلنه باشلاغان ایدی.
بشیر افندیڭ سوزلری مینم کوکنده بیک تیرهن ازلر قالدردی.
مین آنڭ هم آکا اوخشاغان بیک کوب یاشلر بزنگ حالن
اویلاب اوزاق یاتقان سوکنده یوقیغه کیتدم. مین ایرته بلهن
طورغاچده بشیر افندی یاننه باردیم، لکن اول اورننده
یوق ایدی.

صابر.

لطائف

۱۵۰

جن و پریلردن سوز چیقش بر مجلسده بر آدم:
«بن اوز کوزم ایله کورمادیکم شیلرگه اینانام» دیهش.
بونڭ فارشوسنده اولان آدم بوگا جواب اولهرق: «بن هم
سنڭ عقل و فہمکنی کوزم ایله کورمادیکمدن وارلقلرینہ
اینانام» دیهشدر.

تصحیح

۱۸ نچی عدد ۵۶۳ بیت برنچی باغانادہ ۶ نچی ایله ۷ نچی
سادہ نڭ اہصالری آلماش قولغان. اوفوچیلرشونی درستلہب اوقوسونلرایدی.

محرری: رضا الدین بن فخرالدین.

ناشری: «محمد شا کر و محمد ذا کر رامیفار».

اوقورغہ قرار بیرگان. عمر مسلمانچہ باغشیغنه اوفوغان ایدی،
لکن روسچہ بیک آز بلہ ایدی بو میندن اوتنگاچ مین
آنی اوفوتوق بولدم، هم آلازنگ اوللرینہ باروب طورو
باشلادم.

عمر غایتده زیراک ایدی بیک آز وقت ایچنده روسچہ
اوقوب، آکلی هم یازا باشلادی. لکن اول یومشاق طبیعتلی
بولوب، آنی اوز باغیکہ آوداروی بیک ینگل اش ایدی.
عمر بلهن بز آز وقت ایچنده دوستلاشدق. اول میکا
ایباروب ایچوگہ، تارتوغہ اویرہندی مینم اعتقادلردہ موگا
کوچہ باشلادی. شولای ایتوب بیش - آلتی آی ایچنده عمر
ایکنچی «بشیر» بولوب اولگردی. عمر مینم کیفم ایچون
مالنی فرغانمی ایدی!..... مین ده اشلگان اشلریمہ هیچ
بر آنچوت بیرماینچہ شول طوتقان یولم بلهن بارا ایدم.
سوگفی کونلردہ: «بو عمرنی ده مین بتردم. کمگہ فایده ایتدم؟
نیلر اشلدم؟». دیگان سؤالار وجداننی قینی باشلاغانلر
ایدی. بو سؤالرغہ مین فقط ایچوبیل ننگنہ جواب بیرہ ایدم.
ایچمی طورغان زمانلردہ میکا قییون هم اویات ایدی.
وجداننی یوغالتو ایچون مین ایچوب عقلنی بیاروگہ مجبور
ایدم، آیق وقتلردہ ایچکانیمہ اوکنو، ایسرکک بلهن اشلگان
اشلرگہ جانم فینالو بلن عذابلانا ایدم. ایچماینچہ بر کون
طورو میکا جہنم ایدی.

بو وقتلردہ ایڭ یاقن کشیم مینم فقط عمر ایدی. آنڭ
بلهن سرلہشہ، ایچودن زارلانہشہ، ایچکیننی تاشلارغہ آندلر
ایتہ ایدک. بر ایکی آتہ ایچماینچہ یورگان سوکنده مین
ٹلککگیدن آرتق حرص بلهن اچارگہ طوتونا ایدم مین
اچارگہ باشلاغاچ، عمرده آندیننی بوزارغہ مجبور بولا ایدی.
بر ایکی یل عمر بلهن برگہ عمر اوزدرغان سوکنده، مین
باشنی برہر یاقغہ آلوب چغوب کیتہرگہ اولیلام. عمردن
باشقہ هیچ کمگہ بلدرماینچہ بر کوننی چغوب کیتدم. منہ
شولای، طورلاق تابا آلماینچہ یوریم افندم. مین بتکان
کشی رتندن چقغان کشی هم کوبلرنی رتندن چقارغان
کشی. میکا حاضر دنیاہ نہمده یوق، بہمده یوق؛ مینم

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعہدر.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНИЯ: НА 2-й СТРАНИЦЪ ОБЛОЖКИ
30 КОП., НА 3 и 4 СТ.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.

Адресъ: г Оренбургъ. Редакция журн. „ШУРО“.

آبونہ سلی: سنہ نك ۵، آلتی آباق ۲ روبلہ ۶۰ کاپک.

«وقت» برلن برگہ آلوچیلرغہ:

سنہ نك ۹، آلتی آباق ۴ روبلہ ۶۰ کاپک در.

شفقت و مرحمت بوزندن بعض وقت خاتونلر ايچون بونى
الحاق فيلهلر .
۱۶ نچى «شورا» دهغى م-ن-ش . افندى گه بزنك
جوابمز اوشبودر .
عمان بلاغواص .

تابشماقلرنك جوابلرى

۲۲ نچى مسئله نك جوابى :

$$\frac{99}{99}$$

درست جواب ويروچيلر : محمود شيرينسكى (يلانمه) .
احمد حبيب اللين (ساراتوف . اينديرقه قريهسى) .

۲۳ نچى مسئله نك جوابى :

نفظه لر ايله كورسه تليگان ۹ عدد شريپنى آغان صوڭ
يدى (۷) قالادر .

درست جواب ويروچيلر : يعقوب الياسوف (اورنبو-
رع) . حميد الله الحيبى (اوپا حكيميه شاگردى) . فاتح
نصرالدينوف (ناشكند) . اسماعيل دالاتكازين (اورسكى) .
زينب بنت آخوند شهاب الدين مينوشوا (صامار) . برنچى محل
فزلى مکتبى شاگردى) . صلاح الدين عبدالرشيدوف (نيقو-
لسكى) . قمربانو عمادالدينوا (صامار) . عزالدين علبيف
(حسينيه شاگردى) . چمكند شهرنده) . احمد حبيب اللين
(اينديرقه قريهسى) . عزيز جان فضل اللين (تومسكى) . پو-
ليتنيچنيچسكى مکتبى شاگردى) . يونس نعمت اللين (سيمى
پولات) . عيسى يونوسوف (تومسكى) . حبيب الرحمن عبيد-
اللين (زويرنى غلاوسكى ده غارادسكى اوچيلشچه شاگردى) .
نور محمد ، بخارا يوف (تومسكى) . عبدالنصير ميرشانوف
(سيمى پولات) . ن . منصورى (خوفند) . اميرجان صدقى
(سيمى پولات) . عبدالرحمن احمدى (قاضى اول مکتبنده
شاگرد) . عزيزه عبداللينا (تومسكى) . عباس ادريسوف
(الله بيردى) .

۲۴ نچى ۲۵ نچى مسئله لرياكش ترتيب ايدلگانلر .
شونك ايچون آنلر حقنده درست جواب يازلورغه ممكن
اولماغان .

توركى تله اصلاوقطعا سوزنك آياغنده «غ» يوقدر . اورنگه
توركار آياغندهغى «ق» نى حذق ايتكه نلرده «بوو»
و «توو» بولب قالب ، يوره يوره برواوده حذق ايتلب
«بو» و «تو» بولب قالغانلر . بوده يازوده غنه ، امما تله
مثلا : قازاقلر بوو ، توو ديه آياغنده برواو ساكنه ايله
تلفظ ايتهلر .

вода معناسنده اولان «صو» هم اصلنده سووق بولب ،
يوغاريد اغيجه سو بولب فالغان . امما اصلى بولغان سووق
سوزى ХОЛОДЪ معناسينه يورگزلگهن . (عثمانليلر مونى
سوغوق صورتنده يازسه لرده سامى بك «غ» بو سبوتندن
فضلدر ديه تنبيه ايتب كيتكان .)

سوزنك آياغنده اولان «ق» و «غ» نك «و» ياخود
«ى» گه اورليگهن بعض سوزلر : توشاق-توشاو ، بوياق-
بوياو ، آچيغ-آچو ، قانيغ-قانى ، قونلق-قونلو ، تولق-تولو ،
اسسق-اسسى ، جاياولك-جاياولى . سوز اورتاسنده «و» غه
آلشنا تورغان «غ» : بوغوق-بووموق ، باغر-باور ، اوغل-
اول ، باغلامق-باولامق ، بايلامق وغير . تيكهك-تيمك ،
تيره سنده-تيكره سنده سوزلرى هم اوشبو صنف دندلرلر .

حسن على .

ايرلر ايچون اولان «بيك» و خاتونلر ايچون اولان
«بيكم» و «بيكه» سوزلرى الوغ و مرتبه صاحبي ديمك
اولان «بيوك» كلمه سندن وياكه صافلاوچى معناسنده اولان
«بيك» كلمه سندن آلمش اولسه كرك . ايرلر ايچون بعض
وقت تخفيف ايله «بى» و بعض وقت «باى» صورتنده استعمال
قيلنور . بزلرده ماللى كمسه لرگه و تونس مهلكتند حكمدار
غه «باى» دبرلر ، «بى آنا» ، «بى آنا» ، «بى آغا» ، «بى يم» ،
«بى كچ» ، «بى چه» ، «بى بى» ، «بچه» ، «بى كه» سوزلرينك
هر برى شول «بيك» سوزندن آلمشدر . ايسكى بابالرمز
«اير» لفظنى «ار» صورتنده استعمال ايتديكلرندن باى
آدملرگه «باى ار» ديمشلر و بوكونده روسلرنك «بارين» ،
«بارينه» ، «بارشنه» ، «بويارين» سوزلرى توركچه ده اولان
اوشبو «باى ار» دن آلتوب تصريف ايدلنمشدر . «مشهور
خاتونلر» اسملى كتابنك ۱۱ و ۱۲ نچى بيتلرند يازلمش
سوزلردن اوشبونى آكلادق . «چه» كلمه سينك تصغير ايچون
ايديكى معلوم . تورك اساننده تائيت علامتى يوق . «چه»
سوزى تصغير ايچون اولوب (باقچه كى) توركلر ايسه

۲۶ نچى مسئله نك جوابى :

○ خيرالله افندى عبدوف گه: «اخلاق مجموعه سى» اوشبو اسملى جزلردن عبارت: تربيه لى بالا، تربيه لى آنا، اهل- عيال، تربيه لى خاتون، شاگردك آدابى، نصيحت برنجى، نصيحت ايكنچى، نصيحت اوچونچى، آداب تعليم، عائله. اوشبو جزلر هر برى اوزلرينه مستقل رساله لردر. مجموعه نك نيچه نچى جز اولمقارنده اهميت يوق. تورلى باصمه لرنك تورليچه عدلر قويامش و بعض باصمه لرنده نيچه نچى جز ايديكلرينى بيلدروچى رقم بتولهاى قويلاماشدر. اوشبو اون جزنى نيچوك گنه اولسه ده جوب برلكده طشاتورغه ممكن. «تورك اوغلى» ايله «تاتار اوغلى» نك كيملر ايديكلرينى بيان قىلورغه اقتدارمز يوق، بر وقت بلكه اوزلرينى اوزلرى «شورا» ده اعلام قىلورلر.

بتون آنچه سى ۱ صوم ۲۰ تين .
درست جواب ويروچيلر: عبدالرحيم نورالله (اورنبو- رغه عزة اللين هم يوسو پوف پريكاز چيگى). فاتح نصرالد- ينوف (تاشكند). اسماعيل دالانكازين (اورسكى). صلاح الدين عبدالرشيدوف (نيقولسكى). عزالدین علييف (حسينيه شاگردى. بوكيمسه، عملياتنى يا صاب كورساتمشدر). احمد حبيب اللين (ساراتوف. اينديرفه قريه سى). ن. منصورى (خوفند). عبدالرحمن احمدى اوغلى (قاضى اولنك شاگرد).

اداره دن :

○ ۴ نچى جلد «شورا» ده «فز يغلانو» اسملى حكايه (۶۳۷ نچى بيت) ده نقطه لر اورنده غى سوزلرنك نيچوك ايديكىنى صور اوچيلرغه: بو طوغروده حكايتهنى يازوچى محبوب جمال خانم آقچورينا جنابلرينه مراجعت ايتسه كز شايد جواب ويرر. آدريسى بويله:

○ سعيد فيضى افندى گه: برلكده جوابى اولماديفى ايچون تابشماقكز تاشلاندى.
○ اول زكاتلرى اسملى مقاله درج اولنور.
○ خجندده سيد باباخان توره ييف افندى گه:
Баку, Николаевская ул. д. Тагіева „Икбалъ“.
○ مقتيلك حقنده «اوا» دن كيلمش مكتوب «وقت» اداره سینه تابشردى.
○ محبوب جمال خانم گه: باصلور.

ст. Савино, Самар. губ. Ахмеджану Акчурину.
صاحب جمال خانم آقچوريناغه .

استانبولده مكتب سلطاني ماذونلردن عثمان جليللر طرفندن

تېلېخ ايسلا

ابتدائى ورشدى مكتب لرده
اوقونق همده بولاي مطالعه
ابدوب فائلكلنك ايچون غايت
آچق تركى تلىك بارلش اوشبو اثر

۲ نچى مرتبه «وقت» مطبعه سنده گوزل روشده باصلوب چقدى.
حقى ۱۸ تين پوچته ايله ۲۲ تين. همه كتابچيلرده ساتلدر.

ديگكز ده (شوراده باصلغاندن صوك رساله شكلنده باصلدى)
محررى عالم جان ابراهيموف

ديگكز پاراخودنده بارغان بر فارتقه اوچرات آنك سوزلرينه
فاراغانده خلقمزنك بيك كوب خيالى اكيت لرگه چن كوز ايله فاراغان
لردن، فكر جهنجه نه قدر توبان ايكانلكلرينى آچق بيان ايتو ايله
بزرگه، ديگكز كورنشارى گوزل نرسيتم اينلش نرق بر حكايه در.
حقى ۸ تين پوچته ايله ۱۰ تين.

آدريس: «ВАКТЪ» газ. Редакция газ. Оренбургъ.

کتاب سینه و مؤلفلرى

رضاء الدين بن فخر الدين اثرى:

حديث و سنت عالملى فاشنه «کتاب سینه» ديه مشهور اولان صحیح
بغارى، صحیح مسلم، سنن ابى داود، جامع ترمذى، سنن نسائى،
سنن ابن ماجه، مولانا مالك کتابلرى حقنده بارلش بر رساله در
و حديث علمى طوغرودنده بعض بر کرکلى فائده لر هم وار. ۱۳۶۱ بدين
عبارت اولان بو رساله نك حقى ۴۵ تين.
Адрес: Редакция газ. „ВАКТЪ“ въ Оренбургъ.